

**Συμμετοχική επικοινωνία και τοπική ανάπτυξη
Διαμορφώνοντας προοπτικές ανάπτυξης σε περίοδο κρίσης
Ένα πείραμα στον πρώην Δήμο Αυλώνας Νομού Ευβοίας**

Επιμέλεια: Π. Σαμαρτζής, Ε. Παναγιωτάτου

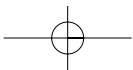
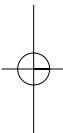
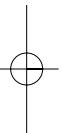
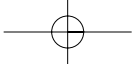
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

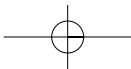
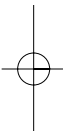
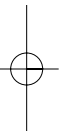
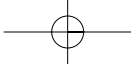

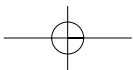
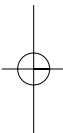
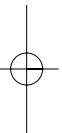
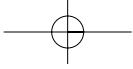
Συμμετοχική επικοινωνία και τοπική ανάπτυξη. Διαμορφώνοντας προοπτικές ανάπτυξης σε περίοδο κρίσης
Ένα πείραμα στον πρώην Δήμο Αυλώνας Νομού Ευβοίας

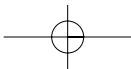
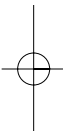
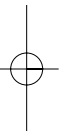
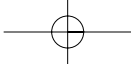
Π. Σαμαρτζής,
Ε. Παναγιωτάτου

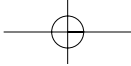

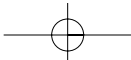
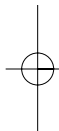
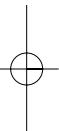

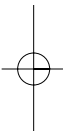
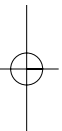
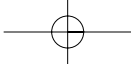

**Συμμετοχική επικοινωνία και τοπική ανάπτυξη
Διαμορφώνοντας προοπτικές ανάπτυξης σε περίοδο κρίσης
Ένα πείραμα στον πρώην Δήμο Αυλώνας Νομού Ευβοίας**

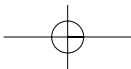

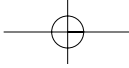

© Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2012

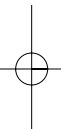
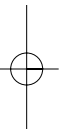
Παραγωγή έκδοσης: LEVELart, Αθήνα
Εκτύπωση: Δ. Λάγιας - Ε. Σουβατζιδάκης Α.Ε.

ISBN 978-960-88489-9-3

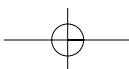
**Συμμετοχική επικοινωνία και τοπική ανάπτυξη
Διαμορφώνοντας προοπτικές ανάπτυξης σε περίοδο κρίσης
Ένα πείραμα στον πρώην Δήμο Αυλώνας Νομού Ευβοίας**

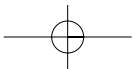
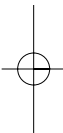
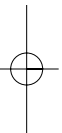
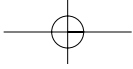

Επιμέλεια: Π. Σαμαρτζής, Ε. Παναγιωτάτου

Αθήνα 2012

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ	iii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	iii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ	iii
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	v
I. «ΤΟΠΙΟ» ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ	1
II. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	13
1. Το ζήτημα	15
2. Συνθέτοντας την εικόνα	16
2.1 Προσεγγίζοντας την περιοχή	16
2.2 Προγραμματισμός	19
2.3 Το πείραμα	21
Α. Διαμορφώνοντας το περιεχόμενο της ανάπτυξης	21
Β. Σχεδιάζοντας διαδικασίες επικοινωνίας	26
Γ. Σχεδιάζοντας διαδικασίες παρακολούθησης	27
Δ. Υλοποιώντας το συμμετοχικό πλαίσιο με πρωταγωνιστές τα παιδιά	28
<i>Η κοινοτική ταυτότητα των παιδιών</i>	30
<i>Οι ιδέες των παιδιών για την ανάπτυξη του τόπου</i>	32
Ε. Επικοινωνιακές επιλογές	36
3. Αξιολόγηση	38
III. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	43

IV. ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	49
<i>Νόμος 3852/2010</i>	52
<i>Νόμος 3882/2010</i>	53
<i>Νόμος 4019/2011</i>	54
<i>Νόμοι 1946/1991 και 1892/1990</i>	56
V. ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»: ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ	61
<i>ερμηνείες (κανόνες και όρια) του δημόσιου χώρου</i>	64
<i>η σημασία των ενδιάμεσων χώρων</i>	69
<i>σκέψεις για μια πολιτική χωρο-κοινωνικής δικαιοσύνης</i>	73
α. «διαβάζοντας» το χώρο	75
β. επαναπροσδιορίζοντας σημασίες	76
γ. αναλαμβάνοντας την ευθύνη	78
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	91
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	99
ΧΑΡΤΕΣ	105

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

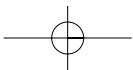
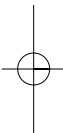
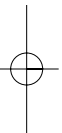
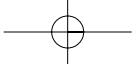
ΣΧ.1	Το όραμα των παιδιών για το μέλλον του τόπου	35
ΣΧ.2	Τα στάδια και τα βήματα του συμμετοχικού υποδείγματος της επικοινωνίας για την ανάπτυξη	41

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Π.1	Η σχέση των παιδιών με τον τόπο, οι ανάγκες τους, το όραμά τους για το μέλλον	29
Π.2	Οι ιδέες των παιδιών για τον τόπο τους	30
Π.3	Χαρακτηριστικά της συμμετοχικής επικοινωνίας για την τοπική ανάπτυξη	47
Π.4	Συμμετοχική επικοινωνία για την τοπική ανάπτυξη στο νέο θεσμικό περιβάλλον της Τοπικής Αυτοδιοίκησης	58

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χ.1	Δήμος Αυλώνας - Ευρύτερη περιοχή Μεταβολή πληθυσμού 0-19 ετών ανά δήμο, 1991-2001	106
Χ.2	Δήμος Αυλώνας - Ευρύτερη περιοχή Μεταβολή πληθυσμού 0-19 ετών ανά δημοτικό διαμέρισμα, 1991-2001	108
Χ.3	Δήμος Αυλώνας: Φυσικό περιβάλλον. Ασύμβατες χρήσεις-συγκρούσεις	110
Χ.4	Δήμος Αυλώνας: Πολιτισμικό περιβάλλον	112
Χ.5	Δήμος Αυλώνας: Χαρτογράφηση κτιριακού αποθέματος	114
Χ.6	Δήμος Αυλώνας: Τυπολογία οικισμών	116
Χ.7	Δήμος Αυλώνας: Οικονομικές, κοινωνικές-λειτουργικές εξαρτήσεις-δικτυώσεις οικισμών	118
Χ.8	Δήμος Αυλώνας: Συγκεντρώσεις ξενοδοχείων-ενοικιαζόμενων δωματίων	120
Χ.9	Δήμος Αυλώνας: Παρακινητική αναπτυξιακή αφήγηση	122

Το θέμα ξεκίνησε το 2005 με την έρευνα μιας διδακτορικής διατριβής για τη σημασία της επικοινωνίας στην ανάπτυξη, η οποία και τροφοδότησε την υλοποίηση ερευνητικού προγράμματος στο Δήμο Αυλώνας Ευβοίας με στόχο τη διερεύνηση των αναπτυξιακών προοπτικών της περιοχής. Ένας δήμαρχος με όραμα και ευαισθησία για τα ζητήματα του τόπου του και η θερμή ανταπόκριση από μεγάλη μερίδα του κόσμου και στελεχών του δήμου έδειξαν πως υπάρχουν πυρήνες αναγέννησης στην ξεχασμένη Ελλάδα. Η συλλογική έρευνα που διήρκεσε δεκαεννέα μήνες, υιοθετώντας αυτή τη θέση, κατέληξε σε σημαντικές διαπιστώσεις για τη σημασία της επικοινωνίας στη διαμόρφωση και υλοποίηση μιας νέας αναπτυξιακής αφήγησης, τα πρώτα βήματα της οποίας έγιναν στη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας.

Η εμπειρία και τα πορίσματα της ερευνητικής προσπάθειας παρέμειναν ζωντανά στην καθημερινότητά μας και αποτέλεσαν το ερέθισμα για συζητήσεις στο εργαστήριο και τα μαθήματα πολεοδομίας-χωροταξίας ιδιαίτερα στο φως των εξελίξεων του Καλλικράτη και τώρα της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης.

Αισθανθήκαμε πως τα ζητήματα της επικοινωνίας ως δίαυλοι για την ανάπτυξη είναι περισσότερο επίκαιρα παρά ποτέ και, δύο χρόνια μετά την ολοκλήρωση της προσπάθειας στο Δήμο Αυλώνας, αναζητήσαμε ερμηνευτικές διεξόδους στην οριοθέτηση των ζητημάτων της κρίσης και στη σημασία του πειράματός μας για την ανάπτυξη. Αναζητήσαμε δυνατότητες στο νέο θεσμικό πλαίσιο. Εμπλουτίσαμε τη συζήτηση με παρουσίαση της σημασίας του δημόσιου χώρου στη συμμετοχική επικοινωνία με στόχο να επαναπροσδιοριστούν κανόνες και όρια στις συλλογικές διεργασίες. Μπορεί επομένως να υποστηρίξει κανείς πως η έκδοση αυτή αποτελεί σύνθεση διαχρονικής προσπάθειας επιστημόνων που συμβάλλουν με ιδέες και θέσεις, διατηρώντας διαφορετικότητα και στην αισθητική της γλώσσας.

Κάτω από την πίεση των καιρών θέλουμε να ελπίζουμε ότι η προσπάθειά μας θα συμβάλει σε ένα σχεδιασμό με κοινωνικά ευαίσθητες καταβολές και ίσως σε καλύτερο αύριο.

Ο Π. Σαμαρτζής ολοκλήρωσε τη διδακτορική διατριβή του το 2009 με τίτλο «Σχεδιάζοντας βήματα για την ανάπτυξη, δίνοντας βήμα στους πολίτες. Ξεκινώντας ένα πείραμα στο Δήμο Αυλώνας Νομού Ευβοίας».

Οι Δρ. Π. Σαμαρτζής, Κ. Βαλεριάνου, Λέκτορας 407/80, Πανεπιστήμιο Πατρών, Ει. Κλαμπατσέα, Λέκτορας Ε.Μ.Π., Π. Μουκούλης, Υπ. Διδάκτορας Ε.Μ.Π., Δρ. Ί. Τσεβρένη, κύριος πυρήνας έργου, και οι επιστημονικοί συνεργάτες Γ. Πανόπουλος, Υπ. Διδάκτορας Ε.Μ.Π., Ευ. Τούση, Υπ. Διδάκτορας Ε.Μ.Π., Μ. Χατζημαρκάκη, Πολιτικός Μηχανικός Ε.Μ.Π., συνιστούν την ερευνητική ομάδα που ολοκλήρωσε το 2008 το έργο «Διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του Δήμου Αυλώνας. Δημιουργία μηχανισμού επιλογής/υποστήριξης των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων του Δήμου Αυλώνας».

Η Μ. Μάρκου, Λέκτορας Ε.Μ.Π., συνέβαλε στη συζήτηση για την κρισιμότητα της κοινωνικο-οικονομικής κρίσης. Η Ει. Μίχα, Λέκτορας Ε.Μ.Π., αναζήτησε με τον δημόσιο χώρο νέους δρόμους στη συμμετοχική επικοινωνία. Η Ί. Τσεβρένη ανέδειξε τη σημασία ευαισθητοποίησης και συμμετοχής των παιδιών στο σχεδιασμό του χώρου.

Ευχαριστούμε θερμά για την καθοριστική συμβολή τους στην ολοκλήρωση της προσπάθειάς μας τα μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου, τον τότε Δήμαρχο κ. Δ. Κατσούλη, τους τότε Δημοτικούς Συμβούλους κ.κ. Ε. Καρυστινού, Ε. Κέκη, Α. Κοτρόζου, Ε. Λαγού-Τσερόλα, Ι. Παππά, Α. Ποθητάκη, Α. Σατήρη-Παναγιώτου, Γ. Τζόκα, Ε. Φλώρου-Πασσά και τον αείμνηστο Ν. Μπιμπλή.

Συνεντεύξεις με τους τότε Προέδρους των Τοπικών Συμβουλίων του δήμου κ. Κ. Δημητρίου, Κ. Κρόκο, Δ. Μπάνο, Φ. Νικολή, Ι. Σαμπάνη, Ε. Σταμέλο, ολοκλήρωσαν περαιτέρω την απεικόνιση της περιοχής.

Οι Διευθυντές του Γυμνασίου και Λυκείου κ.κ. Δ. Γκιζελής και Αικ. Κοτρόζου, αντίστοιχα, μας έδωσαν κατατοπιστική εικόνα της συμμετοχικής δουλειάς που γίνεται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι Διευθυντές των Δημοτικών Σχολείων κ.κ. Ν. Δρακούλας, Ζ. Ντούρας και Αικ. Χατζή υποστήριξαν το καινοτόμο πρόγραμμα που εκπονήσαμε με τους μαθητές του Δήμου Αυλώνας, συμβάλλοντας στην ενημέρωση του δήμου σχετικά με τις απόψεις των παιδιών για τον τόπο τους.

Οι εκπρόσωποι πολιτιστικών συλλόγων, καθώς και καινοτόμων πολιτιστικών δράσεων κ.κ. Ι. Αθανασοπούλου, Ε. Φραγκή, Κ. Καρυστινού, Π. Αγαπητού και Δ. Σγούρος, αντίστοιχα, μας μετέδωσαν μηνύματα δραστήριας κοινωνίας με αγάπη για τον τόπο και το μέλλον του.

Σε αυτό συνέβαλαν και οι συνεντευξεις-συζητήσεις με τους κ.κ. Λ. Γκούμα, Π. Ζαργάνη και Σ. Κοτρόζου, κατοίκους με δημιουργική επιχειρηματική δράση, οι οποίοι συμβάλλουν σημαντικά στην αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής.

Ιδιαίτερη ανταπόκριση βρήκαμε από δημότες με ειδικευμένες γνώσεις για τον τόπο τους, ιδίως όσον αφορά το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, τον κ. Ν. Τσερόλα και τον αείμνηστο Δ. Κωνστάντιο, οι οποίοι συνέβαλαν στο να εμβαθύνουμε περαιτέρω στα ζητήματα που είχαν αναδειχθεί από την επιτόπια έρευνα.

Καθοριστική ήταν η συνεργασία μας με στελέχη του Δήμου Αυλώνας και ειδικότερα τους κ.κ. Β. Αρμαανίδη, Μ. Μπονού, Β. Κωνσταντοπούλου, Μ. Μακρή, Δ. Μπάστα, Α. Τόλιζα, Α. Φυλακτού σε όλη τη διάρκεια υλοποίησης του έργου. Η διάθεσή τους, η άμεση ανταπόκριση, η γνώση τους για τα τοπικά ζητήματα αποτέλεσαν καταλυτικό παράγοντα στην ολοκλήρωση της προσπάθειας.

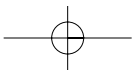
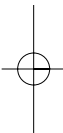
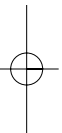
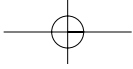
Ευχαριστούμε τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Προγραμματισμού της τέως Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ευβοίας, κ. Γ. Μάρκου και τους Καθηγητές του Ε.Μ.Π. κ. Μ. Εμμανουήλ και Κ. Χατζημπίρο για τα στοιχεία και τις πληροφορίες που έθεσαν στη διάθεσή μας.

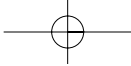
Τον Καθηγητή Πολιτικής Επιστήμης του Ε.Κ.Π.Α. κ. Μ. Σπουρδαλάκη για τα γόνιμα σχόλια.

Την κ. Α. Μπουκάλα για τη γλωσσική επιμέλεια του βιβλίου.

Τους κατοίκους της περιοχής για τη θερμή υποδοχή και την εμπιστοσύνη με την οποία μας περιέβαλαν.

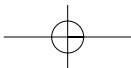
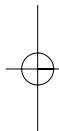
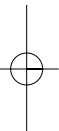
*Ελίζα Παναγιωτάτου
Μάιος 2012*

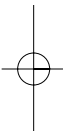
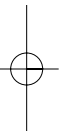
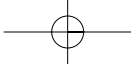

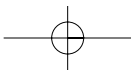
I

«ΤΟΠΙΟ» ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ

Μ. Μάρκου, Π. Σαμαρτζής

Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση και οι επιλογές αντιμετώπισής της οδηγούν σήμερα πολλές οικονομίες σε στασιμότητα ή και σε συρρίκνωση. Η βεβαιότητα του «αναπτυγμένου βορρά» ότι είναι δυνατή η συνεχής οικονομική μεγέθυνση κλονίζεται περισσότερο από ποτέ. Μαζί της κλονίζεται και η αξίωση στους θεσμούς που θα εγγυηθούν τη δημιουργία και την αναδιανομή πλεονάσματος. Κλονίζεται, στην πραγματικότητα, η αξίωση στις μορφές συναίνεσης που απαιτούνται γι' αυτό. Η κρίση δεν μπορεί, λοιπόν, παρά να εξελιχθεί σε πολιτική, καθώς ο δημόσιος τομέας αποσύρεται από τα πεδία ευθύνης που του είχε αναθέσει όχι μόνο η αναπτυξιακή ευφορία αλλά και η απαίτηση για δημοκρατία των μεταπολεμικών χρόνων.

Σύμφωνα με τη νεοφιλελεύθερη αφήγηση που θέλει να επιβληθεί ως αυτονομία¹, οι αιτίες της κρίσης εντοπίζονται στη σπατάλη των διαθεσίμων που δεσμεύονται για την κοινή ωφέλεια και παρεμβάλλονται στην «ελεύθερη» λειτουργία της αγοράς. Η ανάκαμψη, επομένως, είναι ζήτημα «εξορθολογισμού» της οικονομίας κι αυτό, πριν απ' όλα, σημαίνει την αναγκαία συρρίκνωση του δημόσιου τομέα. Με στόχο την ενίσχυση της «ανταγωνιστικότητας» των επιχειρήσεων, πρέπει να περιοριστεί δραστικά το εύρος των ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων του δημόσιου τομέα στο οικονομικό πεδίο, πρέπει να αρθούν οι περιορισμοί στην επιχειρηματικότητα, στις συναλλαγές και τις εργασιακές σχέσεις. Πρέπει, επίσης, να επεκταθεί η ιδιωτική αγορά στους τομείς κοινής ωφέλειας όπως είναι η υγεία, η εκπαίδευση, η ασφάλεια, οι μεταφορές. Τέλος, επιτελικές αρμοδιότητες διοίκησης και σχεδιασμού πρέπει να εκχωρηθούν σε υπερεθνικές ή, αντίθετα, τοπικές γραφειοκρατίες, σε χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, σε ποικίλους σχηματισμούς εταιρικής ή κοινωνικής δικτύωσης. Με άλλα λόγια, η «αναγκαία» συρρίκνωση σημαίνει εντέλει τον πολιτικό παροπλισμό του δημόσιου τομέα μια

¹ Βλ. Χάρβεϊ, Ν., *Νεοφιλελευθερισμός: Ιστορία και παρόν*, Καστανιώτης, Αθήνα 2007.

«ΤΟΠΙΟ» ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ

που, στη νεοφιλελεύθερη προοπτική, η «απελευθέρωση της αγοράς» συναρτάται με την απορρύθμιση της εργασίας και του κοινωνικού κράτους².

Η ιδέα μιας δημόσιας διοίκησης «απελευθερωμένης» από πολιτικές προτεραιότητες, ώστε να είναι «αποτελεσματική» στην παροχή υπηρεσιών προς τον πελάτη που θα αντικαταστήσει τον πολίτη, συνδέθηκε με την ιδέα της δημοσιονομικής εξυγίανσης, πριν ακόμη πυροδοτηθεί η οικονομική κρίση που εξελίσσεται σήμερα στον διεθνή χώρο και, με ιδιαίτερα δραματικό τρόπο, στη χώρα μας. Η διοικητική μεταρρύθμιση –αν όχι η «αναδόμηση του κράτους»³– αποτελεί ουσιώδη συνθήκη εφαρμογής του νεοφιλελεύθερου δόγματος.

Αυτό που κάνει όμως ιδιαίτερα επιλήψιμες, σήμερα, τέτοιες ιδέες είναι ο πανηγυρικός τρόπος με τον οποίο διακηρύσσουν την τεχνοκρατική φύση τους, την παραδοχή ότι η οργάνωση της δημόσιας ζωής είναι υπόθεση των ειδικών, ότι δεν είναι παρά «σπατάλη χρόνου και πόρων» ή «γραφειοκρατικά εμπόδια» οι θεσμικοί αντιπροσώπευση, δημοκρατικής συμμετοχής και ελέγχου σε σχέση με αυτή την οργάνωση. Αυτός ο πανηγυρικός τρόπος επιβάλλει την κατά προτεραιότητα εφαρμογή τους στην κατάσταση εξαίρεσης που υπαγορεύει πλέον η κρίση⁴. Έτσι μονοδιάστατες, χωρίς εναλλακτική δυνατότητα, επιλογές δεν μπορεί παρά να χρειάζονται μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης για να επιβληθούν.

² Βλ. Χάρβεϊ, Ν., *Η κατάσταση της μετανεωτερικότητας: Διερεύνηση των απαρχών της πολιτικής μεταβολής*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2009.

³ «Τη δεκαετία του '80, μετά το ξέσπασμα της διεθνούς κρίσης χρέους, η προσοχή των πολιτικών και των επιτελών της διοίκησης σε όλο τον κόσμο στράφηκε στη διαρθρωτική προσαρμογή ή, πιο αναλυτικά, στη δημοσιονομική προσαρμογή σε συνδυασμό με μεταρρυθμίσεις στραμμένες στην αγορά. Τη δεκαετία του '90, παρόλο που η διαρθρωτική προσαρμογή παραμένει κύριος στόχος, η έμφαση δίνεται πλέον στη μεταρρύθμιση του κράτους και ουσιαστικά της δημόσιας διοίκησης. Το κεντρικό ζήτημα σήμερα είναι πώς να ξαναχτίσουμε το κράτος – πώς να το ορίσουμε εκ νέου σε ένα παγκοσμιοποιημένο χώρο». Βλ. Pereira, L.C.B., «Managerial public administration: Strategy and structure for a new state», *Journal of Post Keynesian Economics*, τόμος 20, τεύχος 1 (Φθινόπωρο 1997), σελ. 7-23. Για μια ακόμη «από τα μέσα» προσέγγιση αυτού του είδους της μεταρρύθμισης βλ. Des Torres, L., και Pina, V., «Reshaping public administration: The Spanish experience compared to the UK», *Public Administration*, τόμος 82, τεύχος 2 (Ιούνιος 2004), σελ. 445-464.

⁴ Βλ. Agamben, G., *Κατάσταση εξαίρεσης: Όταν η έκτακτη ανάγκη μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα*, Πατάκης, Αθήνα 2007.

Πού επιχειρούνται όμως όλα αυτά; Οι σχεδιασμοί φαίνεται να διαμορφώνονται με την υπόθεση εφαρμογής τους σε χώρους-terra nullius. Η εφαρμογή τους όμως λαμβάνει χώρα σε μια κοινωνική πραγματικότητα με το δικό της πολιτισμικό φορτίο⁵, με τα προτάγματα που έχει διαμορφώσει μέσα από μακρά ιστορική πορεία, στη διάρκεια της οποίας ο ρυθμιστικός ρόλος του κράτους νομιμοποιείται από τον αντιπροσωπευτικό του χαρακτήρα. Ενώ αυτή η αντιπροσωπευτικότητα είναι καρπός και πεδίο συλλογικής άσκησης των δικαιωμάτων που συνιστούν, στη συνείδηση του νεωτερικού κόσμου, την κατάσταση του ανθρώπου ως κατάσταση του πολίτη.

Η επέκταση της ιδιωτικής αγοράς σε βάρος της αρμοδιότητας που είχε κερδίσει το δημόσιο στο χώρο της κοινής ωφέλειας, του επιτελικού σχεδιασμού και της διοίκησης μπορεί, στην τρέχουσα συγκυρία, να σημαίνει τη ρευστοποίηση διαθέσιμων και υποδομών συσσωρευμένων σε αυτούς τους χώρους. Μπορεί, ακόμα, να σημαίνει τον περιορισμό της πρόσβασης σε αυτούς τους χώρους για ευρύτατα στρώματα πληθυσμού. Σίγουρα όμως σημαίνει την περιστολή δικαιωμάτων, επομένως, τη ρήξη της συνοχής μιας κοινωνίας που θα βρεθεί, χωρίς δυνατότητα δημοκρατικής έκφρασης, απέναντι σε γραφειοκρατικές δομές χωρίς δημοκρατική νομιμοποίηση, απέναντι σε ένα σκιώδες κράτος που, για να λειτουργήσει με τους όρους που θέτει στον εαυτό του (παρά και χωρίς την κοινωνική του βάση), είναι υποχρεωμένο να προσφύγει εναντίον της σε ένα διευρυμένο καταστατικό οπλοστάσιο. Η απόσυρση του δημόσιου τομέα από τους τομείς ευθύνης που τον νομιμοποιούν στη συλλογική συνείδηση εισάγει στο χώρο της δημοσιότητας ένα απόθεμα αυταρχισμού που ανατοκίζεται στην απαρέγκλιτη πορεία από την οικονομική κρίση προς την κρίση πολιτικής εκπροσώπησης που έχει το πολιτισμικό της αντίστοιχο στη γενικευμένη κρίση συμβολικής αναπαραγωγής.

Η κλιμάκωση αυτή, είναι φανερό, επιβάλλει μια κριτική του κυρίαρχου μοντέλου ανάπτυξης, που θα είναι και κριτική των πολιτικών προϋποθέσεων και συνεκδοχών του, κριτική του τρόπου με τον οποίο συγκροτείται το πεδίο διαλόγου για την ανάπτυξη. Στις σελίδες που ακολουθούν θα αναφερθούμε σε μια προσπάθεια

⁵ Esping-Andersen, G., *Les trois mondes de l'État-providence: Essai sur le capitalisme moderne*, Presses Universitaires de France, Παρίσι 1999.

«ΤΟΠΙΟ» ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ

να ανιχνεύσουμε αυτό το πεδίο, μελετώντας πειραματικά τον τρόπο που τα εμπλεκόμενα συλλογικά υποκείμενα κινητοποιούνται για να καθοριστούν οι κατευθύνσεις και ο βηματισμός της ανάπτυξης στο τοπικό επίπεδο, σε μια κοινότητα της «ξεχασμένης» όπως λέμε Ελλάδα. Αυτό το πείραμα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου με τίτλο «Διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του Δήμου Αυλώνας Νομού Ευβοίας. Δημιουργία μηχανισμού επιλογής/υποστήριξης των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων του Δήμου Αυλώνας», το οποίο εκπονήθηκε από ερευνητές του Εργαστηρίου Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου στο Ε.Μ.Π. την περίοδο 2007-2008. Το ερευνητικό έργο έθετε το ζήτημα της οργάνωσης των σχέσεων επικοινωνίας, οι οποίες απαιτούνται για τη συλλογική διαμόρφωση μιας αφήγησης για την τοπική ανάπτυξη, μιας αφήγησης για το περιεχόμενο, το βηματισμό, τους άμεσους και τους μακροπρόθεσμους στόχους της, για τον τρόπο που η ανάπτυξη εμπλέκει τους ανθρώπους και τους τόπους, τους ανθρώπους δυνάμει των τόπων. Οι ριζικές αλλαγές που συντελούνται έκτοτε στην Ελλάδα, στη συνθήκη της οικονομικής κρίσης, μας επιβάλλουν να σκεφτούμε κατά πόσο αυτό το ζήτημα παραμένει επίκαιρο.

Τα τελευταία χρόνια υιοθετούνται σταθερά στη χώρα μας νεοφιλελεύθερες πολιτικές. Ωστόσο η υφειακή πορεία δεν ανακόπτεται. Στοιχείο της συνταγής είναι η αχρήστευση των εργαλείων ανάπτυξης που μπορεί να προσφέρει ο σχεδιασμός, όπως τον αντιλαμβάνεται η ισχύουσα συνταγματική τάξη, με το πρόταγμα της κοινής ωφέλειας, με την αξίωση της χωρικής και τομεακής ολοκλήρωσης, με τη φιλοδοξία της μακροσκοπικής προβολής. Αντίθετα, μπαίνει σε προτεραιότητα η άμεση ρευστοποίηση του δημόσιου και του ιδιωτικού πλούτου σε κάθε μορφή, για λόγους εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους. Αυτό σημαίνει ότι ο σχεδιασμός δεν μεροληπτεί πλέον μόνον υπέρ του ισχυρού αλλά και υπέρ του ανεξέλεγκτου συμφέροντος. Διαλύεται σε σύνολο τεχνικών όχι για την «ορθολογική» διαχείριση των κοινωνικών πόρων (αν αυτό διατηρούσε έναν απόηχο κοινής ωφέλειας) αλλά για την κερδοσκοπική τους εκμετάλλευση (που αναγορεύεται επισήμως σε υπέρτατη αξία) από όποιον συναλλάσσεται με το δημόσιο. Ο σχεδιασμός ιδιωτικοποιείται πλήρως χάνοντας, μαζί με τη νομιμότητα, και το νόημά του.

Μπαίνει λοιπόν σε αναστολή, όπως και τα ίδια τα ανθρώπινα δικαιώματα σε συνθήκες κρίσης, η δυνατότητα της κοινωνίας και των ομάδων που τη συγκροτούν να έχουν λόγο για τον τρόπο που θα διαχειριστούν τα κοινά διαθέσιμα, για

τις προοπτικές που θα χαράξουν, τα μέσα που θα επιστρατεύσουν, το μερίδιο που θα διεκδικήσουν στη συλλογική προσπάθεια. Η δραματικά επίκαιρη σε τέτοιες συνθήκες πολιτική διάσταση του σχεδιασμού θα μας απασχολήσει στις επόμενες σελίδες ώστε, με βάση τα πορίσματα της εμπειρικής έρευνας, να ισχυριστούμε τεκμηριωμένα ότι ο σχεδιασμός της ανάπτυξης έχει ανάγκη δημόσιου χώρου, ελεύθερης σκέψης, συλλογικής δράσης. Έχει ανάγκη δημοκρατίας και γνώσης, σήμερα πιο επείγουσας όσο και πιο αβέβαιης από ποτέ, καθώς η μετάβαση από την κατάσταση της ευμάρειας στην κατάσταση της επισφάλειας θέτει σε αμφισβήτηση όλο το θεσμικό οικοδόμημα που είχε συγκροτηθεί μεταπολιτευτικά και είχε διαμορφώσει τις δικές του οικονομικές και κοινωνικές προτεραιότητες, τους δικούς του τρόπους αναγνώρισης και διαχείρισης του χώρου.

Δεν είναι προφανής ο τρόπος που θα διεκδικήσουν τη γνώση και τη δημοκρατία οι διάφορες ομάδες που συγκροτούν αυτή τη στιγμή την ελληνική κοινωνία. Δεν είναι προφανής η δυνατότητα και η μορφή του δημόσιου διαλόγου, οι τόποι όπου μπορεί να λάβει χώρα μέσα σε τρομακτικές, πια, εντάσεις και με το γενικό αίσημα μιας καταστροφής που σοβεί παρασύροντας πολύτιμα στοιχεία της συλλογικής εμπειρίας και προοπτικής, στοιχεία του αξιακού συστήματος της ελληνικής κοινωνίας. Η πόλωση, αντί για τη νηφαλιότητα, εμφανίζεται όπου τίθεται ζήτημα συλλογικής δράσης και ιδιαίτερα σε σχέση με την αξιολόγηση των αιτίων της κρίσης και την αντιμετώπισή της. Είτε αναδεικνύεται η ευθύνη υπερεθνικών κέντρων λήψης αποφάσεων, είτε αναδεικνύονται οι παθογένειες και οι αδυναμίες του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, οι αμετακίνητες θέσεις παραλύουν τη δράση⁶ και η μη συνεργατική συλλογική δράση παραλύει τον δημόσιο διάλογο.

Η έρευνα που θα παρουσιάσουμε προτείνει τη θέση ότι η ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων ίσως αποτελεί παράγοντα-«κλειδί» που η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί, προνομιακά έναντι άλλων θεσμών, να αξιοποιήσει, ώστε να βρεθούν οι πιο κατάλληλες λύσεις για την οργάνωση του χώρου σε περιόδους οικονομικής

⁶ Μια προσπάθεια για ανάδειξη και ερμηνεία των διχαστικών και πολωμένων καταστάσεων που επικρατούν στην ελληνική κοινωνία διατρέχει το έργο του Βασιλή Καραποστόλη, όπως αποτυπώνεται στα βιβλία *Συμβίωση και επικοινωνία στην Ελλάδα*, Γνώση, Αθήνα 1987· *Αλεξάνδρεια*, Αθήνα 1999, και *Διχασμός και εξιλέωση: Περί πολιτικής ηθικής των Ελλήνων*, Πατάκης, Αθήνα 2010.

«ΤΟΠΙΟ» ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ

κρίσης και ύφεσης. Η σημασία της συνεργασίας αναδεικνύεται ως καθοριστικός αναπτυξιακός παράγοντας στο χώρο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέσα από μια πρόσφατη έκθεση που εγκρίθηκε στο πλαίσιο εργασιών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αντιμετώπιση της κρίσης⁷.

Άλλη μελέτη⁸ δείχνει, επιπλέον, πως η αυτοδιοίκηση στη χώρα μας κάνει ήδη βήματα σε καινοτόμες πρωτοβουλίες κοινωνικής αλληλεγγύης. Αν λοιπόν, μέσω της συνεργατικής δράσης, μπορούμε να βρούμε τις κατάλληλες απαντήσεις στα πολύπλοκα προβλήματα που αναδεικνύει η τρέχουσα πραγματικότητα⁹, μήπως αυτό το είδος δράσης μπορεί να υποστηριχθεί από σχεδιασμένη παρέμβαση στον δημόσιο διάλογο προκειμένου να συνθέτουμε τις αντίθετες απόψεις; Μήπως τελικά «θεραπεύοντας» τον δημόσιο διάλογο, μπορούμε να αναμένουμε και «θεραπεία» στη συλλογική μας δράση;

Στην κατεύθυνση αυτή, κατατίθενται στη συνέχεια η μεθοδολογία και τα πορίσματα της ερευνητικής προσπάθειας για την ενίσχυση της επικοινωνίας των συμμετεχόντων σε μια διαδικασία διαμόρφωσης συνεργατικών μορφών τοπικής ανάπτυξης, με στόχο μια κοινωνικά διαμορφωμένη αναπτυξιακή αφήγηση. Σε αυτό

⁷ Στη 17η Σύνοδο, κατά τη διάσκεψη των υπουργών των αρμόδιων για την Τοπική και Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης (Κίεβο, 3-4 Νοεμβρίου 2011) υποβλήθηκε και εγκρίθηκε η έκθεση «Η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε κρίσιμους καιρούς: Πολιτικές πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση της κρίσης, την ανάκαμψη και την οικοδόμηση ενός βιώσιμου μέλλοντος», η οποία και είναι διαθέσιμη στο <http://www.ypes.gr/el/Ministry/Actions/EuropeCouncil>.

⁸ Αξιοσημείωτη είναι η έρευνα «Κρίση και Τοπική Αυτοδιοίκηση: Η αλληλεγγύη το αντίδοτο στην κρίση», όσον αφορά τις μορφές αλληλεγγύης που έχει αναπτύξει ήδη η αυτοδιοίκηση στη χώρα μας μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, η οποία έγινε για την Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδος και είναι διαθέσιμη στο <http://www.localit.gr/?p=2480>.

⁹ Ήδη από το 1949 ο Α. Bogdanov στο κείμενό του *Tectology*, στο Dadley, P. (επιμ.), *Center for Systems Studies*, University of Hull, Χαλ 1949, είχε διατυπώσει μια χαρακτηριστική αρχή των συστημάτων σύμφωνα με την οποία «αν σε ένα σύστημα οι σχέσεις ανάμεσα στα μέλη του είναι σχέσεις συνεργασίας, τότε το σύστημα είναι περισσότερο από το άθροισμα των μελών του, ενώ αν υπάρχουν σχέσεις ανταγωνισμού και αντιπαράθεσης τότε το σύστημα είναι λιγότερο από το άθροισμα των μελών του καθώς είναι δυνατόν το ένα μέλος να εξουδετερώνει το άλλο και το τελικό άθροισμα να είναι μηδέν», παρατίθεται στο Παρίτσης, Ν., *Η νοημοσύνη της ζωής*, Βήτα, Αθήνα 2003, σελ. 41.

το εγχείρημα της συμμετοχικής επικοινωνίας για συνεργατική τοπική ανάπτυξη αναζητούνται τα βήματα εκείνα που μπορούν να ακολουθηθούν, ώστε στο υφιστάμενο περιβάλλον ανισότητας (στην απόκτηση και τη διαχείριση πόρων, πληροφορίας και ισχύος), να αποκτήσουν φωνή, έγκυρη ενημέρωση και ένα βήμα διαλόγου οι πολίτες, προκειμένου μαζί με το πολιτικο-διοικητικό σύστημα και τους ειδικούς να διαμορφώσουν ένα στρατηγικό πλαίσιο ανάπτυξης και να συμμετέχουν ενεργά στην υλοποίηση και την αξιολόγησή του.

Τα παραπάνω διερευνήθηκαν θεωρητικά¹⁰ και εμπειρικά¹¹, στον πρώην Δήμο Αυλώνας Νομού Ευβοίας. Στην έρευνα πεδίου αξιοποιήθηκε το συμμετοχικό υπόδειγμα της επικοινωνίας για την ανάπτυξη προσαρμοσμένο στις ειδικές συνθήκες του τόπου. Σημαντικές διαπιστώσεις:

- Ακόμη και σε περιοχές που έχουν υποστεί τις στρεβλές όψεις της ανάπτυξης μπορεί να εντοπιστούν «κόμβοι» καινοτομίας είτε σε κοινωνικό επίπεδο είτε σε επιχειρηματικό. Οι «κόμβοι» αυτοί μπορούν να αποτελέσουν καταλύτες αλλαγών.
- Η συμμετοχική επικοινωνία για συνεργατική τοπική ανάπτυξη προϋποθέτει τη θεσμοθέτηση χώρων δημόσιου διαλόγου.
- Η συμμετοχική επικοινωνία για συνεργατική τοπική ανάπτυξη δεν είναι κάτι που απλώς σχεδιάζεται, αλλά «βιώνεται». Για το λόγο αυτό:
 - ✓ στα βήματα για την επίτευξή της, η ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων είναι κρίσιμης σημασίας, ενώ
 - ✓ η δέσμευση του πολιτικο-διοικητικού προσωπικού αναδεικνύεται σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία του εγχειρήματος.

¹⁰ Σαμαρτζής, Π., «Σχεδιάζοντας βήματα για την ανάπτυξη, δίνοντας βήμα στους πολίτες. Ξεκινώντας ένα πείραμα στο Δήμο Αυλώνας Νομού Ευβοίας», Διδακτορική Διατριβή, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π., Αθήνα 2010.

¹¹ Βλ. ερευνητικό έργο «Διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του Δήμου Αυλώνας. Δημιουργία μηχανισμού επιλογής/υποστήριξης των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων του Δήμου Αυλώνας», Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π., Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, Ε. Παναγιωτάτου et al., 2008. Το έργο αυτό αποτέλεσε αντικείμενο προγραμματικής σύμβασης μεταξύ Ε.Μ.Π. και Δήμου Αυλώνας, το οποίο υλοποιήθηκε σε τρεις φάσεις συνολικής διάρκειας δεκαεννέα μηνών.

«ΤΟΠΙΟ» ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ

Στο κείμενο που ακολουθεί, τα συμπεράσματα της ερευνητικής αυτής προσπάθειας ελέγχονται στο σημερινό περιβάλλον, καθώς η πιλοτική διαδικασία ολοκληρώνεται στην «προ-καλλικράτεια» περίοδο λειτουργίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ειδικότερα, εξετάζονται συγκεκριμένες νομοθετικές πρωτοβουλίες οι οποίες έχουν άμεση επίπτωση στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της αυτοδιοίκησης και ενισχύουν τα συμπεράσματα του έργου. Ως τέτοιες επιλέγονται ο Νόμος 3852/2010, ο Νόμος 3882/2010 και ο Νόμος 4019/2011, καθώς:

- ο Νόμος 3852/2010 αφορά το Πρόγραμμα «Καλλικράτης» που εισάγει, μεταξύ των άλλων, νέους θεσμούς και δομές δημόσιας διαβούλευσης και προγραμματισμού στη δράση της αυτοδιοίκησης, ενώ
- ο Νόμος 3882/2010 αφορά τη διαμόρφωση της Εθνικής Υποδομής Γεωχωρικών Πληροφοριών, που αποτελεί και ένα μέσο συγκρότησης παρατηρητηρίων του φυσικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κεφαλαίου της χώρας, και
- ο Νόμος 4019/2011 αφορά την εισαγωγή της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στη χώρα μας. Μέσω αυτού εισάγεται μια καινοτόμα παράμετρος στις σχέσεις κράτους-κοινωνίας-ιδιωτικού τομέα και στην Ελλάδα: αυτήν της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Βασικοί του στόχοι είναι: η δημιουργία θέσεων εργασίας και η κοινωνική ένταξη ευάλωτων ομάδων, η κάλυψη κοινωνικών αναγκών, ειδικότερα μέσω της ενίσχυσης της κοινωνικής και αλληλέγγυας επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής καινοτομίας, και η ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής.

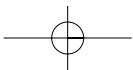
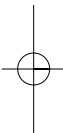
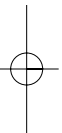
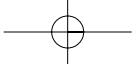
Σε αυτή τη συγκυρία όπου τα πορίσματα του ερευνητικού ενισχύονται από κεντρικές νομοθετικές πρωτοβουλίες, η εργασία συμβάλλει προτείνοντας συγκεκριμένα βήματα για την υλοποίησή τους.

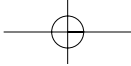
Η διερεύνηση ολοκληρώνεται με συνοπτική περιγραφή των δυνατοτήτων υλοποίησης προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης¹². Με ανάδειξη εις βάθος της σημασίας του δημόσιου χώρου στις συλλογικές διεργασίες.

¹² Βλ. αναλυτική περιγραφή στο ερευνητικό έργο, *op.cit.*, Β' Φάση, σελ. 113-129.

«ΤΟΠΙΟ» ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ

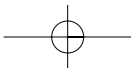
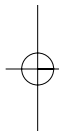
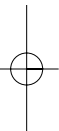
Κλείνοντας αυτή την εισαγωγή, επισημαίνουμε ότι η προσπάθεια για ανάπτυξη, συνεργασία και συμμετοχή για τη βελτίωση της επικοινωνίας παραμένει βαθύτατα πολιτική, καθώς επιχειρεί να δώσει νέο περιεχόμενο στον δημόσιο διάλογο και τη συλλογική δράση. Και αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις σημερινές συνθήκες κοινωνικο-οικονομικής κρίσης, όπου η ανάγκη επαναπροσδιορισμού και διερεύνησης του περιεχομένου της πολιτικής και της δημοκρατίας είναι επιτακτική.

II

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Συνοπτική παρουσίαση του ερευνητικού έργου *Λερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του Δήμου Αυλώνας. Δημουργία μηχανισμού επιλογής/βποστήριξης των αναπτυξιακών προτεραιτήτων του Δήμου, Π. Σαμαρτζής, Κ. Βαλεριάνου, Ει. Κλαμπατσέα, Π. Μουκούλης, Ί. Τσεβρένη, Γ. Πανόπουλος, Ευ. Τούση, Μ. Χατζημαρκάκη, Ε. Παναγιωτάτου, 2008*

1. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ

Στην έρευνα πεδίου, αξιοποιήθηκε συμμετοχικό υπόδειγμα της επικοινωνίας για την ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε στο Δήμο Αυλώνος, όπως προσαρμόστηκε στις συνθήκες που καθορίστηκαν κυρίως από τη διάρκεια της έρευνας και τη χιλιομετρική απόσταση του δήμου από την Αθήνα.

Παρά το γεγονός ότι η επικοινωνία δεν είναι ο μόνος παράγοντας για την επίτευξη της ανάπτυξης, η συμβολή της είναι καθοριστική ως μέσο ενίσχυσης και βελτίωσης του δημόσιου διαλόγου, προκειμένου να νοηματοδοτηθεί έτσι η αναπτυξιακή πρακτική.

Το υπόδειγμα αυτό αποτελεί έναν οδηγό ευέλικτης προσαρμογής στις ιδιαίτερες συνθήκες που θα εφαρμοστεί. Απαρτίζεται από βήματα τα οποία εντάσσονται κυρίως σε τέσσερα στάδια: καταρχήν προσέγγιση της περιοχής, προγραμματισμό, πειραματισμό, αξιολόγηση¹³.

Δύο σημεία αποδείχθηκαν κομβικά κατά την εφαρμογή αυτής της μεθοδολογίας στην πράξη. Το πρώτο σημείο είναι η σημασία που έχει η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ της ερευνητικής ομάδας και των εκπροσώπων του δήμου (αιρετοί και υπάλληλοι καταρχήν, πολίτες και εκπρόσωποι φορέων στη συνέχεια). Διαπιστώθηκε ότι ενώ δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος δρόμος για την επίτευξη αυτού του σκοπού, όσο πιο ουσιαστικοί ως προς την επικοινωνία είναι όλοι οι εμπλεκόμενοι, τόσο περισσότερο θα αυξάνονται οι πιθανότητες να επιτευχθεί μια «χρυσή τομή» μεταξύ αποστασιοποίησης-εμπλοκής/ταύτισης. Μάλιστα, σε «διχασμένες» ή «πολωμένες» τοπικές κοινωνίες, το ζητούμενο αυτό φαίνεται ότι γίνεται ακόμη πιο δύσκολο.

¹³ Αυτό το υπόδειγμα παρουσιάζεται στο Bessette, G., *Involving the Community: A Guide to Participatory Development Communication*, Southbound Penang Malaysia, International Development Research Centre, 2004.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το δεύτερο σημείο στηρίζεται στο ότι επειδή αναζητούνται λύσεις σε ζητήματα συνεργατικής τοπικής ανάπτυξης και σχεδιασμού του χώρου μέσα από πολιτικο-διοικητικές αποφάσεις, είναι σκόπιμο να διερευνηθεί η συσχέτιση της χωρικής διάστασης του πολιτικο-διοικητικού συστήματος λήψης απόφασης και της χωρικής διάστασης του σχεδιασμού. Η επιλογή θέασης του χώρου πέρα και έξω από τα διοικητικά όρια ενός δήμου, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τη σημασία που εμπεριέχει η διοικητική προσέγγιση του χώρου, οδήγησε στην προσέγγιση του δήμου ως μέρους της «ευρύτερης περιοχής» που συγκροτείται από τους όμορους δήμους. Ως μονάδα ανάλυσης του χώρου υιοθετήθηκε το διοικητικό επίπεδο του δήμου, καθώς και αυτό του δημοτικού διαμερίσματος. Όμως, σε ειδικότερα ζητήματα σχεδιασμού, η αναζήτηση σε επίπεδο οικισμού συνεχίζει να αποτελεί επιλογή διερεύνησης ως μέρη φαινομένων τα οποία υπάρχουν σε έναν ευρύτερο γεωγραφικό χώρο. Η προσέγγιση αυτή κρίθηκε αναγκαία προκειμένου να διερευνηθεί το κατά πόσο η διοικητική προσέγγιση του χώρου μπορεί να αποκρύπτει τις χωρικές διαστάσεις των ζητημάτων του σχεδιασμού, αλλά και να αναδειχθούν οι τομείς συνεργασίας και εξωστρέφειας που θα προσδιορίσουν το περιεχόμενο της τοπικής ανάπτυξης.

2. ΣΥΝΘΕΤΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ

2.1 ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Η έρευνα βασίστηκε καταρχήν σε δευτερογενείς πηγές, μελέτες και αναπτυξιακά προγράμματα που έχουν εκπονηθεί για την περιοχή –χωροταξικό σχέδιο Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, ειδικά χωροταξικά σχέδια για τον τουρισμό, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και τη βιομηχανία, σχέδιο ανάπτυξης της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας για το Ε.Σ.Π.Α., στοιχεία και πληροφορίες από τα υπουργεία, την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ευβοίας και το Δήμο Αυλώνας. Σημαντική πηγή πληροφόρησης αποτέλεσε η επιτόπια έρευνα, η οποία σε πρώτο στάδιο συνίσταται σε συνεντεύξεις με αιρετούς εκπροσώπους καθώς και με υπαλλήλους του Δήμου Αυλώνας, ενώ σε δεύτερο στάδιο προχώρησε σε βάθος με μεγαλύτερη κοινωνική εκπροσώπηση.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ως «ευρύτερη περιοχή μελέτης» προσδιορίστηκε η περιοχή που περιλαμβάνει το Δήμο Αυλώνας και τους όμορους σε αυτόν Δήμους Ταμναίων, Δυστίων, Κονιστρών και Κύμης. Ως χωρικά επίπεδα αναφοράς επιλέχθηκαν το επίπεδο του δήμου καθώς και το επίπεδο του δημοτικού διαμερίσματος. Η επιλογή «ευρύτερης περιοχής μελέτης», δήμου και δημοτικού διαμερίσματος υιοθετήθηκε ως απόπειρα να ανιχνευθούν οι χωρικές ομοιότητες ή οι διαφοροποιήσεις τις οποίες αναδεικνύουν κρίσιμα χαρακτηριστικά των τοπικών κοινωνιών και τις οποίες υποκρύπτει η διοικητική προσέγγιση του χώρου.

Στο βαθμό που ο στόχος είναι η ενίσχυση της συνεργασίας, η χαρτογραφική ανάδειξη των ομοιοτήτων και των διαφοροποιήσεων τόσο στο εσωτερικό όσο και στην ευρύτερη περιοχή, αυτό μπορεί να αποτελέσει ένα ενισχυτικό εργαλείο διαμόρφωσης της αντίληψης για την πραγματικότητα¹⁴. Για το λόγο αυτό σημαντικό στοιχείο αποτελεί η χαρτογραφική απεικόνιση¹⁵ «κυρίων παραμέτρων», όπως εκπαίδευση, οικονομικοί κλάδοι, απασχόληση, ανεργία κ.λπ. με βάση τα δεδομένα της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (πρώην Ε.Σ.Υ.Ε.) των ετών 1991-2001, τόσο στο δήμο όσο και στην ευρύτερη περιοχή μελέτης.

Η περιοχή έχει χαρακτηριστικά «ξεχασμένης από το κράτος»¹⁶ περιοχής. Αντιπροσωπεί την «άλλη Ελλάδα», η οποία είτε έχει παραμείνει έξω από τη διαχρονική προσοχή του ελληνικού πολιτικο-διοικητικού συστήματος, είτε αυτό –ακόμη και όταν επιχειρήθηκε– έγινε λανθασμένα και αποσπασματικά, ή τέλος και η ίδια δεν μπόρεσε να διατυπώσει και να διεκδικήσει τη θέση της.

Από την καταρχήν έρευνα διαπιστώθηκε ότι ο Δήμος Αυλώνας έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως:

¹⁴ Samartzis, P., «Inspired by 2020. From local to global through focal and zonal. Creating new paths for spatial planning and development», Poster που παρουσιάστηκε στο INSPIRE Conference 2011, Εδιμβούργο (27 Ιουνίου - 1 Ιουλίου 2011).

¹⁵ Βλ. ερευνητικό έργο, *op.cit.*, Χάρτες Α' Φάσης, σελ. 150-170, χαρτογράφηση Γ. Πανόπουλος.

¹⁶ Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Νομός Ευβοίας αυτοπροσδιορίζεται ως ξεχασμένος σε μια σειρά ψηφίσματα-ανακοινώσεις φορέων πολιτών και πολιτικών εκπροσώπων του νομού, όπως ενδεικτικά μπορεί κανείς να δει σε δημοσιεύματα τα οποία βρίσκονται στις παρακάτω συνδέσεις: <http://www.servitoros.gr/news/view.php/11358/>, <http://www.servitoros.gr/news/view.php/20844/>, <http://www.servitoros.gr/news/view.php/18729/>, <http://www.servitoros.gr/news/view.php/6395/>.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Χαρακτηριστικά
της «άλλης Ελλάδας»

- φυσικό και πολιτιστικό πλούτο μεγάλης ποικιλίας αλλά μικρής κλίμακας, από όπου απουσιάζει εκείνο το μέγεθος που θα ήταν δυνατό να αποτελέσει αυτοδύναμο μοχλό ανάπτυξης,
- δραστηριοποίηση πυρήνων ενεργοποιημένων πολιτών, το έργο των οποίων είναι περιορισμένο χωρικά, συχνά μη συνεργατικό, στο οποίο όμως μπορούν να εντοπιστούν και στοιχεία καινοτομίας,
- άναρχη οικιστική ανάπτυξη των παραλιακών οικισμών του, αλλά με χωρικά συγκεντρωμένα σημάδια αξιόλογου οικιστικού αποθέματος στο εσωτερικό του,
- γειτνίαση με μεγάλες βιομηχανικές μονάδες οι οποίες, ενώ εμφανίζουν μείωση της ικανότητας απορρόφησης του εργατικού δυναμικού την τελευταία δεκαετία, συνεχίζουν να αποτελούν πηγές ρύπανσης και δυνάμει απειλές περαιτέρω υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος,
- μείωση του νεανικού πληθυσμού, με έντονη εσωτερική χωρική διαφοροποίηση (βλ. Χάρτες 1, 2)¹⁷.
- απουσία ευρύτερων συνεργασιών με άλλους δήμους και
- πολιτική πόλωση η οποία γίνεται εμφανής είτε από τον τρόπο, την ποιότητα και τα αποτελέσματα του δημόσιου διαλόγου είτε από την απουσία αυτού.

Για όσα από τα κρίσιμα ζητήματα της τοπικής ανάπτυξης παρατηρήθηκε συμμετοχή των πολιτών στον δημόσιο διάλογο, αυτή διερευνήθηκε καταρχήν με την αποδελτίωση της αρθρογραφίας που αναπτύχθηκε και διαπιστώθηκε στο διαδίκτυο. Στη συνέχεια η διερεύνηση έγινε με επιτόπια έρευνα, παρακολουθώντας ημερίδες ενημέρωσης και δημόσιες συζητήσεις και αναζητώντας πρακτικά από συνεδριάσεις του δημοτικού συμβουλίου.

Στο πρώτο αυτό στάδιο, έγιναν ελεύθερες-ανοικτές συζητήσεις με αιρετούς και υπαλλήλους, προκειμένου να καταγραφούν οι απόψεις και οι στάσεις για κρίσιμα αναπτυξιακά ζητήματα. Ως τέτοια θεωρήθηκαν κυρίως: η αντίληψη για τον ομοιογενή ή μη χαρακτήρα του δήμου, η ιεράρχηση των προβλημάτων, η αποψη για τις δυνατότητες ανάπτυξης της περιοχής, η αναγκαιότητα/δυνατότητα συνεργασιών με άλλους δήμους, η αντίληψη για τη συμμετοχή των πολιτών.

¹⁷ Οι χάρτες 1, 2 δημιουργήθηκαν από τον Γ. Πανόπουλο.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Από τις συνεντεύξεις διαπιστώθηκε ότι δεν εκφράστηκε το βάθος και η έκταση των εσωτερικών διαφοροποιήσεων και ομοιοτήτων που υπάρχουν στην περιοχή. Η άποψη για τη σχέση του δήμου με την ευρύτερη περιοχή περιορίζεται σε ζητήματα εξάρτησης-επιρροής, αλλά δεν προχωρεί σε ζητήματα κατανόησης «θετικών» παραδειγμάτων. Αυτό φαίνεται να είναι συνέπεια του γεγονότος ότι οι επιρροές, π.χ., στην απασχόληση, στη ρύπανση ή στην παροχή υπηρεσιών είναι άμεσα ορατές. Πιθανόν όμως να πηγάζει και από μια παγιωμένη αντίληψη ότι η ανάπτυξη είναι χωρικά εστιασμένη στη βάση της διοικητικής προσέγγισης του χώρου. Βέβαια η «χωρική» διάσταση των φαινομένων της ανάπτυξης δεν μπορεί να περιορίζεται σε διοικητικό πλαίσιο, αλλά «επιβάλλει» ευέλικτες χωρικά και θεματικά συνεργασίες. Ειδικά πολιτικές όπως, π.χ., η ανάδειξη πολιτιστικών πόρων ή και εναλλακτικού τουρισμού δεν μπορεί να προσεγγιστούν αυτοδύναμα στο χωρικό πλαίσιο του Δήμου Αυλώνος, αλλά μέσα από ευρύτερα δίκτυα συνεργασίας. Μέσα από τέτοιες συνεργατικές και εξωστρεφείς πολιτικές, ο δήμος μπορεί να συνθέσει τη δική του ταυτότητα. Οι ιδέες-προτάσεις που κατατέθηκαν από τους αιρετούς εκπροσώπους αλλά και από τους υπαλλήλους του δήμου καταδεικνύουν ότι πρέπει να μετασχηματιστούν σε συγκεκριμένο και υλοποιήσιμο αναπτυξιακό πρόγραμμα, ως συνέπεια μιας αποσαφηνισμένης αφετηρίας για τη διαμόρφωση της ταυτότητας της περιοχής. Τέλος, στο ζήτημα της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας είναι σκόπιμο να επισημανθεί ότι αυτή δεν ξεκινά από το μηδέν ούτε χωρίς να είναι επηρεασμένη από προγενέστερες δράσεις. Το κάθε μέλος έχει διαμορφώσει τη δική του αντίληψη και προσέγγιση, ανάλογα με τη θέση του στο πολιτικο-διοικητικό σύστημα, και ως εκ τούτου κάθε νεότερη προσπάθεια πρέπει να πάρει σοβαρά υπόψη τις προγενέστερες απόπειρες.

2.2 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Στο στάδιο αυτό σχεδιάστηκαν ο τρόπος, τα μέσα και το περιεχόμενο της επικοινωνίας με την τοπική κοινωνία. Η επιλογή να παρουσιαστούν δημόσια η καταγραφή και η ανάδειξη της υπάρχουσας κατάστασης αποτέλεσε ένα κρίσιμο μεθοδολογικό βήμα όπου αξιοποιήθηκε η χαρτογραφική αποτύπωση των ευρημάτων του προηγούμενου σταδίου.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Κατά τη διάρκειά της δόθηκε η δυνατότητα να γίνει δημόσιος διάλογος ανάμεσα στην ερευνητική ομάδα και το πολιτικο-διοικητικό προσωπικό, τους συλλόγους, αλλά και με ένα κρίσιμο σύνολο ενεργών πολιτών, με αγάπη για τον τόπο τους και άποψη για το μέλλον της περιοχής. Οι απόψεις που διατυπώθηκαν συνέβαλαν καθοριστικά στο να διαμορφωθεί το πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας που ακολούθησε.

Επιλέξαμε την περαιτέρω εξέλιξη της επιτόπιας έρευνας παίρνοντας συνεντεύξεις από τους προέδρους των δημοτικών διαμερισμάτων, τους εκπροσώπους τοπικών συλλόγων, τους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται σε νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, τους εκπροσώπους της εκπαιδευτικής κοινότητας και από τους ενεργούς πολίτες που συνέβαλαν με τις απόψεις τους στην εικόνα που διαμορφώσαμε. Με την επικοινωνία αυτή προσπαθήσαμε να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτά τα αναπτυξιακά ζητήματα της περιοχής από ευρύτερες πληθυσμιακές ομάδες οι οποίες έχουν συμμετάσχει έμπρακτα στα αναπτυξιακά δρώμενα της περιοχής.

Βασική επιλογή μας αποτέλεσε επίσης η εδραίωση της επικοινωνίας με υπαλλήλους του δήμου, με σκοπό την αμφίδρομη παροχή πληροφοριών και δεδομένων. Μάλιστα δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή ώστε η ανταλλαγή πληροφοριών και δεδομένων να παρέχει αξιοποιήσιμα εργαλεία και από τους ίδιους τους υπαλλήλους.

Η έρευνα επεκτάθηκε και σε επιτόπια διερεύνηση κρίσιμων στοιχείων του φυσικού και του πολιτισμικού περιβάλλοντος του δήμου, αλλά και της ευρύτερης περιοχής¹⁸.

Επιπλέον, κομβική επιλογή αποτέλεσε ο σχεδιασμός της διενέργειας ενός Διαγωνισμού Συγγραφής Ιστοριών με θέμα το Δήμο Αυλώνας¹⁹, από τα παιδιά των Γ', Δ', Ε' και Στ' τάξης των δημοτικών σχολείων του δήμου. Η επιδίωξη ήταν να εκφράσουν τα ίδια τα παιδιά τις δικές τους ιδέες για την περιοχή τους. Με

¹⁸ Τα πορίσματα των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας, παρατίθενται στο ερευνητικό έργο, *op.cit.*, υλικό τεκμηρίωσης, Ενότητα ΣΤ', Β' Φάση, σελ. 136-152.

¹⁹ Ο διαγωνισμός αποτέλεσε και την υλοποίηση της πρότασης για τη συμμετοχή των παιδιών με απόψεις για τις αναπτυξιακές διαδικασίες του Δήμου Αυλώνας, η σημασία της οποίας έχει τεκμηριωθεί στο *ibid*, Α' Φάση, Παράρτημα Γ', σελ. 176-188.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

την απόπειρα αυτή, καταγράφοντας και αξιολογώντας τις απόψεις τους δόθηκε ένα βήμα έκφρασης και γνώμης σε μια κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα όπως τα παιδιά, ενώ παράλληλα έγιναν κατανοητές οι δυνατότητες της προσέγγισης ως διαδικασίες συμμετοχής.

Από όλα όσα έχουν αναφερθεί έως τώρα, διαπιστώνεται ότι εντασσόμενος σε μια ευρύτερη περιοχή, με την οποία βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση, ο Δήμος Αυλώνας είναι αντιμέτωπος με μια σειρά αρνητικών και θετικών όψεων της πραγματικότητας. Ο σχεδιασμός κατάλληλων συνθηκών για το μέλλον είναι επομένως συνάρτηση τόσο του τρόπου με τον οποίο ο δήμος θα συστήσει και θα ενεργοποιήσει ευρύτερες χωρικά συνεργασίες, αλλά και της κινητοποίησης της τοπικής κοινωνίας.

2.3 ΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑ

Στο στάδιο αυτό επιχειρείται η δημιουργία ενός χώρου δημόσιου διαλόγου μεταξύ του τοπικού πολιτικο-διοικητικού συστήματος και της τοπικής κοινωνίας. Η πρόταση απαρτίζεται από:

- τη σύνθεση ενός σεναρίου ανάπτυξης ως βάση διαλόγου,
- τη δημιουργία ενός μόνιμου χώρου διαβούλευσης και επικοινωνίας για όλα τα αναπτυξιακά ζητήματα της περιοχής με φορείς, πολιτικό προσωπικό, ενδιαφερόμενους κατοίκους, και
- τη δημιουργία ενός μηχανισμού παρακολούθησης

Τα παραπάνω συγκροτούν το κύριο σκέλος της πρότασης, το οποίο συμπληρώνεται από τη δημιουργία ενός πειραματικού πλαισίου συμμετοχής με πρωταγωνιστές τα παιδιά του δήμου.

A. ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στη βάση των όσων είχαν διαπιστωθεί, επιλέχθηκε η διαμόρφωση ενός σεναρίου ανάπτυξης το οποίο θα παρακινεί τις δυνάμεις της περιοχής, δηλαδή μιας

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Χωρική εστίαση

παρακινητικής αναπτυξιακής αφήγησης²⁰. Μιας αφήγησης βασισμένης στο παρελθόν της περιοχής, όπου θα περιγράφεται και η επιθυμητή μελλοντική κατάσταση. Για τη δημιουργία αυτής της παρακινητικής αναπτυξιακής αφήγησης υιοθετήσαμε μικρότερη χωρική μονάδα διοικητικής, το δημοτικό διαμέρισμα, το οποίο «εκπροσωπείται πολιτικά» από το Τοπικό Συμβούλιο²¹.

Στη βάση ενός ειδικά διαμορφωμένου ερωτηματολογίου²², μέσω του οποίου επιχειρήθηκε να διατυπωθούν προτάσεις σε επίπεδο δημοτικού διαμερίσματος, δήμου και όμορων δήμων, συλλέχθηκε πληροφορία²³ η οποία αποτέλεσε και τη βάση διαμόρφωσης της παρακινητικής αναπτυξιακής αφήγησης. Κύριες παράμετροι που καθόρισαν το περιεχόμενο της ήταν:

- η δυνατότητα δικτυώσεων εντός και εκτός του δήμου, σαν μια απάντηση στα ζητήματα της εσωτερικής συνεργατικότητας και της χωρικής εξωστρέφειας,
- η διάρθρωσή της σε μικρά βήματα με λογική αλληλουχία για την υλοποίησή τους, προκειμένου να αποτελέσει ένα ελκυστικό σχέδιο συμμετοχής, και
- η σηματοδότηση της ενίσχυσης προσπαθειών που έχουν ξεκινήσει οι σύλλογοι στην περιοχή, δίνοντας έμφαση στην ιστορία και τη δυναμική της ίδιας της κοινωνίας.

Παράμετροι προσδιορισμού του περιεχομένου της παρακινητικής αναπτυξιακής αφήγησης

Βήματα συγκρότησης της παρακινητικής αναπτυξιακής αφήγησης

Για τη συγκρότηση της παρακινητικής αυτής αναπτυξιακής αφήγησης ακολουθήθηκαν μια σειρά από «βήματα». Στο πρώτο «βήμα» διακρίθηκε ο χώρος σε «κόμβους» του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, της αξιολογής οικιστικής φυσιογνωμίας και των μορφών οικονομικής δράσης που μπορούν να σημα-

²⁰ Throgmorton, James A., «Planning as persuasive storytelling in a global-scale web of relationships», *Planning Theory*, τεύχος 2 (2003), σελ. 125.

²¹ Οι διοικητικές αυτές διαιρέσεις αντιστοιχούσαν στους καποδιστριακούς δήμους. Σήμερα ο καποδιστριακός Δήμος Αυλώνας είναι δημοτική ενότητα στο Δήμο Κύμης-Αλιβερίου, και τα δημοτικά διαμερίσματα του καποδιστριακού Δήμου Αυλώνας είτε είναι δημοτικές κοινότητες είτε τοπικές κοινότητες, αναλόγως αν ο πληθυσμός τους είναι άνω ή κάτω των 2.000 κατοίκων αντίστοιχα.

²² Το ερωτηματολόγιο αποτέλεσε ένα ιδιαίτερα υποστηρικτικό και φιλικό μέσο επικοινωνίας μεταξύ της ερευνητικής ομάδας και των κατοίκων της περιοχής. Ο σχεδιασμός των αξόνων του ερωτηματολογίου έγινε από την Ει. Κλαμπατσέα σε συνεργασία με την ερευνητική ομάδα.

²³ Βλ. ερευνητικό έργο, *op.cit.*, Β' Φάση, σελ. 131-152.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

τοδοτήσουν μια εναλλακτική μορφή ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας. Εδώ εντοπίστηκαν και οι «κόμβοι» ανάπτυξης της συμμετοχής που παρατηρήθηκαν στην περιοχή²⁴. Η επιλογή αυτών των «κόμβων» έγινε κυρίως με βάση τα πορίσματα της εμπειρικής έρευνας. Μέσα από τα παραπάνω διαπιστώθηκαν τα εξής:

Διάκριση του χώρου σε κόμβους

- Το φυσικό περιβάλλον του δήμου μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε τρεις ομάδες, που αποτελούν και τους φυσικούς κόμβους της περιοχής: το εσωτερικό υδατικό πλέγμα, τις παραλίες και τον ορεινό όγκο. Καθένας από αυτούς τους φυσικούς κόμβους δέχεται πιέσεις και χρήζει προστασίας, ενώ έχει δυνατότητες ανάπτυξης. Το εσωτερικό υδατικό πλέγμα που διατρέχει όλο το δήμο, με άξονα τον Νηλέα, έχει υψηλή οικολογική και αισθητική αξία. Σήμερα δέχεται έντονη ρύπανση από αστικά και άλλα λύματα. Οι παραλίες δέχονται κυρίως οικιστική πίεση (σε διαφορετικό βέβαια βαθμό η καθεμιά), ενώ αποτελούν τον κύριο πόλο έλξης τουριστών-επισκεπτών. Ο ορεινός όγκος έχει απειληθεί άμεσα από ασύμβατες χρήσεις γης, ενώ μπορεί να αποτελέσει ιδανικό τόπο ανάπτυξης μονοπατιών-διαδρομών που συνδέουν σημεία θέας. Ο Χάρτης 3 δίνει μια εικόνα των πιέσεων που ασκούνται στο φυσικό περιβάλλον του Δήμου Αυλώνας²⁵.

- Το πολιτισμικό περιβάλλον του Δήμου Αυλώνας αποτελείται από μνημεία, ιερούς ναούς, μονές, τοπόσημα (βρύσες, μύλοι), αξιόλογα οικιστικά σύνολα. Σημαντικό ρόλο παίζουν οι εκδηλώσεις, γιορτές καθώς και άλλες σύγχρονες πολιτισμικές δραστηριότητες. Αυτά υπάρχουν με διαφορετική έμφαση σε κάθε δημοτικό διαμέρισμα και απαιτείται μια σειρά άμεσων δράσεων είτε για την προστασία μνημείων είτε για την αποκατάσταση-δικτύωσή τους με τους φυσικούς κόμβους της περιοχής καθώς και με τους όμορους δήμους (βλ. Χάρτη 4).

- Η οικιστική φυσιογνωμία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον (βλ. Χάρτη 5). Ο σχεδιασμός τυπολογίας οικισμών και η αξιολόγηση της οικιστικής φυσιογνωμίας έγινε βάσει ενός ειδικά σχεδιασμένου συστήματος αξιολόγησης²⁶ (βλ. Χάρτη 6) από όπου αναδείχθηκαν οι οικισμοί-κλειδί: Αυλωνάρι, Χάνια, Νεοχώρι,

²⁴ Οι κόμβοι αυτοί περιγράφονται αναλυτικά στο ερευνητικό έργο, *op.cit.*, Β' Φάση, σελ. 9-39.

²⁵ Η δημιουργία και η επιμέλεια των χαρτών έγινε από τον Π. Μουκούλη.

²⁶ Ο σχεδιασμός τυπολογίας οικισμών και η αξιολόγηση της οικιστικής φυσιογνωμίας έγιναν σε συνεργασία με την ερευνητική ομάδα από την Κ. Βαλεριάνου και την Ει. Κλαμπατσέα, ενώ οι αναπτυξιακές διασυνδέσεις τους με το εσωτερικό υδατικό πλέγμα έγιναν σε συνεργασία με την ερευνητική ομάδα από την Ει. Κλαμπατσέα.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Οκτωνιά. Γύρω από τους οικισμούς αυτούς μπορούν να αναδειχθούν και να δικτυωθούν και οι άλλοι οικισμοί του δήμου (βλ. Χάρτες 7α και 7β). Η αξιολόγηση βασίστηκε κυρίως στην εμπειρική έρευνα²⁷.

- Όσον αφορά τον τουρισμό, φαίνεται ότι αναπτύσσεται στα παράλια, ασκώντας ιδιαίτερες οικιστικές πιέσεις κυρίως στον Κάλαμο αλλά τελευταία και στην Κορασίδα (βλ. Χάρτη 8). Παρατηρήθηκε επίσης ότι η επισκεψιμότητα στις μονές δεν έχει οδηγήσει σε τουριστική ανάπτυξη, ενώ μπορούν να αναδειχθούν νέες δυνατότητες εμπλουτισμού του υφιστάμενου τουριστικού προϊόντος.
- Η συμμετοχή των κατοίκων –ιδιαίτερα μέσα από τα σχολεία, τους συλλόγους, τους συνεταιρισμούς και τις πρωτοβουλίες για πολιτιστικές δράσεις πολιτών του δήμου– φανερώνει την έντονη αγάπη τους για τον τόπο. Αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση να μετατραπεί αυτή η αγάπη σε συντονισμένο τρόπο διεκδίκησης και προσφοράς για την ανάπτυξη όλου του δήμου.
- Νέες και καινοτόμες επιχειρηματικές δραστηριότητες έχουν κάνει την εμφάνισή τους στο δήμο. Η στήριξη και η διάχυση των προσπαθειών αυτών αποτελεί ένα ακόμη στοίχημα για το Δήμο Αυλώνας.

Στο «δεύτερο βήμα» έγινε ιεράρχηση των δράσεων που απαιτούνται:

- ως μια λογική αλληλουχία μεταξύ αποκατάστασης, προστασίας και ανάδειξης για τους κόμβους του φυσικού και του υλικού πολιτιστικού περιβάλλοντος,
- ως δράσεις καθιέρωσης και εμπλουτισμού με θεματική και χωρική διασύνδεση για τους κόμβους του άυλου πολιτισμικού περιβάλλοντος,
- ως δράσεις ανάδειξης των οικισμών-κλειδί, και
- ως προσπάθειες για ενίσχυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού με ταυτόχρονη υποστήριξή τους από την ενίσχυση καινοτόμων οικονομικών δραστηριοτήτων²⁸.

Στο «τρίτο βήμα» διαμορφώθηκαν προτάσεις δικτύωσης αυτών των «κόμβων» με άλλους «κόμβους», τόσο στο εσωτερικό του δήμου όσο και στην ευρύτερη πε-

Ιεράρχηση δράσεων ανά κόμβο,
με λογική αλληλουχία

Δικτύωση

²⁷ Η εμπειρική έρευνα ολοκληρώθηκε από τους κ.κ. Κ. Βαλεριάνου, Π. Μουκούλη, Π. Σαμαρτζή.

²⁸ Βλ. ερευνητικό έργο, *op.cit.*, Β' Φάση, σελ. 9-39.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ριοχή, αξιοποιώντας τους χώρους όπου εντοπίστηκαν νέες μορφές επιχειρηματικότητας και συμμετοχής²⁹.

Τα παραπάνω βήματα διασφαλίζουν σχετική ευελιξία αλλά και στιβαρότητα στη συγκρότηση και υλοποίηση της παρακινήτικης αναπτυξιακής αφήγησης για την περιοχή (βλ. Χάρτη 9). Αυτή ακριβώς η δυνατότητα επιτρέπει και στους δυνητικούς συμμετέχοντες να αποδομήσουν την όλη πρόταση και να συνθέσουν μια δική τους εναλλακτική αναπτυξιακή αφήγηση, επιβάλλοντας τη δική τους οπτική στον επιδιωκόμενο ή επιθυμητό δημόσιο διάλογο για την ανάπτυξη.

Στην περίπτωση του ερευνητικού έργου επιλέχτηκε ως «τέταρτο βήμα» η ανάπτυξη με άξονα το εσωτερικό υδατικό πλέγμα, δίνοντας σε αυτό στρατηγική σημασία. Η μετατόπιση της αναπτυξιακής προσέγγισης από την παραλία στην ενδοχώρα αποτέλεσε το πρώτο καινοτόμο στοιχείο της παρακινήτικης αναπτυξιακής αφήγησης. Με τη μετατόπιση αυτή επιχειρήθηκε να «αποφορτιστεί» η ταύτιση της αναπτυξιακής πορείας της περιοχής με την υπάρχουσα άναρχη ανάπτυξη της παραθεριστικής κατοικίας που παρατηρείται στο παραλιακό μέτωπο του δήμου. Σε συμβολικό επίπεδο η επιλογή του εσωτερικού υδατικού πλούτου ως πλέγματος ανάπτυξης για την περιοχή έρχεται σε αντιδιαστολή με τις συμβατικές σημειακές παρεμβάσεις.

Αφορμή για τη διαμόρφωση της πρότασης αυτής έδωσε η μοναδική δράση συλλόγου, δράση με πρόθεση εξωστρέφειας³⁰ ως προς την αξιοποίηση του φυσικού χώρου η οποία κατόρθωσε να κινητοποιήσει αρκετό κόσμο. Η πρόταση του ερευνητικού έργου για την αξιοποίηση του υδατικού πλέγματος στην περιοχή αναβαθμίζει περαιτέρω την ενέργεια αυτή και την εντάσσει στην αναπτυξιακή αφήγηση.

²⁹ Βλ. *ibid.*, σελ. 48-52.

³⁰ Αναφερόμαστε στη δράση της παιδικής ποδηλατοδρομίας δίπλα στον ποταμό Νηλέα, η οποία ξεκινά από τα Χάνια και καταλήγει στη Μουρτερή, με στόχο την ανάδειξη της περιβαλλοντικής και αισθητικής αξίας του ποταμού αυτού, και που ξεκίνησε με πρωτοβουλία του Πολιτιστικού Συλλόγου Ορίου «Το Όριο», με τη συμβολή του δήμου και άλλων συλλόγων της περιοχής. Αυτή η δράση γίνεται τα τελευταία έξι χρόνια, αλλά παρουσιάζει σταδιακή συρρίκνωση (χωρική αλλά και από πλευράς συμμετοχής).

Η ιεράρχηση
ως συμβολισμός

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Β. ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η συγκρότηση σώματος
δημόσιας διαβούλευσης

Στην προσπάθεια να δοθούν «απαντήσεις» στα ερωτήματα της συμμετοχής στον δημόσιο διάλογο για την τοπική ανάπτυξη³¹, κρίθηκε αναγκαία η σύσταση και λειτουργία ενός μόνιμου σώματος δημόσιας διαβούλευσης, διαμέσου του οποίου θα μπορούσε να εξελιχτεί η δημόσια συγκρότηση της παρακινήτικης αναπτυξιακής αφήγησης για την περιοχή, με την ανταλλαγή απόψεων και την ανάληψη δράσης. Η πρόταση προς συζήτηση είχε πλέον ως αφετηρία το πλέγμα των αναπτυξιακών κατευθύνσεων για την περιοχή, με έμφαση στο εσωτερικό υδατικό πλέγμα του δήμου. Η πρόταση αυτή θα χρειαζόταν τώρα, μέσα από τον δημόσιο διάλογο, να επανασυγκροτηθεί και να μετασχηματιστεί.

Η ιεράρχηση

Δίνοντας χώρο...

Γενικά, διαμέσου της συγκρότησης ενός σώματος δημόσιας διαβούλευσης, επιδιώκεται κυρίως να αρθούν τα δεδομένα ποιοτικά χαρακτηριστικά της υποαυτιπροσώπευσης και των υφιστάμενων ανισοτήτων. Η προσπάθεια αυτή αποτελεί μια διαδικασία να κατακτηθούν σταδιακά η ενίσχυση και η διεύρυνση της συμμετοχής. Έτσι, στο ερώτημα «Ποιοι συμμετέχουν;» και στην κατεύθυνση ενίσχυσης της συνεργασίας στο εσωτερικό του δήμου προτάθηκε ως αρχικό βήμα η συμμετοχή:

Διασφάλιση
πολιτικής εκπροσώπησης
σε όλα τα χωρικά επίπεδα

Η διεύρυνση της εκπροσώπησης

- του τοπικού πολιτικού συστήματος και ειδικότερα των αιρετών του δήμου (τοπικοί και δημοτικοί σύμβουλοι, καθώς και πρώην δήμαρχοι του δήμου),
- των συλλογικών φορέων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή,
- των εκπροσώπων της εκπαιδευτικής και της επιχειρηματικής κοινότητας, καθώς και
- πολιτών που ασχολούνται ενεργά με τον τόπο – μέσα από πολιτιστικούς φορείς ή καινοτόμες επιχειρηματικές δράσεις.

³¹ Ως ερωτήματα της συμμετοχής ορίζουμε τα εξής: ποιοι συμμετέχουν, τι προκύπτει από τη συμμετοχή, πώς επικοινωνούν και παίρνουν αποφάσεις οι συμμετέχοντες. Τα ερωτήματα αυτά αποτελούν τους άξονες του κύβου της Δημοκρατίας. Περισσότερα για το «the democracy cube» στο Fung, A., «Varieties of participation», *Public Administration Review*, τεύχος 66 (Δεκέμβριος 2006), σελ. 14.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι με τη συμμετοχή της εκπαιδευτικής κοινότητας επιχειρείται η γεφύρωση της «απόστασης» ανάμεσα στη γενιά που λαμβάνει τις αποφάσεις και τη νέα γενιά³² που θα δεχτεί τις συνέπειες των αποφάσεων αυτών.

Ενώ στο ζήτημα ποιοι συμμετέχουν κυριαρχεί «η εγγύτητα», όπου ο δήμος ως πολιτικο-διοικητική έκφραση του χώρου ενδεχομένως και να αρκεί, ανοικτό παραμένει το θέμα διαμόρφωσης τρόπου συμμετοχής και έκφρασης για τους αποδέκτες των ενεργειών μας, οι οποίοι ενδέχεται να βρίσκονται πέρα από το χωρικό επίπεδο αναφοράς του δήμου.

Γ. ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ

Επιδιώκοντας έναν τεκμηριωμένο δημόσιο διάλογο που θα οδηγεί και στην ανάληψη πρωτοβουλιών για δράση, εισηγηθήκαμε ένα πλαίσιο ενεργειών:

Η τεκμηρίωση
του δημόσιου διαλόγου

- τη μελέτη και υλοποίηση παρατηρητηρίου το οποίο θα εστιάζει στο *φυσικό περιβάλλον* (κατάσταση και μεταβολές του εσωτερικού υδατικού πλέγματος, του ορεινού όγκου, των παραλιών), στο *πολιτιστικό περιβάλλον* (κατάσταση μνημείων, τοπόσημων, οικιστικών συνόλων κ.λπ.), στον *τουρισμό*, στην *απασχόληση* και στην *οικονομική αυτοτέλεια* και τη *διοικητική αποτελεσματικότητα* του δήμου. Με βάση τα στοιχεία του παρατηρητηρίου θα γίνεται καταγραφή και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης και θα προτείνονται κατάλληλες δράσεις. Οι εργαζόμενοι του δήμου, με τη βοήθεια της χωρικής βάσης δεδομένων που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου, θα μπορούσαν να αναλάβουν την υποστήριξη του εγχειρήματος, και
- τη λειτουργία Αναπτυξιακής Επιχείρησης στο Δήμο Αυλώνας, με τη συμμετοχή πολιτιστικών συλλόγων, μεμονωμένων επαγγελματιών και φορέων της περιοχής. Ο ρόλος της Αναπτυξιακής Επιχείρησης θα είναι να συνδέσει και να συντονίσει στην πράξη τα βήματα της ανάπτυξης.

³² Η συμμετοχή των παιδιών μέσα από τη συγγραφική ιστορία με θέμα «Ο τόπος των ονείρων μου» ανέδειξε μια υγιή και ζωντανή νέα γενιά που έχει ελπίδες, αγάπη και όνειρα για τον τόπο της. Γνωρίζοντας τι την «πληγώνει», διεκδικεί περισσότερες προσπάθειες από τους ενήλικους και περισσότερο χώρο ώστε να ακούγεται η άποψή της.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Δ. ΥΛΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΕ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Ήδη από την πρώτη φάση του ερευνητικού έργου, και δεδομένης της σημαντικής λειτουργίας των σχολείων στην περιοχή, αναπτύχθηκε η ιδέα ότι άξιζε να διερευνηθεί σε πειραματικό στάδιο η δυνατότητα να συμμετάσχουν τα παιδιά στη διαμόρφωση θέσεων και οραμάτων για την περιοχή. Για το σκοπό αυτό εξετάστηκαν εναλλακτικά σενάρια δράσης με τα οποία θα μπορούσαν να αναδειχθούν διαφορετικές ιδέες των παιδιών. Τελικά, σε συνεννόηση με το δήμο και συνεκτιμώντας τις παραμέτρους που θα καθιστούσαν εφικτή την υλοποίηση του πειράματος, αποφασίστηκε η πραγματοποίηση ενός διαγωνισμού ιστορίας με τίτλο «Ο τόπος των ονείρων μου».

Για την υλοποίηση του διαγωνισμού ιστορίας σχεδιάστηκε ένα ενημερωτικό φυλλάδιο για τους διευθυντές και τους δασκάλους των σχολείων³³, ενώ έγινε αναπαραγωγή του θέματος του διαγωνισμού σε αριθμό κατάλληλο ώστε να διατεθεί στο σύνολο των παιδιών αυτής της ηλικίας³⁴.

Τα παιδιά των Γ', Δ', Ε' και Στ' τάξης των δημοτικών σχολείων του Δήμου Αυλώνας, μέσα από αυτόν το διαγωνισμό, κλήθηκαν να αποτυπώσουν τις ιδέες τους για την περιοχή τους με βάση τρεις άξονες:

- τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του τόπου,
- τις ανάγκες των παιδιών,
- το όραμα των παιδιών για το μέλλον.

Η ερευνητική ομάδα επισκέφθηκε το σύνολο των δημοτικών σχολείων του Δήμου Αυλώνας και συγκεκριμένα τα δημοτικά σχολεία Συκεών, Νεοχωρίου, Αυλωναρίου και Οκτωνιάς. Οι διευθυντές και οι δάσκαλοι των σχολείων ενημερώθηκαν για το σκοπό και το περιεχόμενο του διαγωνισμού, καθώς και για το πλαίσιο της εφαρμογής του, και ανέλαβαν με τη σειρά τους να ενημερώσουν τους μαθητές τους. Η συμμετοχή των παιδιών στο διαγωνισμό σηματοδοτήθηκε από τις 46

³³ Βλ. ερευνητικό έργο, *op.cit.*, Β' Φάση, υλικό τεκμηρίωσης, Ενότητα Δ', Εικόνα 1, σελ. 116.

³⁴ *Ibid*, Εικόνα 2, σελ. 117.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ιστορίες που έφτασαν στα χέρια της ερευνητικής ομάδας, οι οποίες προήλθαν από όλα τα δημοτικά διαμερίσματα του δήμου και συγκεκριμένα:

- 31 συμμετοχές από το Δημοτικό Σχολείο Αυλωναρίου,
- 11 συμμετοχές από το Δημοτικό Σχολείο Οκτωνιάς,
- 4 συμμετοχές από το Δημοτικό Σχολείο Νεοχωρίου.

Οι ιστορίες των παιδιών αναλύθηκαν με ποιοτικό τρόπο, με σκοπό να διερευνηθεί η σχέση των παιδιών με τον τόπο τους, οι ανάγκες τους και το αναπτυξιακό τους όραμα για το μέλλον. Στο πρώτο στάδιο της κωδικοποίησης των δεδομένων από τις ιστορίες των παιδιών διαμορφώθηκαν τρεις βασικές κατηγορίες:

- η θετική πλευρά του Δήμου Αυλώνας,
- η αρνητική πλευρά του Δήμου Αυλώνας, και
- το όραμα για το μέλλον του Δήμου Αυλώνας.

Οι τρεις άξονες συνοψίζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 1: *Η σχέση των παιδιών με τον τόπο, οι ανάγκες τους, το όραμά τους για το μέλλον*

Η θετική πλευρά του δήμου	Η αρνητική πλευρά του δήμου	Το όραμα για το μέλλον
Παρουσία της φύσης	Έλλειψη υποδομών	Βελτίωση υποδομών
Ομορφιά του τόπου	Μείωση του πληθυσμού	Εργασία
Γραφικοί οικισμοί	Ανεργία	Αύξηση του πληθυσμού
Γεωργία		Χώροι για παιχνίδι
Ομορφιά των κατοίκων	Έλλειψη χώρων και δραστηριοτήτων για παιδιά	Προστασία του περιβάλλοντος
Αγάπη για τον τόπο		Πολιτισμός
Πολιτιστικά στοιχεία		Εκπαίδευση
Χώροι για παιχνίδι	Καταστροφή του περιβάλλοντος	Αρνητικές πλευρές της ανάπτυξης

Στο δεύτερο στάδιο της ανάλυσης, μέσα από μια διαδικασία σύγκρισης των υποκατηγοριών των βασικών αξόνων, τα δεδομένα κωδικοποιήθηκαν διαμορφώνοντας τρεις βασικές κατηγορίες, οι οποίες συνοψίζονται στον παρακάτω πίνακα:

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Πίνακας 2: Οι ιδέες των παιδιών για τον τόπο τους

Τοπική ταυτότητα	Ιδέες για την ανάπτυξη
Δεσμός των παιδιών με τον τόπο	Πληθώρα ιδεών
Ενσωμάτωση στην κοινότητα	Πλούσιο και πολυδιάστατο όραμα
Ελεύθερη και ανεξάρτητη μετακίνηση	Δυναμικός, συγκεκριμένος και ουσιαστικός λόγος
Χρήση του δημόσιου χώρου	Ψήγματα διεκδίκησης προς τις αρχές και τους ενηλίκους
Τοποφιλία	

Από την ανάλυση των δεδομένων τα οποία εκμαιεύτηκαν από τις ιστορίες των παιδιών γίνεται σαφές ότι τα παιδιά του Δήμου Αυλώνας διαθέτουν σε μεγάλο βαθμό τις βάσεις για τη διαμόρφωση κοινοτικής ταυτότητας, καθώς έχουν αναπτύξει δεσμούς με το περιβάλλον τους, είναι ενσωματωμένα στην κοινότητά τους σε ικανοποιητικό βαθμό, έχουν ελεύθερη δυνατότητα μετακίνησης και χρήσης του δημόσιου χώρου και ένα ξεκάθαρο συναίσθημα αγάπης και περηφάνιας για τον τόπο τους.

Η δυνατότητα συμμετοχής των παιδιών στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος και της κοινότητάς τους δεν υφίσταται, ωστόσο υπάρχουν ψήγματα ενός δυναμικού και με αυτοπεποίθηση λόγου, καθώς και διεκδίκησης των αναγκών τους από τους ενηλίκους και τις αρχές. Τα παιδιά έχουν πολλές και πλούσιες ιδέες για το μέλλον του τόπου τους, διαμορφώνοντας συνολικά ένα ξεκάθαρο και πολυδιάστατο όραμα για το μέλλον του τόπου.

Η κοινοτική ταυτότητα των παιδιών

Ο δεσμός των παιδιών με το χώρο και η ενσωμάτωση των παιδιών στην κοινότητά τους

Από την έρευνα αναδεικνύεται ότι τα παιδιά του Δήμου Αυλώνας έχουν αναπτύξει ισχυρό δεσμό με το περιβάλλον τους. Και αυτό, διότι στα κείμενά τους υπάρχουν διακριτά τα φυσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά των περιοχών τους³⁵.

³⁵ Τσεβρένη, Γ., «Η πόλη μέσα από τα μάτια των παιδιών. Προσεγγίζοντας το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου μέσα από μία εναλλακτική προσέγγιση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης», Διδακτορική Διατριβή, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π., 2008.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

«Είναι ένας όμορφος και ήσυχος τόπος με ήσυχους τόπους και γραφικά σπίτια και πολλά λουλούδια. Αυτό σου δίνει τη δυνατότητα να αναπνέεις καθαρό αέρα και να βγαίνεις βόλτα στη φύση όποτε θες. Επίσης στην Οκτωνιά μπορείς να περάσεις όμορφα και μόνο στο κοίταγμά της». (Κορίτσι 12 ετών, Οκτωνιά)

«Στα Χάνια υπάρχουν πολλά ωραία αξιοθέατα να δεις, π.χ. ο βυζαντινός ναός του Αγίου Δημητρίου... άλλο ένα είναι το μεγάλο πανηγύρι, το λεγόμενο "Παζάρι" που γίνεται κάθε Οκτώβριο και διαρκεί 5 ημέρες». (Κορίτσι 12 ετών, Χάνια)

Τα παιδιά είναι, επίσης, ενσωματωμένα στην κοινότητά τους, καθώς στις ιστορίες τους η κοινότητα παίζει ουσιαστικό ρόλο τόσο στην ανάδειξη της θετικής και της αρνητικής πλευράς του τόπου όσο και στο όραμα για το μέλλον.

«Ακόμα μου αρέσει στο χωριό μου ότι είμαστε όλοι ενωμένοι». (Κορίτσι 10 ετών, Οκτωνιά)

Η ελεύθερη μετακίνηση και χρήση του δημόσιου χώρου

Η διαμόρφωση της κοινοτικής ταυτότητας στηρίζεται, επίσης, στο ότι τα παιδιά διαθέτουν τη δυνατότητα ελεύθερης και ανεξάρτητης μετακίνησης και χρήσης του δημόσιου χώρου. Αυτό φυσικά τους βοηθάει να αναπτύξουν δεσμούς με την κοινότητα και το περιβάλλον τους³⁶.

«Το πιο ωραίο είναι τα δύο γηπεδάκια που πάμε και παίζουμε με τους φίλους μου, και μου αρέσει που μαζευόμαστε στην πλατεία του χωριού και παίζουμε». (Αγόρι 9 ετών, Οκτωνιά)

«Στο χωριό που μένω μου αρέσει να παίζω διάφορα παιχνίδια στο προαύλιο του Δημοτικού και στην πλατεία, να κάνω ποδήλατο με τις φίλες μου σ' όλο το χωριό, να πηγαίνω στο περιβόλι μας να το ποτίζω και να ταΐζω τις κόττες και τα κατοικάκια μας. Όταν νυχτώνει μ' αρέσει να πηγαίνουμε στην πλατεία του χωριού και να τρώμε σουβλάκια και παγωτό». (Κορίτσι 10 ετών, Αυλωνάρι)

³⁶ Ibid.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η τοποφιλία

Είναι σημαντικό το γεγονός ότι τα παιδιά διαθέτουν στο σύνολό τους ένα ξεκάθαρο συναίσθημα αγάπης και περηφάνιας για τον τόπο τους. Η τοποφιλία είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση κοινοτικής ταυτότητας³⁷, συναίσθημα το οποίο δεν λείπει από τα παιδιά.

«(Ο τόπος μου) είναι ένας παράδεισος παραμυθένιος». (Κορίτσι 11 ετών, Οκτωιά)

«Στο χωριό μου δεν υπάρχει κάτι που δεν μου αρέσει. Όλα είναι όμορφα». (Αγόρι 12 ετών, Οκτωιά)

«Είμαι περήφανη για το μικρό χωριό μου, μακάρι να μπορούσα να υποσχεθώ ότι όπου και αν πάω πρώτα θα γυρνάω στο όμορφο χωριό μου την Οκτωιά, θα φροντίζω να κάνω το καλύτερο για αυτή για να την δω εγώ, ή τα παιδιά μου όπως την ονειρευόμουν». (Κορίτσι 10 ετών, Οκτωιά)

«Θα ήθελα να μείνω στο χωριό μου όταν μεγαλώσω γιατί είναι πολύ όμορφος τόπος και έχει χαρούμενους ανθρώπους, δεν θα το άλλαξα το χωριό μου με κανένα άλλο χωριό». (Αγόρι 9 χρονών, Οκτωιά)

«Το Αυλωνάρι είναι το πιο ωραίο χωριό, για αυτό θα ήθελα να μείνω εδώ και όταν μεγαλώσω». (Κορίτσι 10 ετών, Αυλωνάρι)

«Αν και είμαι πολύ μικρός και δεν έχω επισκεφτεί πολλά μέρη πιστεύω ότι ο τόπος μου είναι ένας από τους ωραιότερους στην Ελλάδα και θα ήθελα να μείνω για πάντα εκεί». (Αγόρι 10 ετών, Μανδράκι)

Οι ιδέες των παιδιών για την ανάπτυξη του τόπου

Διαμορφώνοντας ένα πλούσιο και πολυδιάστατο όραμα για το μέλλον

Τα παιδιά καταγράφουν στις ιστορίες τους ένα πλούσιο, δυναμικό και πολυδιάστατο όραμα για το μέλλον του τόπου τους. Ως προτεραιότητα θέτουν τη βελ-

³⁷ Yi-Fu Tuan, *Topophilia. A Study of Environmental Perceptions, Attitudes and Values*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1994.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

τίωση των υποδομών: τη βελτίωση δρόμων, τη δημιουργία κέντρων ιατρικής περιθαλψής, την αποχέτευση, τη βελτίωση της συγκοινωνίας και την ύπαρξη καταστημάτων με είδη πρώτης ανάγκης.

«Οι αλλαγές που θα ήθελα να γίνουν είναι πρώτα από όλα θα ήθελα να φτιάξουν τους δρόμους που έχουν λακκούβες γιατί είναι πολύ επικίνδυνο για τα αυτοκίνητα, το χωριό αυτό χρειάζεται νοσοκομείο έτσι ώστε άμα χτυπήσει κανένας σοβαρά να μην τρέχουν στο Αλιβέρι που είναι το κοντινότερο νοσοκομείο και να μην βάλουν σε κίνδυνο τη ζωή του ασθενή». (Κορίτσι 10 ετών, Οκτωβιά)

«Επίσης, ένα άλλο πρόβλημα που πρέπει να το λύσουμε είναι η αποχέτευση. Εδώ στο Νεοχώρι έχουμε βόθρους που όταν γεμίζουν έρχεται το βυτιοφόρο και τα αδειάζει όμως αυτό δεν πρέπει να γίνεται γιατί ό,τι περισσεύει κυλάει σε μία δεξαμενή και αυτή οδηγεί στη βρύση που εμείς πίνουμε νερό». (Κορίτσι 11 ετών, Νεοχώρι)

«Ακόμα κι άλλο πρόβλημα που πρέπει να λύσει ο Δήμος ώστε να γίνει ένας ονειρικός τόπος είναι οι δρόμοι, το νερό, το ρεύμα ή αλλιώς όλα μαζί λέγονται υποδομές!» (Κορίτσι 11 ετών, Νεοχώρι)

Τα παιδιά θεωρούν σημαντική την αύξηση του πληθυσμού και την ύπαρξη περισσότερων παιδιών και νέων για να αναζωογονηθεί η κοινότητά τους, το οποίο θα επιτευχθεί με την καταπολέμηση της ανεργίας.

«Κάποτε το χωριό είχε πολλούς κατοίκους με πολλά παιδιά... Τώρα; είναι σχεδόν ένα χωριό γερόντων, οι νέοι πηγαίνουν στις πόλεις για να ζήσουν μια ζωή καλύτερη». (Κορίτσι 10 ετών, Οκτωβιά)

«Εκείνο όμως που θέλω περισσότερο είναι οι άνθρωποι που έχουν φύγει για δουλειές στις πόλεις κυρίως στην Αθήνα να ξαναγυρίσουν στον τόπο τους να εργαστούν εδώ να γεμίσει με ζωή το χωριό μας». (Κορίτσι 10 ετών, Δάφνη)

Οι χώροι για παιχνίδι και οι ειδικοί χώροι για τις ανάγκες των παιδιών κατέχουν σημαντικό μέρος στο όραμα των παιδιών. Τα παιδιά διεκδικούν ισχυρότερη παρουσία στο χώρο και στην κοινότητά τους.

«Παλιά το χωριό είχε πολύ κόσμο και πολλά μαγαζιά. Τώρα όμως τα παιδιά είναι λίγα και το σχολείο δεν λειτουργεί. Σήμερα υπάρχουν μόνο σπίτια και από αυτά τα περισσότερα είναι εξοχικά». (Κορίτσι 9 ετών, Ρολόι)

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η προστασία του περιβάλλοντος είναι σημαντική για τα παιδιά. Περιλαμβάνει τη διαχείριση των απορριμμάτων, το κλείσιμο της χωματερής και την ανακύκλωση, την καλύτερη διαχείριση του περιβάλλοντος, τη φυσική καλλιέργεια και την απορρύπανση των εδαφών από τη χρήση χημικών στη γεωργία, τον καθαρισμό του ποταμού από τα μπάζα και τη διατήρηση της φυσικής ομορφιάς του τοπίου.

«Διηγήθηκα αυτό που είδα στους φίλους μου και τους είπα να το πούμε όλοι μας στους γονείς μας και οι γονείς σε φίλους, σε γιαγιάδες και παππούδες έτσι ώστε να σώσουμε το περιβάλλον ο καθένας μόνος του αλλά και όλοι μαζί να διαφυλάξουμε το σπίτι μας, τη φύση μας, την κληρονομιά μας, να μη διαταράξουμε την οικολογική ισορροπία, να γίνει ο τόπος μας ο τόπος των ονείρων μας και όχι ο τόπος του εφιάλτη». (Αγόρι 10 ετών, Αυλωνάρι)

«Με αρκετό πράσινο και ειρήνη στον κόσμο αυτό το χωριό θα ήταν "Ο ΤΟΠΟΣ ΤΩΝ ΟΝΕΙΡΩΝ ΜΟΥ"». (Κορίτσι 12 ετών, Άγιος Γεώργιος)

Ο πολιτισμός και η εκπαίδευση περιλαμβάνονται στο όραμα των παιδιών. Τα παιδιά ζητούν χώρους και δραστηριότητες που να ενισχύουν την εκπαίδευσή τους και να εμπλουτίζουν την κουλτούρα τους.

«Θα ήθελα το χωριό μου να έχει ένα παραδοσιακό μουσείο για να το θαυμάζουν οι τουρίστες. Αυτό θα περιλάμβανε παραδοσιακές στολές και ό,τι παραδοσιακό έχουν κρατήσει οι μεγάλοι άνθρωποι». (Κορίτσι 12 ετών, Οκτωνιά)

«Να φτιάξουν μεγάλες βιβλιοθήκες να μπορούμε να περνάμε τον ελεύθερο χρόνο μας διαβάζοντας επιμορφωτικά βιβλία». (Κορίτσι 10 ετών, Μανδράκι)

Τέλος, από τα κείμενα των παιδιών αναδύεται μία ενδιαφέρουσα ιδέα, η οποία συνοψίζεται στη θέση ότι από τον τόπο δεν λείπει τίποτα, αλλά πρέπει να παραμείνει όπως είναι για να διατηρήσει την ησυχία του, την αισθητική του, τις καλές ανθρώπινες σχέσεις και τις παραδόσεις του.

«Για να μείνω στην Οκτωνιά όταν μεγαλώσω δεν θα ήθελα να αλλάξει κάτι παρά μόνο να έχει πολλά λουλούδια και ένα μεγάλο ήλιο που θα ανατέλλει και θα φωτίζει κάθε μέρα του χωριό». (Κορίτσι 10 ετών, Οκτωνιά)

«Ο τόπος των ονείρων μου θα ήθελα να μείνει όπως είναι τώρα για να μείνω όταν μεγαλώσω». (Αγόρι 12 ετών, Δάφνη)

Σχήμα 1: Το όραμα των παιδιών για το μέλλον του τόπου

Η έλλειψη συμμετοχής και η διεκδίκησή της

Είναι γεγονός ότι τα παιδιά του Δήμου Αυλώνας δεν συμμετέχουν ουσιαστικά με τις ιδέες τους στον αναπτυξιακό σχεδιασμό του δήμου, όπως συμβαίνει άλλωστε στο σύνολο του ελληνικού χώρου αλλά και ευρύτερα. Η τοπική κοινότητα στερείται τη δυνατότητα να εξελίσσεται μέσα από τις ιδέες των παιδιών, αλλά και τα παιδιά στερούνται μία σημαντική συνιστώσα που θα ολοκλήρωνε τη διαμόρφωση της κοινοτικής τους ταυτότητας και της ανάπτυξής τους³⁸.

Παρ' όλα αυτά, τα παιδιά διαθέτουν ψήγματα ενός δυναμικού και άμεσου λόγου για να διεκδικήσουν το όραμά τους και τη συμμετοχή των ιδεών τους στην κοινότητά τους και στις αρχές.

³⁸ Lynch, K., *Growing Up in Cities: Studies of the Spatial Environment of Adolescence in Cracow, Melbourne, Mexico City, Salta and Warszawa*, MIT Press, Καμπριτζ, Μασ., 1977. Τσεβρένη, Ί., *op.cit.* Tsevreñi, I., *Implementing and Evaluating Participatory Methods which Encourage Children Activism in Urban Planning and Environmental Care*, 2nd International Conference on Environmental Planning and Management, Βερολίνο (5-10 Αυγούστου 2007).

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

«Θα ήθελα όλα όσα γράφω να τα διαβάσει κάποιος αρμόδιος και να φροντίσει να τα φτιάξει». (Κορίτσι 10 ετών, Οκτωνιά)

«Μπορεί να έδειχναν οι δήμαρχοι λίγο περισσότερο ενδιαφέρον για τα χωριά... οι άνθρωποι δεν θα έφευγαν από τον τόπο τους». (Κορίτσι 10 χρόνων, Οκτωνιά)

«Αυτή την ιστορία τη γράφω για την περιοχή που ζω γιατί πιστεύω πως οι συγχωριανοί μου πρέπει να μάθουν τις ιδέες και τα συναισθήματά μου». (Κορίτσι 10 ετών, Οκτωνιά)

«Δεν ζητάμε από κανέναν τίποτα σπουδαίο, το μόνο που θέλουμε είναι μερικά ασημαντα και συνηθισμένα δημοτικά έργα. Εμάς στη χώρα μας τα παιδιά δεν έχουν κανένα δικαίωμα ελεύθερης γνώμης, και δεν έχουμε το δικαίωμα να απαιτούμε από τους μεγάλους. Εάν απαιτήσουμε ή τολμήσουμε για πολλαπλή φορά να εκφράσουμε τη 2η πλευρά των πραγμάτων, δεν θα το πουν θάρρος, θα το πουν θράσος γιατί έτσι τους συμφέρει». (Κορίτσι 12 χρόνων, Χάνια)

«Είμαι μόλις 10 χρονών και αγαπώ πολύ τον τόπο που ζω. Εγώ και οι φίλοι μου θα προσπαθήσουμε να φτιάξουμε ό,τι χάλασαν οι μεγαλύτεροι». (Αγόρι 10 ετών, Αυλωνάρι)

Ε. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Έχοντας ως στόχο να συσχετιστεί η όλη προσπάθεια και οι αναπτυξιακές κατευθύνσεις που διαμορφώσαμε με το πολιτικό και διοικητικό σύστημα του δήμου, καθώς και με τους φορείς, επιλέξαμε ως επικοινωνιακό μέσο τις συναντήσεις εργασίας. Αυτό έγινε κλιμακωτά, σχεδιάζοντας δύο συναντήσεις εργασίας με τους εργαζομένους του δήμου, μία συνάντηση με τους συλλογικούς φορείς της περιοχής και τέλος, μια ανοικτή συνάντηση με τα μέλη του πολιτικού συστήματος.

Η διάκριση αυτή έγινε σε μια προσπάθεια να αναδειχθεί και σε συμβολικό επίπεδο η σημασία που είχε να ενημερωθούν και να ενεργοποιηθούν αυτές οι δύο κρίσιμες ομάδες ώστε να «συμμετάσχουν» στο όλο εγχείρημα, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα ότι η απουσία εμπειρίας από διαδικασίες «ισότιμης» συμμετοχής

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

απαιτεί τουλάχιστον τη διαμόρφωση συνθηκών για να εκφράσουν τη γνώμη τους και να διατυπώσουν την άποψή τους οι δυνητικοί συμμετέχοντες³⁹.

Θεωρώντας ότι η επικοινωνία με τους εργαζομένους και τους φορείς θα έπρεπε να γίνει στη βάση ενός εκτενούς διαλόγου, κρίθηκε σκόπιμη η έκδοση και αποστολή ενός τεύχους το οποίο περιλάμβανε:

- τη συνοπτική περιγραφή του ερευνητικού έργου,
- ένα σύνολο χαρτών με θεματικές αποτυπώσεις στους άξονες του ερευνητικού έργου, και
- τη συνθετική πρόταση που διαμορφώθηκε προς συζήτηση μεταξύ του δήμου και της τοπικής κοινωνίας.

Επικοινωνιακές επιλογές

Μαζί με το τεύχος μοιράστηκε και «ένα τρίπτυχο» όπου μπορούσε κανείς «με μια ματιά» να δει τους άξονες και τα συμπεράσματα του ερευνητικού έργου. Τα παραπάνω αποσκοπούσαν στο να γίνουν κατανοητά με έναν εύληπτο τρόπο οι διαδικασίες και τα πορίσματα από τους συμμετέχοντες, μέσω της επεξεργασίας των δεδομένων που έχουν συλλεχθεί και αξιοποιηθεί.

Ειδικά για τους υπαλλήλους, το συνοπτικό τεύχος συνοδευόταν από τις βάσεις δεδομένων με όλα τα στοιχεία, αλλά και τα ψηφιακά υπόβαθρα που δημιουργήθηκαν και αξιοποιήθηκαν κατά την υλοποίηση του ερευνητικού έργου. Ταυτόχρονα παραδόθηκε και ένα πλέγμα δεικτών, στους τομείς του φυσικού, πολιτιστικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, καθώς και στην κατεύθυνση καταγραφής της τοπικής επιχειρηματικότητας ως βάση συγκρότησης ενός παρατηρητηρίου⁴⁰. Για τις δύο συναντήσεις εργασίας επιδιώξαμε το συνοπτικό τεύχος να έχει παραδοθεί έγκαιρα, δίνοντας και συμβολικά σημασία στην πραγματική ενημέρωση των συμμετεχόντων. Τέλος, διαμορφώσαμε το χώρο της συνάντησης έτσι ώστε η χαρτογραφική απεικόνιση των σταδίων και των πορισμάτων του ερευνητικού έργου να παρουσιάζεται με τρόπο που να είναι άμεσα κατανοητός από τους συμμετέχοντες.

³⁹ Fung, A., «Deliberation before the revolution. Toward an ethics of deliberative democracy in an unjust world», *Political Theory*, τόμος 33, τεύχος 2 (Ιούνιος 2005), Sage Publications.

⁴⁰ Βλ. ερευνητικό έργο, *op.cit.*, Β΄ Φάση, σελ. 63-68.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τα παραπάνω σημεία, δηλαδή η συνοπτική περιγραφή του έργου και των συμπερασμάτων που προέκυψαν, η έγκαιρη αποστολή τους και η κατάλληλη διαμόρφωση του χώρου συνάντησης, λειτούργησαν καταλυτικά στην πράξη έτσι ώστε να διευκολυνθεί η συμμετοχή των εργαζομένων και των εκπροσώπων των φορέων στο διάλογο που θα ακολουθούσε.

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Στο τέταρτο στάδιο, στην αξιολόγηση, πραγματοποιήθηκε ημερίδα για την παρουσίαση των πορισμάτων του έργου και των αποτελεσμάτων της συγγραφής ιστορίας από τα παιδιά του δήμου. Η επιδίωξη ήταν να αξιολογηθούν οι πρώτες αντιδράσεις της τοπικής κοινωνίας στη δημόσια παρουσίαση του όλου εγχειρήματος, μετά την ολοκλήρωση του πειραματισμού. Το στάδιο αυτό συμπληρώθηκε από την παρακολούθηση των εργασιών του Αναπτυξιακού Συμβουλίου που συγκροτήθηκε από το δήμο, ως αποτέλεσμα τις υιοθέτησης των προτάσεών μας, καθώς και από την παρακολούθηση μέσω του διαδικτύου ζητημάτων που απασχολούν την περιοχή προκειμένου να ανιχνευθούν πιθανές αλλαγές στον τρόπο που αντιμετωπίζονται τα ζητήματα σχεδιασμού του χώρου.

Σε όλες τις δημόσιες παρουσιάσεις, ως κρισιμότερο ζήτημα αναδείχθηκε η δυσκολία να γίνει αποδεκτή η έννοια της προτεραιότητας στην αναπτυξιακή διαδικασία. Η δυσκολία αυτή είναι απόρροια μιας γενικότερης αντίληψης για την ανάπτυξη η οποία απορρέει «εκ των άνω» και για την οποία συχνά αρκούν οι κατάλληλες προσωπικές και πολιτικές δικτυώσεις. Η αντίληψη αυτή συνοδεύεται από έναν δημόσιο λόγο που υπόσχεται σε όλους τα πάντα, παντού και ταυτόχρονα, οδηγώντας σε αποσπασματικές δράσεις. Έτσι η παρουσίαση μιας άλλης στρατηγικής δεν γίνεται εύκολα αποδεκτή.

Από το σύνολο των προτάσεων που κατατέθηκαν, ο δήμος προχώρησε στη συγκρότηση του Αναπτυξιακού Συμβουλίου, αλλά δεν υιοθέτησε την πρόταση για συγκρότηση Αναπτυξιακής Εταιρείας, καθώς θεωρήθηκε ως ένα «βαρύ» οργανωτικό σχήμα που δεν μπορούσε να υλοποιηθεί αμέσως. Στο Αναπτυξιακό Συμβούλιο, με 43-45 μέλη, συμμετέχουν οι εκπρόσωποι των συλλογικών φορέων της

Οι πρώτες δυσκολίες στην αποδοχή μιας νέας πρότασης

Μερική απόπειρα συγκρότησης σώματος δημόσιας διαβούλευσης

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

περιοχής, οι διευθυντές των σχολείων της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, εκπρόσωποι των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων της περιοχής, το Τοπικό Συμβούλιο Νέων και ο πρόεδρος της Επιτροπής Περιβάλλοντος. Από την πλευρά του Δημοτικού Συμβουλίου συμμετέχουν ο δήμαρχος, ο πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου και οι επικεφαλής των δημοτικών παρατάξεων της αντιπολίτευσης, καθώς και οι διατελέσαντες δήμαρχοι στο Δήμο Αυλώνας.

Στην πρώτη συνεδρίαση του Αναπτυξιακού Συμβουλίου συμμετείχαν 20 εκπρόσωποι. Η ροή και το περιεχόμενο των 14 παρεμβάσεων⁴¹, εκ των οποίων οι 3 έγιναν από μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου, δείχνει μια καθολική αποδοχή του ρόλου του Αναπτυξιακού Συμβουλίου για την ανάπτυξη της περιοχής. Είναι η πρώτη φορά που διεξάγεται μια δημόσια συζήτηση για προγραμματισμό και ανάληψη δράσης και όχι για ανακοινώσεις εκ μέρους του δήμου, οι οποίες συχνά διαμορφώνουν είτε ένα παθητικό ακροατήριο είτε ένα ακροατήριο αντίδρασης.

Παρά τις προσπάθειες να τεθούν εξ αρχής ζητήματα-προβλήματα ανάπτυξης, τις οποίες θα πρέπει να προσεγγίσει κανείς ως φυσική συνέπεια μιας δημόσιας συζήτησης που ξεκινά τώρα, είναι σημαντικό το γεγονός ότι στην πλειονότητά τους οι παρεμβάσεις έθεσαν ζητήματα κοινής σημασίας. Αυτά περιστρέφονται γύρω από θέματα:

- κανονισμού λειτουργίας,
- σχέσης Αναπτυξιακού Συμβουλίου - Δημοτικού Συμβουλίου,
- αποτελεσματικότητας των δράσεων του δήμου,
- διάκρισης των θεμάτων μεταξύ αυτών για τα οποία έχει αρμοδιότητα και αυτοτέλεια ο δήμος να διαχειριστεί, και αυτών που είναι εκτός της δικαιοδοσίας ή της αυτοτέλειας του δήμου,
- καλύτερης επικοινωνίας δήμου-τοπικής κοινωνίας.

Τα παραπάνω μπορούν να κωδικοποιηθούν στους άξονες: *αποτελεσματική δράση και επικοινωνία*. Η διαπιστωθείσα προσμονή και διάθεση να υπάρξει συνεργασία και προσφορά για την ανάπτυξη της περιοχής θα κριθεί σε ζητήματα κυ-

Σχόλια από τη λειτουργία
του Αναπτυξιακού Συμβουλίου

⁴¹ Βλ. Σαμαρτζής, Π., Διδακτορική Διατριβή, *op.cit.*, υλικό τεκμηρίωσης.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ρίως οργανωτικής αποτελεσματικότητας. Στην κατεύθυνση αυτή, η ανάγκη προγενέστερης κινητοποίησης των υπαλλήλων του δήμου, η οποία δεν είχε επιτευχθεί στην πρώτη συνεδρίαση, αποτελεί κρίσιμο ζήτημα. Τώρα, μένει στη δικαιοδοσία και την πρωτοβουλία του δήμου για να γίνει ορατή στους συμμετέχοντες η ειλικρινής διάθεση συνεργασίας.

Αξιολογώντας την έως τώρα προσπάθεια, διαπιστώνουμε ότι η διαδικασία που είχαμε ακολουθήσει για την επικοινωνία στην ανάπτυξη της περιοχής έδωσε τη δυνατότητα να εκδηλωθεί η ανάγκη για συζήτηση και συνεννόηση. Στο βαθμό που θα καταστεί δυνατή η κινητοποίηση των υπαλλήλων και η συγκροτημένη λειτουργία του Αναπτυξιακού Συμβουλίου, τότε η σταδιακά αποκτηθείσα εμπειρία θα εμπλουτίσει και θα επαυξήσει τις δυνατότητες της τοπικής κοινωνίας για την ανάπτυξή της.

Εδώ, αξίζει να αναφερθούν μια σειρά από δράσεις που πραγματοποιήθηκαν στο Δήμο Αυλώνας μετά το πέρας της πειραματικής διαδικασίας:

- η διεξαγωγή δημόσιων συζητήσεων σε κάθε χωριό,
- η καθιέρωση μιας ημέρας ως ημέρας συνάντησης των δημοτών με το δήμαρχο,
- η πρωτοβουλία συγκρότησης εθελοντικών ομάδων στο δήμο, στο πλαίσιο των αθλητικών-πολιτιστικών συλλόγων, οι οποίες ανέλαβαν τη συντήρηση και τον καθαρισμό των τοπόσημων του δήμου,
- η διενέργεια ημερίδας για προτάσεις εξόδου από την οικονομική κρίση με τη συμμετοχή των επαγγελματιών του δήμου,
- η προγραμματισθείσα δεύτερη συνεδρίαση του Αναπτυξιακού Συμβουλίου για τις 16 Ιουνίου 2009 με θέματα τοπικής οικονομίας και τουρισμού, και
- η πρόταση διαμόρφωσης ενός παρατηρητηρίου τοπικής οικονομίας,

όλα αποτελούν ενδείξεις «ενσωμάτωσης» της αποκτηθείσας εμπειρίας στον τρόπο συζήτησης για τα αναπτυξιακά ζητήματα της περιοχής.

Με όσα προηγήθηκαν, μπορούμε να επανέλθουμε στο αρχικό μεθοδολογικό πλαίσιο και να παρουσιάσουμε και σχηματικά την εξειδίκευση των σταδίων που περιγράφηκαν παραπάνω ως εξής:

Σημάδια αλλαγών...

Σχήμα 2: Τα στάδια και τα βήματα του συμμετοχικού υποδείγματος της επικοινωνίας για την ανάπτυξη

1ο βήμα: ΠΡΟΣΕΙΤΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Δευτερογενής έρευνα	Υπάρχουσες μελέτες, νομοθεσία, χωροταξικά σχέδια, στοιχεία στατιστικής
Επιτόπια έρευνα	Συνεντεύξεις με αρετούς και με υπαλλήλους
Χαρτογραφική αποτύπωση	Κοινωνικο-οικονομικές παράμετροι Χωρικό επίπεδο αναφοράς: δημοτικό διαμέρισμα, δήμος, όμοροι δήμοι
Διερεύνηση θεμάτων	Αποδελτίωση αρθρογραφίας, παρακολούθηση ημερίδων,
όπου παρατηρήθηκε συμμετοχή	έρευνα πρακτικών δημοτικών συμβουλίων

4ο βήμα: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

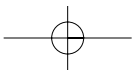
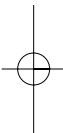
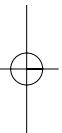
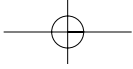
Επιτόπια	Διενέργεια ημερίδας Παρακολούθηση εργασιών Αναπτυξιακού Συμβουλίου
Δευτερογενής	Παρακολούθηση-ενημέρωση των δράσεων του δήμου για την υλοποίηση των συμπερασμάτων

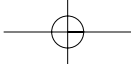
2ο βήμα: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Παρουσίαση των αποτελεσμάτων καταγραφής	Δημόσια παρουσίαση σε πολιτικο-διοικητικό προσωπικό, συλλόγους, κατοίκους. Αξιοποίηση χαρτογραφικής αποτύπωσης
Επιλογές συνεργασίας	Πολιτικό σύστημα (Δημοτικό Συμβούλιο και πρόεδροι Τοπικών Συμβουλίων), προσωπικό του δήμου, πολιτιστικοί φορείς, επιχειρηματίες, εκπαιδευτική κοινότητα)
Επιλογές συνέχισης	Επίσχυση διαλόγου, συμμετοχής, συνεργασίας και εξωστρέφειας

3ο βήμα: ΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑ

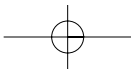
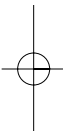
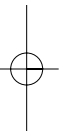
Δημιουργία χώρου διαλόγου	Παρακνητική αναπτυξιακή αφήγηση, Αναπτυξιακό Συμβούλιο και Αναπτυξιακή Εταιρεία, Τοπικό Παρατηρητήριο
Πειραματισμός με τα παιδιά	Συγγραφή ιστορίας: «Ο τόπος των ονείρων μου»
Επικοινωνιακές επιλογές	Συναντήσεις εργασίας με υπαλλήλους (2), φορείς (1), πολιτικό προσωπικό (1) Έγκαιρη προετοιμασία και ενημέρωση, συγγραφή συνοπτικού τεύχους μεθοδολογίας και συμπερασμάτων, χαρτογραφικές αποτυπώσεις, βάση δεδομένων

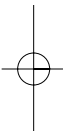
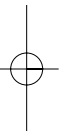
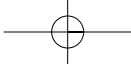

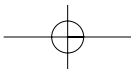
III

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Π. Σφαριτζής

Από την έρευνα αναδείχθηκε ότι κομβικό ζήτημα για την καλλιέργεια της αλλαγής του δημόσιου διαλόγου είναι η εξισορρόπηση της εξουσίας και ότι η σύσταση του Αναπτυξιακού Συμβουλίου, όπως προτάθηκε, είναι μια αφετηρία προς αυτή την κατεύθυνση. Η σημασία ενός τέτοιου μηχανισμού δημόσιας διαβούλευσης θεμελιώνεται κυρίως στη θέση ότι οι στόχοι και η πληροφορία δεν είναι δεδομένα εκ των προτέρων, αλλά ότι σχηματίζονται, μετασχηματίζονται και κατακτώνται μέσα από πολιτικές λειτουργίες διαλόγου και διεκδίκησης⁴². Σε μια τέτοια διαδικασία, το ζήτημα της επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων είναι κρίσιμο. Τέσσερις αρχές της επικοινωνίας θα καθορίσουν και το επίπεδο λειτουργίας του:

- η επικοινωνία θα πρέπει να στηρίζεται σε απλά μηνύματα, προκειμένου να μπορεί να κατανοηθεί και να ελεγχθεί το περιεχόμενό της.
- τα μηνύματα πρέπει να είναι τεκμηριωμένα ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στον δημόσιο διάλογο,
- η επιμονή στην επικοινωνία αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της συμμετοχής,
- η ανάδειξη θετικών παραδειγμάτων μέσα από τα πρώτα βήματα της συμμετοχής, καθώς και η παραδοχή πιθανών σφαλμάτων, μπορούν να ενισχύσουν τις προσπάθειες.

Τα παραπάνω, όταν τεθούν σε εφαρμογή στο πλαίσιο ενός μηχανισμού μόνιμης διαβούλευσης που να οδηγεί σε εφαρμόσιμες αποφάσεις, θα μπορέσουν να κινητοποιήσουν τις παραγωγικές δυνάμεις του δήμου.

⁴² Για τη σημασία της λειτουργίας τέτοιων χώρων διαβούλευσης με στόχο την άρση των δυσλειτουργιών από τις υφιστάμενες δομές εξουσίας, με τη χρήση πρακτικών παραδειγμάτων, βλ. Forester, J., *Planning in the Face of Power*, University of California Press, Μπέρκλεϊ 1989· καθώς και Fung, A., «Deliberation before the revolution...», *op.cit.*, σελ. 397-419.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Επίσης το τοπικό επίπεδο φαίνεται να παρουσιάζει δύο αξιοσημείωτα πλεονεκτήματα, τα οποία στο σημερινό διεθνοποιημένο περιβάλλον αποκτούν ιδιαίτερη σημασία:

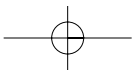
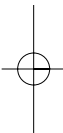
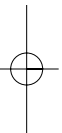
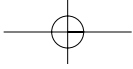
- την πολιτική δέσμευση, η οποία μπορεί να επιτευχθεί και να ελεγχθεί πιο «εύκολα» σε τοπικό επίπεδο παρά σε κεντρικό, και
- τη γνώση των τοπικών συνθηκών, που μπορεί να φτάσει ακόμη και στο επίπεδο κατανόησης των προβλημάτων της γειτονιάς ή του νοικοκυριού. Η γνώση αυτή πρέπει να καταγραφεί και να αξιοποιηθεί, προκειμένου να στηρίξει τον δημόσιο διάλογο.

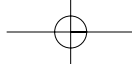
Έτσι η προσπάθεια συγκρότησης τοπικών παρατηρητηρίων⁴³ για την παρακολούθηση κοινωνικά νομιμοποιημένων, κρίσιμων αναπτυξιακών παραμέτρων μπορεί να συμβάλει στην τεκμηρίωση του δημόσιου λόγου για τα θέματα σχεδιασμού και ανάπτυξης. Τα παραπάνω συχνά απαιτούν ένα έναυσμα και την πρωταρχική στήριξη προκειμένου να δρομολογηθούν. Στην κατεύθυνση αυτή, ο ρόλος των «ειδικών» είναι σημαντικός προκειμένου να συμβάλουν στην καλύτερη δυνατή εκκίνηση της διαδικασίας. Η συμβολή τους μπορεί να οδηγήσει στην επαύξηση ή στη μείωση της διάθεσης των πολιτών για συμμετοχή, αναλόγως αν η προσέγγισή τους είναι κοινωνικά ευαισθητοποιημένη ή θεωρητικά «ουδέτερη» αντιστοίχως. Σχηματικά, τη Συμμετοχική Επικοινωνία για την Τοπική Ανάπτυξη που επιχειρήσαμε εδώ, μπορούμε να την αποτυπώσουμε ως διαδικασία με τα εξής χαρακτηριστικά:

⁴³ Για σχεδιασμό Παρατηρητηρίων βλ. Βαλεριάνου, Κ., Παναγιωτάτου Ε., σύμβουλοι: Κλαμπατσέα, Ει., Σαγιάς Ι., *Παρατηρώντας τον Πειραιά...*, Αθήνα 2006· Βαλεριάνου, Κ., Μουκούλης, Π., Σαγιάς Ι., Παναγιωτάτου, Ε., *Παρατηρώντας τον Πειραιά... II*, Αθήνα 2008. Επίσης Κλαμπατσέα, Ει., Παναγιωτάτου, Ε., Σαγιάς, Ι. (σύμβουλος), *Παρατηρώντας το Αιγαίο...*, Ε.Μ.Π., Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα 2007.

Πίνακας 3: Χαρακτηριστικά της συμμετοχικής επικοινωνίας για την τοπική ανάπτυξη

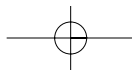
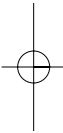
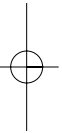
Θέση χώρου	<p>Ευρύτερη περιοχή: δήμος και όμοροι δήμοι</p> <p>Δήμος</p> <p>Δημοτικά διαμερίσματα (προ-καποδιστριακοί Ο.Τ.Α.)</p>
Παρακινητική αναπτυξιακή αφήγηση	<p>Διάκριση του χώρου σε κόμβους</p> <p>Κατάταξη δράσεων ανά κόμβο, με λογική αλληλουχία</p> <p>Δικτύωση (εντός και εκτός δήμου)</p> <p>Ιεράρχηση ως συμβολισμός</p>
Αναπτυξιακό Συμβούλιο	<p>Αιρετοί</p> <p>Στελέχη του δήμου</p> <p>Φορείς</p> <p>«Κόμβοι» κοινωνικής ή και επιχειρηματικής δραστηριότητας</p> <p>Εκπαιδευτική κοινότητα</p>
Αναπτυξιακή Επιχείρηση	<p>Σύνδεση του δημόσιου διαλόγου με δράση</p>
Τοπικό Παρατηρητήριο	<p>Δείκτες αποτύπωσης και παρακολούθησης:</p> <ul style="list-style-type: none"> • φυσικού, πολιτιστικού, κοινωνικού κεφαλαίου • διοικητικής αποτελεσματικότητας του δήμου • οικονομικής αυτοτέλειας του δήμου <p>Χαρτογραφική αποτύπωση ομοιοτήτων και διαφοροποιήσεων εντός του δήμου και στην ευρύτερη περιοχή</p>
Πείραμα συμμετοχής των παιδιών	<p>Συγγραφή και διαγωνισμός ιστορίας με θέμα: «Ο τόπος των ονείρων μου» από παιδιά των Γ', Δ', Ε', ΣΤ' τάξεων των δημοτικών σχολείων</p>
Χαρακτηριστικά επικοινωνίας	<p>Η επικοινωνία θα πρέπει να στηρίζεται σε απλά μηνύματα, προκειμένου να μπορεί να κατανοηθεί και να ελεγχθεί το περιεχόμενό της</p> <p>Τα μηνύματα πρέπει να είναι τεκμηριωμένα ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στον δημόσιο διάλογο</p> <p>Η επιμονή στην επικοινωνία αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της συμμετοχής</p> <p>Η ανάδειξη θετικών παραδειγμάτων μέσα από τα πρώτα βήματα της συμμετοχής, καθώς και η παραδοχή πιθανών σφαλμάτων, μπορούν να ενισχύσουν τις προσπάθειες</p>

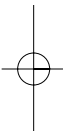
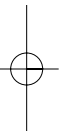
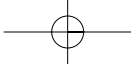

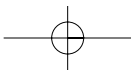
IV

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Π. Σφαριτζής

Όλα όσα προηγήθηκαν αποτελούν συμπεράσματα μιας προσπάθειας να ενισχυθεί η επικοινωνία με στόχο τη συνεργατική τοπική ανάπτυξη, στην προκαλλικράτεια λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και σε μια περίοδο που δεν είχε εμφανιστεί με τέτοια ένταση η κοινωνικο-οικονομική κρίση στη χώρα μας. Έτσι στο ενδιάμεσο διάστημα, από ερευνητική άποψη, έχει προκύψει ένα πλούσιο πεδίο για διερεύνηση.

Όπως έχει επισημανθεί και αλλού⁴⁴, η χώρα μας στο πεδίο χάραξης και υλοποίησης δημόσιων πολιτικών έχει δείξει διαχρονικά μια ιδιαίτερη προτίμηση σε τεκτονικού τύπου αλλαγές παρά σε σχεδιασμένες παρεμβάσεις με διαρκή αξιολόγηση και σταδιακή υλοποίηση των βημάτων. Στη συνέχεια παρατίθεται μια περιορισμένη αλλά θεματικά κριτική παρουσίαση αλλαγών που προήλθαν:

- από το Πρόγραμμα «Καλλικράτης» και
 - ✓ την εισαγωγή νέων θεσμών διαβούλευσης, όπως το Αναπτυξιακό Συμβούλιο που ανέδειξε το ερευνητικό έργο, και
 - ✓ την υποχρέωση κατάρτισης επιχειρησιακών σχεδίων, όπως η δημιουργία της παρακινήτικης αναπτυξιακής αφήγησης που υιοθέτησε το ερευνητικό έργο,
- από τη θεσμική ρύθμιση για την οργάνωση και τη διάχυση των γεωχωρικών δεδομένων από το σύνολο της δημόσιας διοίκησης, σε αντιστοίχιση με την ανάγκη δημιουργίας παρατηρητηρίων που πρότεινε το ερευνητικό έργο, και
- από τη θεσμική ρύθμιση για την Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ως μια νέα μορφή συλλογικής δράσης, η οποία μπορεί προνομιακά να αναπτυχθεί σε τοπικό επίπεδο.

⁴⁴ Βλ. Σαμαρτζής, Π., Διδακτορική Διατριβή, *op.cit.*

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Νόμος 3852/2010

Με τη μεταρρύθμιση του «Καλλικράτη», όπως αυτή αποτυπώνεται στο Νόμο 3852/2010⁴⁵, πραγματοποιήθηκε μία εκ νέου συνένωση των πρωτοβάθμιων Ο.Τ.Α. από 1.034 «καποδιστριακούς» σε 325 «καλλικράτειους». Ταυτόχρονα οι 13 κρατικές περιφέρειες μετασχηματίζονται σε αιρετές και συστήνονται 7 Αποκεντρωμένες Διοικήσεις.

Η ευρύτερη περιοχή μελέτης του ερευνητικού έργου (ο Δήμος Αυλώνας και οι όμοροι δήμοι) αποτελεί πλέον ενιαίο δήμο, το Δήμο Κύμης-Αλιβερίου, εντός του οποίου ο τώος Δήμος Αυλώνας αποτελεί δημοτική ενότητα.

Στο Πρόγραμμα «Καλλικράτης» προβλέπεται η υποχρεωτική συγκρότηση της Δημοτικής Επιτροπής Δημόσιας Διαβούλευσης σε δήμους άνω των 10.000 κατοίκων και η δυναμική συγκρότησή της με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου σε δήμους κάτω των 10.000 κατοίκων. Η Επιτροπή, με διάρκεια θητείας που δεν δύναται να υπερβαίνει τα δύο μισά έτη, αποτελείται από εκπροσώπους των φορέων της τοπικής κοινωνίας και είναι όργανο με συμβουλευτικές αρμοδιότητες. Ειδικότερα η Επιτροπή:

- γνωμοδοτεί στο Δημοτικό Συμβούλιο για τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα δράσης, καθώς και για θέματα τοπικού ενδιαφέροντος που παραπέμπονται από το δημοτικό συμβούλιο ή το δήμαρχο, ενώ
- εξετάζει τα τοπικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του δήμου.

Νομοθετικά προβλέπεται η δημόσια συνεδρίασή της μία φορά το χρόνο πριν από τη σύνταξη των προσχεδίων του προϋπολογισμού και του ετήσιου προγράμματος δράσης και τουλάχιστον μία φορά κάθε τρεις μήνες για άλλα θέματα που εισάγονται προς συζήτηση. Ήδη έχει συνταχθεί ένα σχέδιο κανονισμού⁴⁶ της Δημοτικής Επιτροπής Δημόσιας Διαβούλευσης ως μία πρώτη απόπειρα θέσπισης κανόνων στον τρόπο λειτουργίας της. Η νομοθετική πρόβλεψη συγκρότησης της Δημοτικής Επιτροπής Δημόσιας Διαβούλευσης αποτελεί μια προσπά-

⁴⁵ Βλ. Ν. 3852/2010 (Φ.Ε.Κ. 87/Α/7.6.2010), «Νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης».

⁴⁶ http://www.eetaa.gr/kallikratis/support/Kanonismoi/d_epitropi_diavoulefsis.pdf.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

θεια συμβουλευτικής στήριξης της δράσης της δημοτικής αρχής και όχι μια προσπάθεια «συνδιαμόρφωσης» της πολιτικής δράσης στην αναπτυξιακή διαδικασία, όπως είδαμε στο ερευνητικό έργο⁴⁷.

Επίσης στο Άρθρο 266 του ίδιου νόμου προβλέπεται η υποχρέωση Πενταετούς Τεχνικού Επιχειρησιακού Προγράμματος δράσης της αυτοδιοίκησης, ως συνέχεια μιας προγενέστερης πρόβλεψης του δημοτικού και κοινοτικού κώδικα. Αυτή η διαδικασία είχε επιχειρηθεί να ενεργοποιηθεί από τους δήμους στις κατευθύνσεις προγενέστερων υπουργικών αποφάσεων, ως προς τις οποίες είχε υπάρξει μειωμένη ανταπόκριση, καθώς δεν συνδέθηκε με μια νέα οπτική στον τρόπο του αναπτυξιακού σχεδιασμού στη χώρα μας. Εδώ, όλα όσα αναδεικνύει το ερευνητικό έργο αποτελούν μια ολοκληρωμένη πρόταση που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί.

Νόμος 3882/2010

Κατά την εισαγωγή της ευρωπαϊκής Οδηγίας INSPIRE στο Εθνικό Δίκαιο –στην αρχή για τη διαχείριση, παρακολούθηση, διάχυση και εφαρμογή των πολιτικών για το περιβάλλον, και στη συνέχεια και για πολιτικές σε άλλους τομείς (μεταφορές, ενέργεια, γεωργία, πολιτισμός)– ψηφίστηκε ο Νόμος 3882/2010⁴⁸. Σύμφωνα με αυτόν, προβλέπονται μέτρα και διαδικασίες για τη δημιουργία κατάλληλων δομών και μηχανισμών συντονισμού των φορέων της δημόσιας διοίκησης στα διάφορα επίπεδα διακυβέρνησης, ώστε να διασφαλίζεται η ανταλλαγή, η κοινή χρήση, η πρόσβαση και η χρήση χωρικών δεδομένων που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το περιβάλλον.

Στο πλαίσιο αυτού, η λειτουργία των Κομβικών Σημείων Επαφής (Κο.Σ.Ε.) (ομάδων εργασίας) των δήμων για την εφαρμογή του Νόμου 3882/2010, με σκοπό την απόκτηση γεωχωρικής υποδομής στη χώρα μας, θα μπορούσε να συνεισφέρει υπό προϋποθέσεις ώστε να συγκροτηθούν τοπικά παρατηρητήρια.

⁴⁷ Για διεξοδικότερη αναζήτηση μορφών συμμετοχής βλ. στο Fung, A., 2006, *op.cit.*, σελ. 14, καθώς και Σαμαρτζής, Π., Διδακτορική Διατριβή, *op.cit.*

⁴⁸ Ν. 3882/2010 (Φ.Ε.Κ. 166/Α/22.9.2010), «Εθνική Υποδομή Γεωχωρικών Πληροφοριών - Εναρμόνιση με την οδηγία 2007/2/Ε.Κ. του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 2007 και άλλες διατάξεις, Τροποποίηση του Ν. 1647/1986, «Οργανισμός Κτηματολογίου και Χαρτογραφίσεων Ελλάδας (Ο.Κ.Χ.Ε.) και άλλες σχετικές διατάξεις» (Φ.Ε.Κ. 141/Α).

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η πορεία εφαρμογής του Νόμου 3882/2010 είναι και αυτή σε πρώιμο επίπεδο⁴⁹ και δεν προκύπτουν ακόμη χρήσιμα συμπεράσματα, πέρα από το ότι απαιτείται πολύς χρόνος προκειμένου μια αντίληψη και εμπειρία μέτρησης, καταγραφής και παρακολούθησης να ενσωματωθεί στον τρόπο λειτουργίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Η εφαρμογή της Οδηγίας και η υλοποίηση του νόμου συνιστά μια αλλαγή παραδείγματος για τη Δημόσια Διοίκηση. Αναζητώντας λοιπόν μια Δημόσια Διοίκηση η οποία να «σκέφτεται χωρικά»⁵⁰ και να είναι εξωστρεφής και συνεργατική, είναι προφανές ότι απαιτείται ιδιαίτερα ισχυρή πολιτική βούληση.

Στην όλη προσπάθεια σημεία-κλειδί φαίνεται ότι είναι:

- α. η διαμόρφωση ενός δικτύου ανθρώπων (μέσω των Κομβικών Σημείων Επαφής)⁵¹,
- β. ο διαρκής συντονισμός του εγχειρήματος από τον Οργανισμό Κτηματολογίου και Χαρτογραφήσεων Ελλάδας (Ο.Κ.Χ.Ε.) με διαρκή ενημέρωση, κατάρτιση, αξιολόγηση,
- γ. η διαμόρφωση ενός ευέλικτου σχεδίου δράσης, με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων, διαρθρωμένου σε μικρά βήματα τα οποία θα οδηγούν και στον ευρύτερο στόχο της συγκρότησης της Εθνικής Υποδομής Γεωχωρικών Πληροφοριών (Ε.Υ.ΓΕ.Π.), και
- δ. η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που διαθέτει η διοίκηση.

Νόμος 4019/2011

Με το Νόμο 4019/2011⁵² εισάγεται στη χώρα μας ο θεσμός των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων, οι οποίες διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

⁴⁹ Μια ενδεικτική εικόνα των πρώτων σταδίων μιας τέτοιας προσπάθειας βρίσκονται αναρτημένα στην www.geodata.gov.gr, ενώ γενικότερη εικόνα μπορεί κανείς να έχει από την ιστοσελίδα <http://www.inspire.okxe.gr>.

⁵⁰ Σαμαρτζής, Π., «Συμμετέχοντας στην ενσωμάτωση της Οδηγίας INSPIRE στην ελληνική πραγματικότητα. Μια διοικητική προσέγγιση», εργασία που παρουσιάστηκε στο 11ο Χαρτογραφικό Συνέδριο Ελληνικής Χαρτογραφικής Εταιρείας, Ναύπλιο (Δεκέμβριος 2010).

⁵¹ Βλ. και την 1538/17.2.2012 εγκύκλιο του Ο.Κ.Χ.Ε., όπου δίνεται η πληροφορία ότι 271 δήμοι έχουν ανταποκριθεί στην υποχρέωση συγκρότησης Κο.Σ.Ε. με 2.127 συμμετέχοντες, η οποία είναι διαθέσιμη στο http://www.inspire.okxe.gr/images/Files/Nea/1538_15.2.12new.pdf.

⁵² Ν. 4019/2011 (Φ.Ε.Κ. 216 Α/30.9.2011), «Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις».

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- α. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης, οι οποίες αφορούν την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού. Ένα ποσοστό 40% τουλάχιστον των εργαζομένων στις Επιχειρήσεις αυτές ανήκει υποχρεωτικά στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού.
- β. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Κοινωνικής Φροντίδας, οι οποίες αφορούν την παραγωγή και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικού-προνοιακού χαρακτήρα σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, όπως οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη, τα παιδιά, τα άτομα με αναπηρία και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις.
- γ. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού, οι οποίες αφορούν την παραγωγή προϊόντων και παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών της συλλογικότητας (πολιτισμός, περιβάλλον, οικολογία, εκπαίδευση, παροχές κοινής ωφέλειας, αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων κ.ά.) και που προάγουν το τοπικό και συλλογικό συμφέρον, την προώθηση της απασχόλησης, την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και την ενδυνάμωση της τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νόμου, η ενίσχυση και ενδυνάμωση του τομέα της κοινωνικής οικονομίας βασίζεται, μεταξύ άλλων, στη διαπίστωση ότι σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ε.Ε. ο τομέας αυτός έχει λειτουργήσει αποτελεσματικά ως μέσο ένταξης στην αγορά εργασίας όχι μόνο των ευπαθών κοινωνικά ομάδων αλλά και ενός αυξανόμενου τμήματος του πληθυσμού που πλήττεται από την ανεργία με καινοτόμες και κοινωνικά προσανατολισμένες δραστηριότητες, καθώς και ως μέσο κάλυψης των διαρκώς αυξανόμενων αναγκών για κοινωνικές υπηρεσίες⁵³.

⁵³ Στην αιτιολογική έκθεση του νόμου τίθενται ενδεικτικά πληροφορίες που αφορούν την κατάσταση στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Από στατιστικά στοιχεία για την κοινωνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνουν ότι περίπου το 10% των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων θεωρούνται κοινωνικές επιχειρήσεις και απασχολούν 11 εκατ. εργαζομένους. Το 10% των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια στην Ε.Ε. αφορούν δραστηριότητες του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, η συνεισφορά του τομέα στην απασχόληση στην Ελλάδα –συγκριτικά με ό,τι ισχύει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες– συνεχίζει να παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Συγκεκριμένα, η χώρα μας εμφανίζει τα μικρότερα ποσοστά μεταξύ των 15 κρατών-μελών της Ε.Ε. που έχουν τη σχετική εμπειρία. Η απασχόληση στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας αντιπροσωπεύει μόλις το 1,8% της συνολικής απασχόλησης και το 2,9% της μισθωτής εργασίας. Διαθέσιμο στο <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/k-koinep-eis.pdf>.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στο πλαίσιο δε της Στρατηγικής για την «Ευρώπη 2020», η κοινωνική καινοτομία αποτελεί ξεχωριστή πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ώστε να συγκεντρωθούν όλοι οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών και να αξιοποιηθούν σε μια δυναμική, επιχειρηματική και καινοτόμα Ευρώπη. Ο τομέας αυτός μπορεί να αποτελέσει προνομιακό πεδίο εφαρμογής πολιτικών για την απασχόληση, την τοπική ανάπτυξη, την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος ανοίγει νέες διεξόδους επιχειρηματικής δράσης, ενώ δημιουργεί προϋποθέσεις επένδυσης στο λεγόμενο «κοινωνικό κεφάλαιο» και στην κοινωνική καινοτομία.

Νόμοι 1946/1991 και 1892/1990

Και ενώ έχουμε νομοθετικές πρωτοβουλίες που εισήχθησαν προσφάτως στους παραπάνω τομείς, στο ζήτημα της συμμετοχής των παιδιών μπορεί να αξιοποιηθεί η νομοθεσία για την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Αυτή έχει ως αφετηρία τους Νόμους 1946/1991⁵⁴ και 1892/1990⁵⁵. Έκτοτε, με εγκυκλίους⁵⁶ προσδιορίζονται ετησίως οι δράσεις της κάθε σχολικής χρονιάς, καθώς και οι δράσεις που μπορούν να υποστηριχθούν από τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Οι δράσεις αυτές παίρνουν διάφορες μορφές όπως:

- Προγράμματα δίμηνης έως εξάμηνης διάρκειας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση χρηματοδοτούμενα από εθνικούς πόρους.
- Προγράμματα μονοήμερα έως τετραήμερα Περιβαλλοντικής Αγωγής που υλοποιούνται στα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της χώρας.
- Θεματικά Δίκτυα Περιβαλλοντικής Αγωγής (τοπικά, περιφερειακά, εθνικά και διεθνή).

⁵⁴ Ν. 1946/91 (Φ.Ε.Κ. 69/Α/14.5.1991), «Επέκταση περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία της Α/θμιας Εκπαίδευσης».

⁵⁵ Ν. 1892/1990, Άρθρο 111 (Φ.Ε.Κ. 101/Α/31.7.1990), «Χρηματοδότηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης».

⁵⁶ Ενδεικτικά η εγκύκλιος με αριθμό πρωτοκόλλου 118425/Γ7/14.10.2011 (ΑΔΑ: 45Ο79-Σ65) του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων με θέμα «Σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων» (Αγωγής Σταδιοδρομίας, Αγωγής Υγείας, Περιβαλλοντικής Αγωγής, Πολιτιστικών Θεμάτων, Comenius-Leonardo da Vinci και eTwinning) για το σχολικό έτος 2011-2012.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΜΕ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

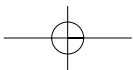
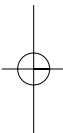
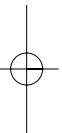
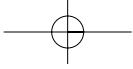
Προγράμματα και Θεματικά Δίκτυα μπορεί να υλοποιηθούν και στο πλαίσιο εγκεκριμένης συνεργασίας του Υπουργείου Παιδείας Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, με άλλους κυβερνητικούς ή μη κυβερνητικούς φορείς, φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Α.Ε.Ι., ερευνητικά κέντρα κ.λπ., οι οποίοι μπορούν να στηρίξουν με τα δικά τους μέσα το έργο των εκπαιδευτικών και των σχολείων.

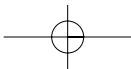
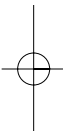
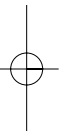
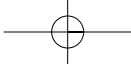
Είναι φανερό ότι πολλά ζητήματα θα κριθούν από τον τρόπο με τον οποίο θα υλοποιηθούν. Η μετάβαση από τη νομοθετική πρόβλεψη στην πολιτικο-διοικητική πρακτική αποτελεί «τη σκοτεινή πλευρά» των οργανωτικών αλλαγών στη χώρα μας. Η μεθοδολογία που αναδείχθηκε μέσα από το ερευνητικό έργο και η οποία εξειδικεύτηκε περαιτέρω, μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο προς την κατεύθυνση αυτή. Η παρακολούθηση της εφαρμογής της σε διαφοροποιημένες τοπικές συνθήκες τόσο ως προς τον τρόπο λειτουργίας της Δημοτικής Επιτροπής Δημόσιας Διαβούλευσης όσο και ως προς τον τρόπο κατάρτισης των επιχειρησιακών σχεδίων της αυτοδιοίκησης, καθώς και τον τρόπο λειτουργίας τοπικών παρατηρητηρίων, θα μπορούσε να εμπλουτίσει το θεσμικό-οργανωτικό-επιχειρησιακό οπλοστάσιό της στη χώρα μας. Μέσα από τα παραπάνω ίσως θα μπορούσε να ενισχυθεί και η δημοκρατία μας ειδικά σήμερα, που θα κρίνεται ακόμα πιο επιτακτικά στο μαγικό πεντάγωνο: αποτελεσματικότητα, αποδοτικότητα, διαφάνεια, συμμετοχή, νομιμοποίηση⁵⁷. Υπό το πρίσμα των παραπάνω, ο διάλογος αυτός του ερευνητικού έργου με το νέο θεσμικό τοπίο μπορεί να αποτυπωθεί στον παρακάτω πίνακα.

⁵⁷ Αυτό ορίζει ως «μαγικό» πεντάγωνο για τη Δημοκρατία ο Fritz Scharpf στο Schmidt, M.G., *Θεωρίες της δημοκρατίας*, Σαββάλας, Αθήνα 2004.

Πίνακας 4: Συμμετοχική επικοινωνία για την τοπική ανάπτυξη στο νέο θεσμικό περιβάλλον της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

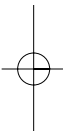
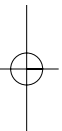
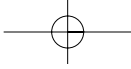
Θεματική	Χαρακτηριστικά	Θεσμικό περιβάλλον	Κατευθύνσεις αξιοποίησης
Θέαση χώρου	Ευρύτερη περιοχή: δήμος και όμοροι δήμοι Δήμος (καλλικράτειος Ο.Τ.Α.) Δημοτική ενότητα (καποδιστριακός Ο.Τ.Α.) Δημοτική ή Τοπική Κοινότητα (προ-καποδιστριακός Ο.Τ.Α.)	Νόμος 3852/2010	Αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων πολιτικής εκπροσώπησης των διοικητικών επιπέδων Αξιοποίηση της διαδημοτικής συνεργασίας
Παρακινητική αναπτυξιακή αφήγηση	Διάκριση του χώρου σε κόμβους Κατάταξη δράσεων ανά κόμβο, με λογική αλληλουχία Δικτύωση (εντός και εκτός δήμου) Ιεράρχηση ως συμβολισμός	Νόμος 3852/2010 και Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων <i>Πρόβλεψη για Επιχειρησιακά Σχέδια των Ο.Τ.Α.</i>	Προδιαγραφές για την εκπόνηση επιχειρησιακών σχεδίων στη λογική της συγκρότησης παρακινητικής αναπτυξιακής αφήγησης
Αναπτυξιακό Συμβούλιο	Αιρετοί Στελέχη του δήμου Φορείς «Κόμβοι» κοινωνικής ή και επιχειρηματικής δραστηριότητας Εκπαιδευτική κοινότητα	Νόμος 3852/2010 <i>Πρόβλεψη για Δημοτική Επιτροπή Δημόσιας Διαβούλευσης</i>	Αξιοποίησή της παρά την «περιορισμένη» σύνθεσή της
Αναπτυξιακή Επιχείρηση	Σύνδεση του δημόσιου διαλόγου με δράση	Νόμος 4019/2011 <i>Κοινωνική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα</i>	Πειραματισμός με νέες μορφές συλλογικής δράσης
Τοπικό Παρατηρητήριο	Δείκτες αποτύπωσης και παρακολούθησης: • φυσικού, πολιτιστικού, κοινωνικού κεφαλαίου • διοικητικής αποτελεσματικότητας του δήμου • οικονομικής αυτοτέλειας του δήμου Χαρτογραφική αποτύπωση ομοιοτήτων και διαφοροποιήσεων εντός του δήμου και στην ευρύτερη περιοχή	Νόμος 3882/2010 <i>Σύσταση Κομβικών Σημείων Επαφής για τη Γεωχωρική Πληροφορία στους Ο.Τ.Α.</i>	Ενεργός στήριξη της προσπάθειας για δωρεάν διάθεση δεδομένων σε πολίτες και δημόσιες αρχές, επέκταση των μετρήσεων οικονομικής αυτοτέλειας και διοικητικής αποτελεσματικότητας
Πείραμα συμμετοχής των παιδιών	Συγγραφή και διαγωνισμός ιστορίας με θέμα: «Ο τόπος των ονείρων μου» από παιδιά των Γ', Δ', Ε', ΣΤ' τάξεων των δημοτικών σχολείων	Νόμος 1946/91 Νόμος 1892/1990 Ανά έτος έκδοση εγκυκλίου	Ενίσχυση της δράσης των ίδιων των παιδιών
Χαρακτηριστικά επικοινωνίας	Η επικοινωνία θα πρέπει να στηρίζεται σε απλά μηνύματα, προκειμένου να μπορεί να κατανοηθεί και να ελεγχθεί το περιεχόμενό της Τα μηνύματα πρέπει να είναι τεκμηριωμένα ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στον δημόσιο διάλογο Η επιμονή στην επικοινωνία αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της συμμετοχής Η ανάδειξη θετικών παραδειγμάτων μέσα από τα πρώτα βήματα της συμμετοχής, καθώς και η παραδοχή πιθανών σφαλμάτων, μπορούν να ενισχύσουν τις προσπάθειες	Διακριτική ευχέρεια	Διαρκής ενίσχυση της επικοινωνίας με αρχές που ενισχύουν τον δημόσιο διάλογο

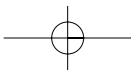

V

**ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ**

Εν. Μίχα

Στο πείραμα που ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2007 στο Δήμο Αυλώνος του Νομού Ευβοίας, γίνεται μια προσπάθεια να διερευνηθούν τα θεωρητικά και πρακτικά ζητήματα που θέτουν τη *συμμετοχική επικοινωνία* και ευρύτερα την *αναπτυξιακή διαδικασία του τόπου* σε νέα βάση. Ορισμένες καίριες μεθοδολογικές επιλογές της έρευνας διαμορφώνουν ένα γόνιμο πεδίο προβληματισμού: η αναγνώριση της σημασίας του «βιωμένου χώρου»⁵⁸, η παραδοχή, με άλλα λόγια, ότι οι σχέσεις μεταξύ του ερευνητή και των υποκειμένων της έρευνας βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση, τόσο μεταξύ τους όσο και με το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται, όπως επίσης και η επισήμανση ότι οι στόχοι και η πληροφορία στη διαδικασία διατύπωσης ενός αναπτυξιακού σεναρίου δεν είναι εκ των προτέρων δεδομένα αλλά σχηματίζονται και μετασχηματίζονται, τίθενται σε διαπραγμάτευση και κατακτώνται, μέσα από πολιτικές λειτουργίες διαλόγου, αναθεώρησης και διεκδίκησης. Στο πλαίσιο αυτό, η επιλογή της πειραματικής διαδικασίας με πρωταγωνιστές παιδιά της περιοχής αποτελεί «κλειδί» για να αναδειχθούν εναλλακτικά εργαλεία συμμετοχής και έκφρασης. Η πειραματική αυτή διεργασία απο-

⁵⁸ Ο Παναγιώτης Σαμαρτζής επισημαίνει ότι μια συμμετοχική παρέμβαση δεν είναι κάτι που απλώς σχεδιάζεται, αλλά «βιώνεται». Τον όρο *βιωμένος χώρος* (*espace vécu*) –ως χώρο των κατοίκων, των χρήσεων, της καθημερινότητας– χρησιμοποιεί ο Henri Lefebvre στο έργο του *La production de l'espace* (1974) εισάγοντας την «τριμερή διαλεκτική του χώρου», όπου συνυπάρχουν ακόμα ο «αισθητικός χώρος» της υλικής πρακτικής και ο «νοητός χώρος» των συμβολικών αναπαραστάσεων. Αναδεικνύοντας πόσο επίκαιρη παραμένει στις μέρες μας η θεωρητική σκέψη του Lefebvre, ο Edward W. Soja («Σε διαφορετικούς χώρους: Τι είναι ριζικά νέο στη νέα πολιτισμική πολιτική», *Γεωγραφίες*, τεύχος 1 (2001), σελ. 11-24) επισημαίνει ότι «η κατανόηση του βιωμένου χώρου είναι πολύ πιο δύσκολη από την κατανόηση του αισθητικού ή του νοητού χώρου, και επομένως είναι όλο και πιο σημαντικό να καθοδηγείται όχι τόσο από μια προσχηματισμένη επιστημολογία, αλλά από ένα πολιτικό σχέδιο, από τη χρησιμότητα της γνώσης για την πρακτική εφαρμογή».

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

καλύπτει τη δυνατότητα των παιδιών να επαναπροσδιορίζουν τις σημασίες του τόπου τους, να μετατοπίζουν όρια, να επεξεργάζονται προϋδεασμούς και κώδικες, να αμφισβητούν πολιτισμικά και χωρικά «αυτονόητα»⁵⁹.

Με κίνητρο τα πορίσματα από το πείραμα στο Δήμο Αυλώνας και τον προβληματισμό που αναπτύσσουν, στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται μια προσπάθεια θεωρητικής διερεύνησης και αναδιατύπωσης ερμηνειών για την έννοια του *δημόσιου χώρου* και της *δημόσιας σφαίρας* με στόχο να αναδειχθούν διαδικασίες κατανόησης του χώρου και πολιτικής παρέμβασης, οι οποίες συμβάλλουν στη δημιουργία ενός σύνθετου και διαρκώς αναπροσδιοριζόμενου πεδίου διαβούλευσης και συμμετοχής – με τα λόγια της Doreen Massey, διαδικασίες που υποστηρίζουν «*μια πολιτική διαπραγμάτευσης σχέσεων και διαμορφώσεων*»⁶⁰.

ερμηνείες (κανόνες και όρια) του δημόσιου χώρου

Στην παράδοση της δυτικής σκέψης, ως έννοια η πόλη ορίζεται συχνά σε σχέση ή σε αντίθεση με την ύπαιθρο. *Έδρα πολιτισμού ή εστία διαφθοράς, τόπος ελευθερίας ή κάτεργο*, κατά τη διάρκεια του 18ου και του 19ου αιώνα, την εποχή της έντονης αστικοποίησης, η πόλη ερμηνεύεται μέσα από διπολικά σχήματα που την αντιπαραθέτουν είτε στη «διανοητική και σωματική νωθρότητα» του αγροτικού πληθυσμού, είτε (αντίθετα) στη φυσική ομορφιά της υπαίθρου και στην ακέραιη ηθική της αγροτικής ζωής⁶¹. Τόσο η εδαφική προσέγγιση του *χώρου*

⁵⁹ Μέσα από την προσέγγισή της, η Ίριδα Τσεβρένη αναδεικνύει την ανάγκη αλλά και τη δυνατότητα να διαμορφωθεί μια διαφορετική διδακτική πρόταση για την περιβαλλοντική εκπαίδευση όπου οι ιδέες των παιδιών θα τοποθετούνται στο επίκεντρο, ενώ δεν περιλαμβάνεται η μετάδοση επιστημονικής και παγιωμένης γνώσης για τα ζητήματα του περιβάλλοντος. Κεντρικός πυρήνας μιας τέτοιας πρότασης είναι η ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης των παιδιών.

⁶⁰ Με τον όρο αυτό η Doreen Massey (*Για το χώρο*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2008, σελ. 243) αναφέρεται σε μια πολιτική, ή, ίσως καλύτερα, όπως επισημαίνει η ίδια, σε μια οπτική για την πολιτική, που δεν θα κυριαρχείται από μια περιοριστική φαντασία για γραμμική πρόοδο, αλλά θα στραφεί σε μια εκτίμηση του χωρικού και τα ζητήματα που προκαλεί.

⁶¹ Pinol, J.-L., *Ο κόσμος των πόλεων τον 19ο αιώνα*, Πλέθρον, Αθήνα 2000, σελ. 70, 74-75.

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

όσο και η διπολική θεώρηση των ζητημάτων που περικλείει, υιοθετείται από τον κυρίαρχο λόγο σε όλη την ιστορία ανάπτυξης των πόλεων και μοιάζει να υποκινεί μέχρι τις μέρες μας πολιτικές επιλογές και πρακτικές. Οι έννοιες του *δημόσιου* και *ιδιωτικού χώρου*, όπως και εκείνες της *δημόσιας* και *ιδιωτικής σφαίρας*, εισάγονται στην επιστημονική συζήτηση για την πόλη στα μέσα περίπου του 20ού αιώνα, σε μια προσπάθεια να απαγκιστρωθεί ο αστικός χώρος από την εδαφική του σημασία, ώστε (σε ένα πλαίσιο προβληματισμού και μελέτης που είχε ήδη διαμορφώσει τότε η Σχολή του Σικάγου) να αναδειχθεί η κοινωνική του παράμετρος και ακόμα να επισημανθούν ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα που καθορίζουν ιστορικά τις μεταλλαγές του χώρου και τις διαδικασίες ανάπτυξής του.

Στην προσπάθεια αυτή, σημαντικό ερευνητικό πεδίο αναδείχθηκε η *πόλις* της αρχαίας Αθήνας. Η *πόλις*, επισημαίνει ο Κορνήλιος Καστοριάδης, δεν είναι γεωγραφικός προσδιορισμός. Η εδαφική αντίληψη της πολιτικής κοινότητας εμφανίζεται στους ρωμαϊκούς χρόνους και κορυφώνεται με τη φεουδαρχία⁶². Οι δεσμοί των Αθηναίων με το χώρο της πόλης είναι πολιτικοί και όχι εντοπιότητας⁶³. Η αρχαία ελληνική γλώσσα και η πολιτική πρακτική των Αθηναίων προσφέρουν επίσης μια πολύτιμη διάκριση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων σε τρεις *σφαίρες*: τον *οίκο*, την *αγορά* και την *εκκλησία*. Σε ελεύθερη απόδοση, ο Καστοριάδης αποκαλεί τις σφαίρες αυτές αντίστοιχα *ιδιωτική*, *ιδιωτική/δημόσια* και (επίσημα και έντονα) *δημόσια σφαίρα*. Ο *οίκος*, η *ιδιωτική σφαίρα*, αφορά το σπίτι, την οικογένεια. Η *αγορά* αποτελεί τον τόπο συνδιαλλαγής και συγκέντρωσης, ενώ η *εκκλησία* (με τη μεταφορική έννοια της συνέλευσης) είναι ο τόπος της ρητής εξουσίας⁶⁴. Η *δημόσια ζωή*, *βίος πολιτικός*, εκτυλίσσεται στην *αγορά* αλλά δεν

⁶² Καστοριάδης, Κ., *Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα*, Ύψιλον, Αθήνα 1999, σελ. 37-38.

⁶³ Martin, R., *L'urbanisme dans la Grèce antique*, A. & J. Picard & Cie, Παρίσι 1956, σελ. 15.

⁶⁴ Καστοριάδης, Κ., *Η άνοδος της ασημαντότητας*, Ύψιλον, Αθήνα 2000, σελ. 271.

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

έχει τοπικό χαρακτήρα: η δημόσια σφαίρα συγκροτείται με τη συνομιλία και την κοινή πράξη⁶⁵.

Ο Jürgen Habermas, στο κλασικό του έργο για τις μεταλλαγές στη δομή της δημοσιότητας που συντελούνται στον αστικό χώρο της Αγγλίας τον 18ο αιώνα, διαχωρίζει τη δημόσια σφαίρα της εξουσίας –δηλαδή το κράτος (τη δημόσια διοίκηση) και την αυλή (την αριστοκρατική κοινωνία)– από μια ευρύτερη ιδιωτική «περιοχή» που περιλαμβάνει την ιδιωτική σφαίρα (με πυρήνα την οικογένεια), την αγορά και τη λογοτεχνική και πολιτική δημόσια σφαίρα (τις λέσχες και τον τύπο), υπό την έννοια του συνόλου των ιδιωτών που απαρτίζουν ένα κοινό⁶⁶. Εισάγει έτσι την αντίληψη της δημόσιας σφαίρας ως αποτέλεσμα κοινωνικών διαδικασιών μέσω των οποίων το κοινό μπορεί να παρεμβαίνει τόσο στις πολιτικές αποφάσεις όσο και στον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται (και αναπροσδιορίζονται) πολιτισμικοί κανόνες και κώδικες. Για τη Hannah Arendt, που μελέτησε επίσης διεξοδικά την αρχαία πόλη της Αθήνας, η διάκριση ανάμεσα στην ιδιωτική και τη δημόσια σφαίρα αντιστοιχεί σε (πλήρη) διάκριση μεταξύ της οικογένειας και του πολιτικού γίνεσθαι. Στη βάση αυτή, η Arendt υποστηρίζει ότι η αποδυνάμωση της σημασίας του δημοσίου συμπίπτει με τη διαμόρφωση ενός ενδιάμεσου, μεικτού χώρου (τον οποίο η ίδια ονομάζει *κοινωνική σφαίρα*) και αφετηρία του είναι η εποχή της νεωτερικότητας, η εποχή δηλαδή που δημιουργούνται τα εθνικά κράτη και αναδύεται η οικιακή οικονομία, οπότε η μέριμνα των ιδιωτικών δραστηριοτήτων αρχίζει να μεταφέρεται στη δημόσια ζωή⁶⁷.

Οι θεωρητικές αυτές διατυπώσεις, που θεμελιώνουν μέχρι σήμερα τη συζήτηση για τον δημόσιο χώρο, αμφισβητούν τη μονοσήμαντα εδαφική και στατική του

⁶⁵ Habermas, J., *L'espace public*, Payot, Παρίσι 1961, σελ. 15. Η Hannah Arendt (*Η ανθρώπινη κατάσταση*, Γνώση, Αθήνα 1986, σελ. 45) αναφέρει: «το να είναι κανείς πολιτικό ον, το να ζει στην πόλη σήμαινε ότι κάθε τι αποφαιζόταν διά των λόγων και της πειθούς [...]. Όσοι βρίσκονται εκτός πόλης –δούλοι και βάρβαροι– ήταν άνευ λόγου, στερημένοι όχι φυσικά της ικανότητας ομιλίας, αλλά ενός τρόπου ζωής όπου η ομιλία, και μόνο αυτή, έχει νόημα και όπου το κύριο ενδιαφέρον όλων των πολιτών ήταν να συνομιλούν μεταξύ τους».

⁶⁶ Habermas, J., *op.cit.*, σελ. 38-41, 65.

⁶⁷ Arendt, H., *op.cit.*, σελ. 47.

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

σημασία. Ο δημόσιος χώρος ερμηνεύεται ως *κοινό πεδίο*: χώρος συναλλαγής του *δημόσιου λόγου*, χώρος μέσα στον οποίο οι πολίτες *δρουν πολιτικά*. Υπ' αυτή την έννοια η ουσία του δημόσιου παραπέμπει αφενός στην *ελευθερία λόγου* (στο δικαίωμα συμμετοχής), αφετέρου στις *προϋποθέσεις* των πολιτικών αποφάσεων (στη γνωστοποίησή τους και στη δέσμευση του κοινού να συμμετέχει ενεργά)⁶⁸. Μας παρακινεί συνεπώς εξίσου να συνειδητοποιήσουμε ότι η πόλη δεν είναι αποτέλεσμα της μοίρας αλλά της στάσης των ανθρώπων απέναντί της – σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο⁶⁹. Σημαίνει δηλαδή ότι η αντίληψη για το χώρο, την

⁶⁸ Στην αρχαία πόλη της Αθήνας, η αρχή της *δημόσιας εμφάνισης* υλοποιείται με την παρουσίαση των νόμων, οι οποίοι χαραγμένοι σε μάρμαρο εκτίθενται δημόσια έτοι ώστε να μπορεί να τους βλέπει καθένας, υλοποιείται επίσης στην ομιλία των ανθρώπων που μιλούν ελεύθερα μέσα στην αγορά πριν συσκεφθούν στην *εκκλησία*. Αυτό, επισημαίνει ο Καστοριάδης (*Χώροι του ανθρώπου*, Ύψιλον, Αθήνα 1995, σελ. 196-197), ισοδυναμεί με τη δυνατότητα της ελευθερίας του λόγου, της σκέψης, της εξέτασης και της ερώτησης δίχως περιορισμούς. Και συμπληρώνει: «Η ύπαρξη ενός δημόσιου χώρου δεν είναι απλή υπόθεση νομικών διατάξεων που εγγυώνται σε όλους την ίδια ελευθερία λόγου κ.λπ. Αυτές οι ρήτρες είναι πάντα μόνο μια συνθήκη της ύπαρξης ενός δημόσιου χώρου. Το ουσιώδες είναι αλλού: Τι θα κάνει ο πληθυσμός με αυτά τα δικαιώματα». Υποστηρίζοντας τη σημασία της γνωστοποίησης των αποφάσεων αλλά και της ελευθερίας συμμετοχής, η Arendt (*op.cit.*, σελ. 74, 78) συνδέει τον όρο *δημόσιος* με δύο στενά αλληλένδετα, αλλά όχι εντελώς ταυτόσημα, φαινόμενα: «ο όρος "δημόσιος" σημαίνει, πρώτον, πως ό,τι εμφανίζεται δημόσια μπορεί να ιδωθεί και να ακουστεί από καθέναν και πως έχει την ευρύτερη δυνατή δημοσιότητα. [...] Δεύτερον, ο όρος "δημόσιος" δηλώνει τον ίδιο τον κόσμο στην έκταση που είναι κοινός για όλους μας και διακρίνεται από το χώρο που κατέχουμε ιδιωτικά μέσα σε αυτόν». Η δημόσια σφαίρα, ως κοινός κόσμος, συγκεντρώνει τους ανθρώπους και ακόμα εμποδίζει, υπό μια έννοια, να πέφτει ο ένας πάνω στον άλλο. Η αμοιβαία αυτή απόσταση, για τον Richard Sennett (*Η τυραννία της οικειότητας*, Νεφέλη, Αθήνα 1999, σελ. 30, 428), είναι η ουσία της *απόσωσης δράσης* – ο χώρος στον οποίο αποκτά νόημα η σύμπραξη με άλλα πρόσωπα, χωρίς τον καταναγκασμό να γνωρίζονται ως πρόσωπα – και είναι απαραίτητη για τους ανθρώπους προκειμένου να νιώσουν μέλη της κοινωνίας.

⁶⁹ Ο δημόσιος χώρος ως κοινός κόσμος είναι ο χώρος στον οποίο μπαίνουμε όταν γεννιόμαστε και ο χώρος τον οποίο αφήνουμε πίσω μας όταν πεθαίνουμε. Υπερβαίνει το χρόνο της ζωής μας τόσο ως προς το παρελθόν όσο και ως προς το μέλλον (Arendt, H., *op.cit.*, σελ. 81). Αυτό για την αρχαία ελληνική αντίληψη σήμαινε ότι δεν υπάρχει κάποια υπερβατική, εξωκοσμική δύναμη που καθορίζει τις πράξεις των ανθρώπων: «Το σημαντικό για μας γίνεται εδώ, εξαρτάται από μας κι εμείς θα το κάνουμε. Δε θα το κάνει ούτε ο θεός, ούτε η ιστορική αναγκαιότητα, ούτε καμία πολιτική διεύθυνση, κάτοχος της επιστημονικής σοφίας επί των πολιτικών πραγμάτων» (Καστοριάδης, Κ., *op.cit.*, 1999, σελ. 20-21).

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

κοινωνία και την κουλτούρα της, καθώς και η οικειοποίηση του χώρου της πόλης είναι *πολιτικές πράξεις* και ως τέτοιες εμπεριέχουν το *δικαίωμα* αλλά και τη *δέσμευση* συμμετοχής. Σημαίνει όμως ακόμα ότι οι αντιλήψεις για τον δημόσιο χώρο μένουν διαρκώς ανοικτές στην επαλήθευση ή στην αλλαγή, καθώς, όπως υποστηρίζει ο Καστοριάδης, το πιο σημαντικό ανάμεσα στα δημιουργήματα της ανθρώπινης ιστορίας είναι εκείνο που δίνει τη δυνατότητα στη συγκεκριμένη κοινωνία να *αυτοαμφισβητείται*. Αυτοαμφισβήτηση της κοινωνίας σημαίνει αμφισβήτηση των παραδοσιακών, κληρονομημένων θεσμών – των νόμων, με τη στενή σημασία του όρου, αλλά και των κοινωνικών κανόνων και αντιλήψεων⁷⁰. Σημαίνει ότι οι κοινωνικές σημασίες εξελίσσονται, μεταλλάσσονται και αναπροσδιορίζονται, και, όπως παρατηρεί ο Fernand Braudel, τη διαδικασία αυτή κάθε πολιτισμός την εφαρμόζει με αργούς ρυθμούς και απέναντι στον ίδιο του τον εαυτό: «Σχεδόν πάντα μια τέτοια επιλογή γίνεται με τρόπο σχεδόν ανεπαίσθητο ή και καθόλου συνειδητό. Ωστόσο, χάρη σε αυτές ακριβώς τις επιλογές, ένας πολιτισμός σιγά σιγά μεταβάλλεται "διαχωρίζοντας τη θέση του" απέναντι σε ένα μέρος από το ίδιο του το παρελθόν»⁷¹. Υπό την έννοια αυτή, ο δημόσιος χώρος είναι ανοικτός στην καινοτομία και στη διαφορετικότητα – ό,τι διαφέρει έχει θέση σε αυτόν, χωρίς να αποκλείεται ή να εξαναγκάζεται να εξομοιωθεί με το σύνολο⁷². Με βάση τις θεωρητικές αυτές επεξεργασίες, ο δημόσιος χώρος ερμηνεύεται

⁷⁰ Καστοριάδης, Κ., *op.cit.*, 2000, σελ. 136.

⁷¹ Braudel, F., *Γραμματική των πολιτισμών*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002, σελ. 87.

⁷² Για τον Καστοριάδη (*op.cit.*, 1995, σελ. 129-130, 199 και *op.cit.*, 2000, σελ. 97, 258), η αμφισβήτηση παγιωμένων νοημάτων είναι έργο της *αυτοθέσμησης της κοινωνίας*. Την ιδιότητα αυτή ονομάζει *αυτονομία* και υποστηρίζει ότι η αυτόνομη κοινωνία λειτουργεί ως θεσμός διαρκούς *παιδείας* των ατόμων. Ο Tzvetan Todorov («Du culte de la différence à la sacralisation de la victime», *Esprit*, τεύχος 212, Ιούνιος 1995, σελ. 90) επισημαίνει ότι σε παλιότερες κοινωνίες, όπως, για παράδειγμα, στη μοναρχική Γαλλία του *ancien régime*, τα άτομα υποτάσσονταν σε νόμους που τους έρχονταν «απέξω» και στους οποίους δεν είχαν καμία επιρροή: ήταν η φυσική τάξη ή το θεϊκό δίκαιο που όριζαν τη βασιλική εξουσία και τους θεσμούς του κράτους. Στη δημοκρατία, τα άτομα απαιτούν δικαιωματικά να είναι υπεύθυνα για τον εαυτό τους και τις πράξεις τους. Αυτή ακριβώς η απαίτηση είναι έργο της αυτόνομης κοινωνίας.

ως χώρος κοινωνικής αλληλενέργειας⁷³, χώρος στον οποίο τα άτομα δημιουργούν το νόημα της ζωής τους συμμετέχοντας στις σημασίες που δημιουργεί η κοινωνία τους.

η σημασία των ενδιάμεσων χώρων

Ωστόσο η θεώρηση του δημόσιου χώρου ως «κοινού τόπου» στηρίζεται στην αρχή της γενικής πρόσβασης. Όπως ισχυρίζεται ο Habermas, μια δημόσια σφαίρα από την οποία αποκλείονται συγκεκριμένες ομάδες, όχι μόνο δεν είναι πλήρης, αλλά δεν μπορεί να χαρακτηριστεί δημόσια⁷⁴. Η πολιτική ζωή όμως στην αρχαία πόλη της Αθήνας βασίζεται στον αυστηρό διαχωρισμό μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, και ακολούθως στον αποκλεισμό ομάδων από το χώρο των αποφάσεων. Γυναίκες δούλοι και «βάρβαροι», δηλαδή ξένοι, αναλαμβάνουν τις καθημερινές εργασίες και τις ανάγκες του «οίκου» σε έναν (ρητά οριοθετημένο) ιδιωτικό χώρο, εξασφαλίζοντας στους πολίτες τον απαραίτητο ελεύθερο χρόνο για τις δημόσιες συζητήσεις. Η παρουσία και η δράση τους στην πόλη δεν καταγράφεται στην επίσημη ιστορία, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι δεν συνδιαμορφώνουν το χώρο – τόσο με τις καθημερινές τους δραστηριότητες όσο και με την απουσία τους από τους χώρους δημόσιας συνάθροισης. Αντίστοιχα, η δημόσια σφαίρα που αναπτύσσεται στην Αγγλία στις αρχές του 18ου αιώνα είναι αποκλειστικό προνόμιο της αστικής τάξης. Το επισημαίνει και ο Habermas αναφέροντας ότι την εποχή εκείνη τουλάχιστον ο μισός πληθυσμός της χώρας ζει κάτω από το ελάχιστο όριο επιβίωσης. Στα 3.000 καφενεία του Λονδίνου (εστίες έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης) έχουν πρόσβαση μόνο οι άνδρες της μεσαίας και ανώτερης τάξης – οι γυναίκες, ακόμα και της αριστοκρατίας, περιορίζονται στην ιδιωτική σφαίρα του σαλονιού⁷⁵.

⁷³ Τον όρο αυτό χρησιμοποιεί ο Sennett (*op.cit.*, σελ. 277). Ο Habermas ερμηνεύει τον δημόσιο χώρο κυρίως ως *χώρο ανταλλαγής του δημόσιου λόγου* και στο έργο του *Théorie de l'agir communicationnel* (1987) αποκαλεί τον ανταλλακτικό αυτό λόγο *ενεργητική επικοινωνία*.

⁷⁴ Habermas, J., *op.cit.*, 1961, σελ. 95.

⁷⁵ *Ibid.*, σελ. 43-48.

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

Τον προβληματισμό αυτό αναπτύσσουν κυρίως φεμινίστριες θεωρητικοί, οι οποίες μέσα από έρευνες αποκαλύπτουν ότι ο αποκλεισμός από τη δημόσια σφαίρα της πόλης αποτελούσε πάντοτε στοιχείο της συγκρότησής της και όχι συγκυριακό ή περιστασιακό γεγονός⁷⁶. Η αντίληψη αυτή επανατοποθετεί επίσης τους κανόνες και τα όρια για τη συμμετοχή στον δημόσιο λόγο, καθώς ο αποκλεισμός συγκεκριμένων ομάδων από τη δημόσια σφαίρα της πόλης δεν συνοψίζεται στη στέρηση του δικαιώματος πρόσβασης σε αυτήν, αλλά συνεπάγεται την εγκαθίδρυση της εκάστοτε κυρίαρχης αντίληψης για το χώρο⁷⁷.

Η ιστορικά παγιωμένη κυρίαρχη αντίληψη για την πόλη, διαχωρίζοντας τη δημόσια σφαίρα από την ιδιωτική με όρια απροσπέλαστα και αναμφισβήτητα, απαξιώνει ό,τι δεν μπορεί να τοποθετηθεί σε μία από τις άκρες αυτού του δίπολου. Ό,τι επιβιώνει σε ενδιάμεσους ή πιο αμφίρροπους χώρους χάνει τη σημασία του. Με άλλα λόγια, άτομα που αποκλείονται από τη δημόσια σφαίρα μπορεί, με την καθημερινή τους παρουσία στην πόλη και τις πρακτικές που αναπτύσσουν, να δημιουργούν χώρο για τους ίδιους με το να μεταθέτουν τα όρια μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού, μέσα από τη διαπραγμάτευση κάθε φορά και των σχέσεων εξουσίας που καθορίζουν κανόνες και θέτουν όρια. Οι πρακτικές αυτές αποκαλύπτουν τη σημασία του ενδιάμεσου χώρου και είναι εκεί ακριβώς που αμφισβητούνται καθημερινά θεσμοί, αξίες, πολιτικές και επαναπροσδιορίζονται οι ερμηνείες της πόλης.

Όπως επισημαίνει η Massey, αντιμετωπίζοντας τον δημόσιο χώρο ως ένα κενό που καθιστά δυνατό τον ελεύθερο και ισότιμο λόγο, δεν λαμβάνουμε υπόψη μας

⁷⁶ Βλ. Βαΐου, Ντ., και Καλαντίδης, Α., «Πόλεις των "άλλων". Καθημερινές πρακτικές και συγκρότηση του δημόσιου χώρου», στο Μ. Σπυριδάκης (επιμ.), *Χωρικοί μετασχηματισμοί και κοινωνική έρευνα*, νήσος, Αθήνα 2009, σελ. 36.

⁷⁷ Όπως παρατηρεί ο Pinol (*op.cit.*, 2000, σελ. 65), εξετάζοντας τις αντιλήψεις για την αστικοποίηση στον 18ο και τον 19ο αιώνα, «επειδή οι απλοί άνθρωποι μένουν συνήθως σιωπηλοί ή οι φωνές τους δεν ακούγονται γιατί καλύπτονται από άλλες πιο δυνατές, είναι δύσκολο να γνωρίζουμε πώς οι κάτοικοι των πόλεων αντιλαμβάνονται τους χώρους στους οποίους ζουν [...]. Οι κοινωνικοί παρατηρητές συνήθως μακρηγορούν περισσότερο: γιατροί, δημοσιογράφοι, στατιστικοί, άνθρωποι των γραμμάτων, πολιτικοί ή φιλόσοφοι πραγματεύονται την πόλη και την αστική κοινωνία».

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

τη δυναμική των κοινωνικών σχέσεων που τον παράγουν – σχέσεων που είναι πιθανά αντίθετες και άνισες. Η πρόκληση είναι να μεταχειριστούμε τις αντιθέσεις μέσα από τις οποίες συγκροτούνται όρια και κανόνες ως πιθανές χοάνες της δημοκρατικής σφαίρας⁷⁸. «Αντί να προσπαθούμε να διαγράψουμε τα ίχνη εξουσίας και αποκλεισμού, η δημοκρατική πολιτική απαιτεί να αναδειχθούν, να γίνουν ορατά ώστε να εισέλθουν στο πεδίο της αμφισβήτησης»⁷⁹. Το επιχείρημα αυτό στην ουσία επαναδιαπραγματεύεται την αρχή της γενικής πρόσβασης. Δεν υποστηρίζει ότι οι τόποι⁸⁰, οι οποίοι ανέκαθεν ήταν πεδία άνισων αντιπαραθέσεων, δεν είναι δημόσιοι. Αντίθετα, «το ίδιο το γεγονός ότι τελούν απαραίτητα υπό διαπραγμάτευση, ορισμένες φορές κατατετημημένοι από τον ανταγωνισμό, πάντοτε οριοθετημένοι από τη δράση άνισων κοινωνικών σχέσεων, είναι αυτό που τους καθιστά γνήσια δημόσιους»⁸¹.

Η χωρική αυτή αντίληψη αποδέχεται ότι η πόλη είναι ταυτόχρονα *σημαίνον* και *σημαινόμενο*. Συνεπώς, κάθε στοιχείο της μπορεί να ερμηνευθεί μόνο μέσα από ένα σύστημα συσχετισμών χωρίς να του προσδίδεται μια ολοκληρωμένη, καθολική ερμηνεία⁸². Η πόλη είναι ο χώρος μέσα στον οποίο εγκαθιδρύεται η καθη-

⁷⁸ Massey, D., *op.cit.*, 2008, σελ. 249-250.

⁷⁹ Chantal Mouffe, στο Massey, D., 2008, σελ. 251.

⁸⁰ Η Massey (στο Jess, P.M., και Massey, D. (επιμ.), *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization*, The Open University, Οξφόρδη 1995, σελ. 60-62) ονομάζει *τόπο* ένα σημείο συνάντησης και συνάθροισης ιδιαίτερων στοιχείων, ένα μοναδικό κράμα που διαμορφώνεται μέσα από πλέγματα κοινωνικών σχέσεων. Οι τόποι δεν διαθέτουν απλουστευτική και μονολιθική ταυτότητα, αντίθετα εμπεριέχουν πλήθος εσωτερικών αντιθέσεων και «δίκτυα πιέσεων» που καθορίζουν ατομικές πρακτικές και συμπεριφορές.

⁸¹ Massey, D., *op.cit.*, 2008, σελ. 251.

⁸² Με αυτή την οπτική στη δεκαετία του 1970, ο Roland Barthes («Sémiologie et urbanisme», *L'Architecture d'aujourd'hui*, τεύχος 153 (Δεκέμβριος-Ιανουάριος 1970-71) σελ. 11-13) αναζητά τον τρόπο με τον οποίο η σημειολογία θα μπορούσε να αποτελέσει εργαλείο της πολεοδομίας, και αντίστοιχα ο Raymond Ledrut (*Les images de la ville*, Anthropos, Παρίσι 1973, σελ. 42, 98-99), ερευνώντας αν υπάρχουν συγκεκριμένοι παράγοντες στους οποίους στηρίζεται η διαδικασία διαμόρφωσης αντιλήψεων για τον αστικό χώρο, επισημαίνει ότι η πόλη μπορεί ταυτόχρονα να συμβολίζει και να συμβολίζεται («elle est figurante et figurée»): να συμβολίζει, για παράδειγμα, έναν τρόπο ζωής και να συμβολίζεται από τα μνημεία της.

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

μερινότητα –αυτό δηλαδή που ο Henri Lefebvre αποκαλεί «αστικό φάσμα» (*le spectre de la ville*)–, και η καθημερινότητα συναθροίζει, σε πολλαπλά πλέγματα, υλικά στοιχεία, πρόσωπα, έργα, αντιλήψεις, αναπαραστάσεις, σύμβολα και βιώματα⁸³. Υπ’ αυτή την έννοια, ο δημόσιος χώρος δεν υπάρχει, αποδυναμώνεται ή συρρικνώνεται, απλώς *συμβαίνει* – ως πεδίο ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων, ώσμωσης και ανταγωνισμού.

Ο προβληματισμός αυτός αναπτύσσεται ήδη από τη δεκαετία του 1960, ιδιαίτερα στις κοινωνικές επιστήμες, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες διευρύνεται και εμπλουτίζεται λαμβάνοντας, θα μπορούσε να επισημάνει κανείς, και πιο διεπιστημονικό χαρακτήρα. Από το χώρο της γεωγραφίας, των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, της πολεοδομίας και των πολιτισμικών σπουδών αναδεικνύονται ερωτήματα που αφορούν όχι μόνο τα τεκμήρια συγκρότησης του χώρου αλλά και τα κριτήρια προσέγγισής του. Στο πλαίσιο αυτό αναγνωρίζεται σταδιακά ο ρόλος της διαδικασίας «ανάγνωσης» και κατανόησης των μηχανισμών που διέπουν τα ζητήματα του χώρου, του τρόπου που αναζητά κανείς την εσωτερική λογική συνοχής συστημάτων σκέψης και συμπεριφοράς, στο *πού* στέκεται δηλαδή κανείς για να μιλήσει για την πόλη, *τι* εξετάζει, *ποια* ερωτήματα θέτει, *πώς* προσεγγίζει και *πώς* συναρμολογεί τις ποικίλες πληροφορίες που συλλέγει⁸⁴.

⁸³ Lefebvre, H., *Critique de la vie quotidienne*, L’Arche Editeur, Παρίσι 1981, σελ. 131-132.

⁸⁴ Μαζί με άλλες προσεγγίσεις στο πλαίσιο της κοινωνικής θεωρίας, η φεμινιστική σκέψη συνέβαλε από νωρίς στην προσπάθεια να καταδειχθεί ότι η «ανάγνωση» του χώρου εμπεριέχει σχέσεις εξουσίας. «Οι επιστημονικές βεβαιότητες που προβάλλονται ως οικουμενικές εκφράζουν (και εξυπηρετούν) άτομα συγκεκριμένου φύλου, κοινωνικής τάξης, φυλής ή πολιτισμικού περιγύρου». Έτσι, για παράδειγμα, τη δεκαετία του 1980, με κεντρικό σύνθημα «Το πολιτικό είναι προσωπικό», αναδεικνύεται η πολιτική σημασία της ιδιωτικής σφαίρας. Διερευνώντας ένα πλούσιο (αρχαιακό και μη) υλικό, όπως δικαστικές υποθέσεις, προσωπικά ημερολόγια, οικογενειακή αλληλογραφία, λογοτεχνικά κείμενα, εικαστικά έργα και φωτογραφίες, οι φεμινίστριες θεωρητικοί αποκαλύπτουν αφενός ότι οι γυναίκες δεν υπήρξαν ούτε ανενεργές ούτε απύσες από τα ιστορικά γεγονότα, αφετέρου ότι για τη φαινομενική τους απουσία δεν ευθύνεται τόσο η έλλειψη πληροφοριών όσο η αντιληψη σύμφωνα με την οποία οι πληροφορίες αυτές δεν έχουν αξία επειδή ακριβώς αφορούν τον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας (Αβδελά, Έ., και Ψαρρά, Α., *Σιωπηρές ιστορίες. Γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σελ. 10, 22-24).

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

Υπ' αυτό το πρίσμα, ο δημόσιος χώρος εξετάζεται ως πεδίο πολλαπλών και πολύπλοκων αλληλεπιδράσεων μιας συνεχούς διαδικασίας στην οποία εξελίσσονται κάθε φορά περισσότερες από μία ιστορίες. «Η καθημερινή διαπραγμάτευση και αμφισβήτηση ενός τόπου», γράφει η Massey, «δεν απαιτεί με αυτή την έννοια τη συνειδητή συλλογική αμφισβήτηση της ταυτότητάς του... ούτε και υπάρχουν μηχανισμοί γι' αυτή». Γίνεται, όπως ήδη αναφέρθηκε, «με τρόπο σχεδόν ανεπαίσθητο ή και καθόλου συνειδητό», μέσα από μυριάδες καθημερινές (ατομικές ή/και συλλογικές) πρακτικές. «Πιο απλά, ο τόπος μας αλλάζει μέσα από την άσκηση του τόπου, τη διαπραγμάτευση διασταυρούμενων τροχιών»⁸⁵.

σκέψεις για μια πολιτική χωρο-κοινωνικής δικαιοσύνης⁸⁶

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, στις Νομαρχίες της Ελλάδας εκπονείται το πρόγραμμα Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (Ε.Π.Α.) και τα νέα θεσμικά εργαλεία προβλέπουν, για πρώτη φορά, τις αναγκαίες διαδικασίες κοινωνικής συμμετοχής και δημόσιας διαβούλευσης για τις μελέτες πολεοδομικού σχεδιασμού. Το 1985 στη μελετητική ομάδα που είχε αναλάβει την Ε.Π.Α. των μεγαλύτερων οικισμών της νήσου Άνδρου, ανατίθεται από την Κοινότητα Όρμου

⁸⁵ Massey, D., *op.cit.*, 2008, σελ. 252-253.

⁸⁶ Ο Soja (στο Dufaux, Fr., Gervais-Lambony, Ph., Buire Ch., και Desbois, H., «La justice spatiale et le droit à la ville: un entretien avec Edward Soja», *Justice Spatiale*, www.jssj.org, 2010) υποστηρίζει ότι η διερεύνηση γύρω από την έννοια της χωρικής δικαιοσύνης (spatial justice) δίνει σήμερα έναν ελπιδοφόρο και πιο ακριβή προσανατολισμό στα κοινωνικά κινήματα της πόλης. Ο Κωστής Χατζημιχάλης (Hadjimichalis, C., «Uneven geographical development and socio-spatial justice and solidarity: European regions after the 2009 financial crisis», *European Urban and Regional Studies*, τόμος 18, τεύχος 3 (2011), σελ. 271), επισημαίνοντας τα χαρακτηριστικά της άνισης γεωγραφικά ανάπτυξης στις ευρωπαϊκές περιφέρειες που επέδρασαν καταλυτικά για την εμφάνιση και αναπαραγωγή της σημερινής κρίσης, αναδεικνύει τη «χωρο-κοινωνική δικαιοσύνη/αλληλεγγύη» (socio-spatial justice/solidarity) ως επιτακτικό αίτημα και πεδίο διερεύνησης της πολιτικής οικονομίας, της ριζοσπαστικής γεωγραφίας και της περιφερειακής ανάπτυξης, με στόχο όχι μόνο τις μακροπρόθεσμες αλλαγές, αλλά και «για τα μικρά και καθημερινά, εδώ και τώρα, όπου υπάρχουσες πολιτικές πρακτικές μπορούν να μεταλλαχθούν σε χειραφετημένες εναλλακτικές προτάσεις».

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

Κορθίου η «Μελέτη διαμόρφωσης παραλιακής ζώνης», αίτημα των κατοίκων από τη δεκαετία του 1960. Καθώς είναι οικισμός με βορεινό προσανατολισμό, τα δυνατά κύματα και ο αέρας προκαλούσαν συχνά ανυπολόγιστες ζημιές στις παράκτιες κατοικίες. Η μελέτη προέβλεπε διάνοιξη μικρού σχετικά πλάτους δρόμου ήπιας κυκλοφορίας, με στόχο κυρίως την προστασία των σπιτιών από τη θάλασσα, καθώς στις προτάσεις της Ε.Π.Α. είχε συμπεριληφθεί η διάνοιξη περιφερειακής οδού για τη διασφάλιση της ομαλής ροής των οχημάτων σε όλο το μήκος του οικισμού. Οι ισχυρές αντιδράσεις κατοίκων σε δημόσια συζήτηση που πραγματοποιήθηκε στην κοινότητα, κατέληξαν στο να αποσυρθεί η μελέτη. Η διάνοιξη του δρόμου ωστόσο ολοκληρώθηκε τα επόμενα χρόνια σύμφωνα με τις υποδείξεις όσων υποστήριζαν την ανάγκη άνετης κυκλοφορίας και στάθμευσης των αυτοκινήτων στην παραλιακή ζώνη. Η περιφερειακή οδός ματαιώθηκε όταν με προεδρικό διάταγμα καταργήθηκαν στην ουσία οι μελέτες Ε.Π.Α. οικισμών κάτω από 2.000 κατοίκους – ακόμα και εκείνες, όπως του Όρμου Κορθίου, που είχαν ήδη εγκριθεί και δημοσιευθεί σε Φ.Ε.Κ. Έτσι, το αρχικό πλάτος του παραλιακού δρόμου (6 μέτρα και 1 μ. πεζοδρόμιο) σύντομα φάνηκε ανεπαρκές, ιδιαίτερα για τον κυκλοφοριακό φόρτο του Αυγούστου. Στις αρχές του 2000, ο νεοσύστατος δήμος αναλαμβάνει, χωρίς μελέτη, την περαιτέρω διαπλάτυνση της παραλιακής ζώνης, η οποία αποκτά τις σημερινές της διαστάσεις: οδόστρωμα πλάτους 8,5 μέτρων και πεζοδρόμιο 4,5 μέτρων.

Είκοσι χρόνια μετά την πρώτη δημόσια διαβούλευση στο χωριό για το δρόμο, αισθάνεται κανείς μια διάχυτη δυσαρέσκεια στα πρόσωπα και τις κουβέντες των κατοίκων. Προβληματίζουν οι σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις του έργου με τα συνεχόμενα «μπαζώματα» της θάλασσας. Προκαλούν ακόμα αμηχανία οι κοινωνικοοικονομικές μεταλλαγές στον οικισμό με την εξάπλωση των χώρων αναψυχής κατά μήκος όλου του δρόμου, το «άνοιγμα» προς τη θάλασσα ενός τόπου όπου η χωρική και λειτουργική εσωστρέφεια του επέτρεπαν να αναπτύσσει τις καθημερινές δραστηριότητές του παρά τις συχνά δυσμενείς καιρικές συνθήκες.

Τα ερωτήματα που εγείρονται από το παραπάνω παράδειγμα, δεν αφορούν τόσο το θεσμικό πλαίσιο και τα εργαλεία κοινωνικής συμμετοχής που προσφέρει,

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

όσο τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται: τις μεθόδους που καθορίζουν το χαρακτήρα της επικοινωνίας και του διαλόγου, τον τρόπο, με άλλα λόγια, με τον οποίο προσεγγίζουμε, «διαβάζουμε» και ερμηνεύουμε το χώρο, τις ανάγκες και τις δυναμικές του – διαμορφώνοντας την οπτική που θα καθορίσει επιλογές πολιτικής παρέμβασης και σχεδιασμού.

Μια πολιτική για το χώρο, η οποία αντλεί επιχειρήματα από τη διερεύνηση που επιχειρήθηκε στις θεωρίες για την ερμηνεία του δημόσιου χώρου, θα σήμαινε τρεις συνειδητές (ιδεολογικές) επιλογές:

- ανάδειξη μεθοδολογικών εργαλείων που επιχειρούν μια κατανόηση σε βάθος των ζητημάτων και των διακυβευμάτων του χώρου. Τα εργαλεία αυτά θα εστιάζουν στην «ανάγνωση» των ενδιάμεσων (απαξιωμένων από τον κυρίαρχο λόγο) χώρων και θα ενεργοποιούν πρακτικές που επαναδιαπραγματεύονται κανόνες και όρια,
- αναγνώριση των μηχανισμών μέσα από τους οποίους διαμορφώνονται, μεταλλάσσονται και αμφισβητούνται οι αντιλήψεις και οι σημασίες του χώρου,
- και τέλος, παραδοχή της συνυπευθυνότητας του ίδιου του τόπου για τις αναπτυξιακές του προοπτικές.

a. «διαβάζοντας» το χώρο

Μια πολιτική που θα επέλεγε να διαμορφώσει συνθήκες πολιτικού διαλόγου και συμμετοχής, οι οποίες δεν θεμελιώνονται στις παγιωμένες πρακτικές αποκλεισμού και στις ιεραρχημένες διοικητικές δομές που τις εδραιώνουν, θα εστίαζε στις καθημερινές πρακτικές, τις χωρο-κοινωνικές σχέσεις, τις αναπαραστάσεις και τις νοοτροπίες, θα εστίαζε ακόμα στις περιθωριακές ή «αποκλίνουσες» ομάδες και στον πολιτισμό τους, όπως επίσης και στους χώρους όπου οι ομάδες αυτές δραστηριοποιούνται, τους κατοικούν και τους σημασιοδοτούν.

Μέσα από αυτή τη ματιά, οι απαντήσεις για τις αναπτυξιακές επιλογές και προοπτικές ενός τόπου μπορεί να μη βρίσκονται μόνο στις «δυνατές» φωνές των πιο

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

ειδικών, αλλά και στις σκέψεις εκείνων που δύσκολα θα ζητούσαν το λόγο σε μια δημόσια συζήτηση, επειδή μπορεί να μη χειρίζονταν καλά τη γλώσσα, μπορεί η καθημερινότητά τους να είναι περιχαρακωμένη στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας, μπορεί να μην τους το επιτρέπει η νεαρή τους ηλικία και μύριες ακόμα κοινωνικές συμβάσεις. Για να αμφισβητήσει κανείς κάποιες από αυτές τις συμβάσεις, χρειάζεται συνειδητά να τις αναγνωρίσει σε όλη τους τη συνθετότητα. Το στοίχημα επομένως είναι μια πολιτική η οποία εστιάζει στις πρακτικές που δημιουργούν ρήγματα, η οποία επισημαίνει στο χώρο πολλαπλές και διαφορετικές απαντήσεις σε κάθε ζήτημα. Η επιλογή για τη μορφή του παραλιακού δρόμου στον Όρμο Κορθίου της Άνδρου θα μπορούσε ίσως να αφορά και την κυρία Έφη που για χρόνια στην πίσω αυλή (στη θέα μόνο της θάλασσας) είχε φτιάξει ένα αυτοσχέδιο κοτέτσι για να προστατεύει τα ζωντανά από το κύμα, την Ευφροσύνη που δυο βήματα από την κουζίνα της καθάριζε τα ψάρια, τον μπαρμπα-Γιάννη που έδενε τη βάρκα του κάτω από το σπίτι. Απαντήσεις θα μπορούσαν ακόμα να αντληθούν από τη σημερινή καθημερινότητα των κατοίκων, τα αυτοσχέδια καθίσματα των ερασιτεχνών (μικρών και μεγάλων) ψαράδων πάνω στα βράχια, τις διόδους πρόσβασης στη θάλασσα που αναζητούν οι κολυμβητές, ή ίσως από τους τρόπους με τους οποίους οι κάτοικοι γυρνούν και πάλι «την πλάτη τους» στη θάλασσα, όταν ακόμα και τις ημέρες με καλοκαιρία στρέφονται στον εσωτερικό πεζόδρομο του οικισμού για να αποφύγουν τη θέα, το θόρυβο και τον κίνδυνο από τα αυτοκίνητα. Εντοπίζοντας στο χώρο καθημερινές διεκδικήσεις, σιωπηρές και συχνά επίμονες «παραβιάσεις» κανόνων, τότε ακριβώς δίνεται η δυνατότητα αναπροσδιορισμού των σχέσεων ισχύος και διαπραγμάτευσης των χωρο-κοινωνικών αποκλεισμών.

β. επαναπροσδιορίζοντας σημασίες

Κάθε πολιτισμός παράγει παραστάσεις, αξίες, κοινούς τόπους και στερεότυπα με βάση τα οποία επιβάλλει τάξη στον νοητικό κόσμο, έτσι ώστε τα μέλη του να κατανοούν και να οικειοποιούνται την πραγματικότητα. Αυτό σημαίνει ότι καθένas από εμάs οργανώνει την αντίληψή του για το χώρο της πόλης, και τα ζητήματα που περικλείει, αντλώντας από την ιδιαίτερη πολιτισμική του εμπειρία

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

σημεία αναφοράς τα οποία θεωρεί αυτονόητες (δηλαδή «φυσικές» και αδιαπραγμάτευτες) προϋποθέσεις για την οργάνωση της πραγματικότητας γύρω του⁸⁷. Αυτό το σύστημα αξιών μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με την κοινωνική τάξη, το φύλο, την ηλικία και άλλους παράγοντες που τέμνονται με τους παραπάνω. Τα άτομα συνεπώς υφίστανται με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά την επίδραση των πολιτισμικών συνθηκών του περιβάλλοντός τους, ενώ παράλληλα οργανώνονται και δρουν σε σχέση με τις άμεσες καθημερινές τους ανάγκες⁸⁸.

Αυτό για τα παιδιά του Δήμου Αυλώνος στην Εύβοια, τα οποία πήραν μέρος στο διαγωνισμό ιστορίας με θέμα «Ο τόπος των ονείρων μου», σημαίνει ότι οι απαντήσεις τους και οι αντιλήψεις που τις υπαγορεύουν δεν καθορίζονται μόνο από το εκπαιδευτικό πλαίσιο που έχει επιβάλει το σχολείο τους, αλλά και από τις πολιτισμικές αναφορές όλων εκείνων που συμμετείχαν σε αυτή τη διαδικασία (τα παιδιά, οι δάσκαλοι, τα μέλη της ερευνητικής ομάδας). Μια τέτοια ανάγνωση επιτρέπει να δούμε πόσο χρήσιμο εργαλείο μπορεί να αποδειχθεί ένα τέτοιο πείραμα για να αναδειχθούν *ρήγματα* στις «αυτονόητες» σημασίες που συχνά προωθεί η επίσημη διδασκαλία. Στις ιστορίες των παιδιών διακρίνουμε να αποτυπώνονται πολιτισμικές και χωρικές πληροφορίες και πεποιθήσεις που πιθανόν να έχουν μάθει στο σχολείο ή να έχουν ακούσει από τον περίγυρό τους: «*Στα Χάνια υπάρχουν πολλά ωραία αξιοθέατα να δεις, π.χ. ο βυζαντινός ναός του Αγίου Δημητρίου...*», «*Θα ήθελα το χωριό μου να έχει ένα παραδοσιακό μουσείο για να το θαυμάζουν οι τουρίστες...*», «*Εκείνο που θέλω περισσότερο είναι οι άνθρωποι που έχουν φύγει για δουλειές στις πόλεις να ξαναγυρίσουν στον τόπο τους...*». Επίσης όμως, διαβάζοντας κανείς «πίσω από τις λέξεις», μπορεί να εντοπίσει ερμηνείες του δημόσιου χώρου που αμφισβητούν τις επικρατούσες εδαφικές και διπολικές προσεγγίσεις: «*Το πιο ωραίο είναι τα δύο γηπεδάκια που πάμε και παίζουμε με τους φίλους μου...*», «*Μου αρέσει... να κάνω ποδήλατο με τις φί-*

⁸⁷ Πλεξουσάκη, Έ., *Πολιτισμός και σχολείο*, Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων, σειρά «Κλειδιά και Αντικλειδιά», ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2003, σελ. 27-28.

⁸⁸ Chombart de Lauwe, P.-H., *Des hommes et des villes*, Payot, Παρίσι 1965, σελ. 83.

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

λες μου σ' όλο το χωριό, να πηγαίνω στο περιβόλι μας να το ποτίζω και να ταΐζω τις κόττες... όταν νυχτώνει να πηγαίνουμε στην πλατεία και να τρώμε σουβλάκια και παγωτό». Ένα μεγάλο στοίχημα σε αυτές τις μορφές παρέμβασης στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι η ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας των παιδιών. Όπως εξηγεί η Έφη Αβδελά, διατυπώνοντας σκέψεις για τη διδασκαλία της ιστορίας, κριτική ικανότητα σημαίνει πρώτα απ' όλα μαθαίνω να θέτω ερωτήματα, σημαίνει ακόμα ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων που συνδέονται με την επεξεργασία των πηγών και την αξιολόγηση κάθε πληροφορίας, σημαίνει επίσης να αντιληφθώ σε τι μπορεί να μου χρησιμεύει η ιστορία που μαθαίνω για να καταλάβω καλύτερα αυτό που συμβαίνει γύρω μου – για να αποκτήσω την αίσθηση της πολυπλοκότητας των φαινομένων και των πολλαπλών δυνατών προσεγγίσεων σε κάθε ζήτημα⁸⁹. Μια πολιτική για το χώρο που αποσκοπεί στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, συνδέει το παρόν του τόπου με μύριες όψεις του παρελθόντος (τοπικές και του έξω κόσμου) και με αυτό τον τρόπο (ανα)διαμορφώνει τον δημόσιο εκείνο χώρο όπου θα επαληθευθούν ή θα επαναπροσδιοριστούν τα σημερινά νοήματα και οι σημασίες του τόπου.

γ. *αναλαμβάνοντας την ευθύνη...*

Ο Δήμος Αυλώνος, όπως εξάλλου και πολλοί άλλοι περιφερειακοί δήμοι της χώρας, αυτοχαρακτηρίζεται «ξεχασμένος από το κράτος», απών από τους χώρους των αποφάσεων και στη σκιά του πολιτικο-διοικητικού συστήματος. Είναι αλήθεια ότι η άνιση διάρθρωση των σχέσεων εξουσίας και της κατανομής των πόρων που διαμορφώνουν αντιθέσεις ανάμεσα στα κέντρα και τις περιφέρειες, ακόμα ανάμεσα σε πόλεις ή και σε χώρες του Βορρά και του Νότου στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, ενδυναμώνει την αναπαράσταση του τοπικού ως *θύματος* εθνικών και ευρύτερα παγκόσμιων επιλογών. Η αντίληψη αυτή οδηγεί συχνά σε πολιτικές υπεράσπισης του τόπου, σε αμυντικές στρατηγικές θω-

⁸⁹ Αβδελά, Έ., *Διδάσκοντας ιστορία*, Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων, σειρά «Κλειδιά και Αντικλειδιά», ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2003, σελ. 24-27.

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

ράκισης της τοπικής οικονομίας, ή και σε σημαντικές προτάσεις για την προστασία και προβολή της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Η γεωγραφική αυτή ανάγνωση των ανισοτήτων εγείρει ωστόσο ένα ζήτημα «υπευθυνότητας». Όπως επισημαίνει η Massey, εξετάζοντας σήμερα, στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, τη σχεσιακή κατασκευή του χώρου, μπορούμε να κατανοήσουμε τους τόπους ως σημεία περιπλοκής στις ευρύτερες γεωμετρικές εξουσίες που συντάσσουν και τους ίδιους και το «παγκόσμιο»⁹⁰. Η οπτική αυτή δεν αναπροσδιορίζει μόνο την αντίληψη του «θύματος», αλλά πολύ περισσότερο επισημαίνει κάτι ουσιαστικό: αν υπάρχει κάποια δυνατότητα επιρροής της τοπικής πολιτικής πάνω σε εθνικούς ή παγκόσμιους μηχανισμούς, τότε, εκτός από το ζήτημα της υπεράσπισης και της προστασίας του τοπικού, υπάρχει και η δυνατότητα αναζήτησης στο «τοπικό» τρόπων παρέμβασης και αλλαγής στις πρακτικές της μεγαλύτερης κλίμακας.

Συνεπώς μια πολιτική που αποδέχεται τη συνυπευθυνότητα του τόπου τόσο στις αναπτυξιακές προοπτικές του ίδιου όσο και σε ευρύτερους μηχανισμούς «παραγωγής του χώρου», θα σήμαινε μια χωρο-κοινωνική πολιτική του τόπου ο οποίος λαμβάνει σοβαρά υπόψη ότι ο χώρος (από τον μικρότερο οικισμό ως τις μεγάλες γεωγραφικές περιφέρειες) παράγεται συλλογικά μέσα από πρακτικές που διαμορφώνουν σχέσεις. Έτσι και οι επιλογές και οι προκλήσεις αυτής της πολιτικής θα είναι, σε κάθε περίπτωση και συγκυρία, διαφοροποιημένες κατά πολύ, ακριβώς λόγω της άνισης διάρθρωσης αυτών των σχέσεων – και ακόμα, αναδεικνύοντας τις αντιθέσεις και τις ανισότητες, θα επιτρέπει μια κριτική διερεύνηση των ίδιων των θεμελιωδών χωρο-κοινωνικών αντιφάσεων της σύγχρονης δημοκρατίας.

Ο «διάλογος» που επιχειρεί η έρευνα στο Δήμο Αυλώνας, με το νέο θεσμικό πλαίσιο, αποκαλύπτει ότι στη χώρα μας συχνά τα εργαλεία υπάρχουν, και το μεγάλο στοίχημα είναι πώς θα ενεργοποιηθούν και με ποια οπτική θα χρησιμοποιηθούν. Για παράδειγμα, θεσμοί όπως οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχει-

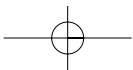
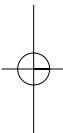
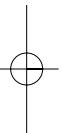
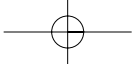
⁹⁰ Massey, D., *op.cit.*, 2008, σελ. 173.

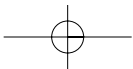
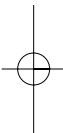
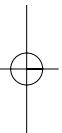
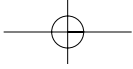
ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ»:
ΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

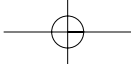
ρήσεις (Νόμος 4019/2011), οι οποίες αφορούν ευπαθείς ομάδες πληθυσμού καθώς και την ανάπτυξη συλλογικοτήτων μέσω της παραγωγής και της ενδυνάμωσης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, θα αξιοποιηθούν πιθανώς διαφορετικά από μια πολιτική οπτική που συνειδητά εξετάζει τις ποικίλες και πολύπλοκες δομές του χώρου, για να επαναδιαπραγματευθεί τις παγιωμένες διοικητικές ιεραρχίες και πρακτικές.

Μια πολιτική εστιασμένη στη χωρο-κοινωνική δικαιοσύνη θα σήμαινε μια πολιτική που αναγνωρίζει το δικαίωμα όλων να συμμετέχουν στην πόλη τους και στις αποφάσεις για το μέλλον της, αναγνωρίζοντας όμως εξίσου ότι οι δυνατότητες και οι τρόποι συμμετοχής καθενός και καθεμιάς διαφέρουν, όπως πιθανά διαφέρουν και οι αντιλήψεις τους, τα αιτήματα και οι διεκδικήσεις. Η κατανόηση και η ανάδειξη των κανόνων που διέπουν σήμερα αυτές τις δυνατότητες και τις πεποιθήσεις ίσως να είναι το «κλειδί» για να τεθούν σε αμφισβήτηση και αναδιαπραγματεύση. Μια πολιτική που συνομιλεί με το χώρο «ως τη σφαίρα των σχέσεων, της συγχρονικής πολλαπλότητας και ως πάντοτε υπό κατασκευή»⁹¹, δεν αφορά μόνο μια διαφορετική οπτική για τον δημόσιο χώρο και τις συμμετοχικές διεργασίες, αλλά αφορά ευρύτερα το τι σημαίνει δημοκρατική πορεία ανάπτυξης.

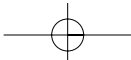
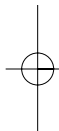
⁹¹ Massey, D., *op.cit.*, 2008, σελ. 244.

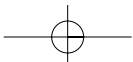
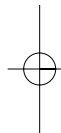
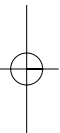
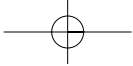

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η μεθοδολογία και τα πορίσματα της προσέγγισης που προηγήθηκε αποτέλεσαν καρπό της έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε από το Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, του Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Ε.Μ.Π. και από τη συναφή διδακτορική διατριβή. Ως εργασία η οποία υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της βασικής έρευνας που αναπτύσσει το Ε.Μ.Π., ανέδειξε μια σειρά από αξιοποιήσιμα συμπεράσματα. Τα χαρακτηριστικά της συμμετοχικής επικοινωνίας για συνεργατική τοπική ανάπτυξη αποτέλεσαν καρπό αυτής της προσπάθειας, τα οποία αναδύθηκαν από τις υπάρχουσες δομές και το τοπικό δυναμικό της περιοχής, μέσα από τη στενή συνεργασία της ερευνητικής ομάδας με το δήμαρχο και τους δημοτικούς-τοπικούς συμβούλους, τους υπαλλήλους του δήμου, την εκπαιδευτική κοινότητα, τους κόμβους ενεργοποιημένων τοπικών συλλόγων και καινοτόμων επιχειρηματικών δράσεων, καθώς και με τα παιδιά που συμμετείχαν στο καινοτόμο πρόγραμμα συμμετοχής.

Το ερευνητικό έργο περιγράφει και υποδεικνύει, δεν επιφέρει ορατές και με διάρκεια αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να αναπτυχθεί ο δημόσιος διάλογος και η συλλογική δράση της τοπικής κοινωνίας. Η πρώιμη απόπειρα του δήμου να υλοποιήσει μέρος των κατευθύνσεων του ερευνητικού έργου αποτελεί ένα ενθαρρυντικό μήνυμα. Δυσκολότερα ζητήματα όπως αυτά της ιεράρχησης στην αναπτυξιακή διαδικασία, με συνεργατικά και εξωστρεφή χαρακτηριστικά, ή της ενεργού συμμετοχής των στελεχών του δήμου, των τοπικών συλλογικοτήτων, των ενεργών πολιτών και των καινοτόμων επιχειρηματιών και ακόμη περισσότερο της ζωηρότερης συμμετοχής των νέων παιδιών σε όσα συμβαίνουν στον τόπο τους, αποτελούν σημεία που χρειάζονται ακόμη μεγαλύτερη επιμονή, στήριξη και παρακολούθηση. Η μεθοδολογία και τα συμπεράσματα της έρευνας φαίνεται να δίνουν το έναυσμα για μια σχεδιασμένη ενίσχυση της επικοινωνίας με στόχο τη βελτίωση του δημόσιου διαλόγου στα θέματα της τοπικής ανάπτυξης.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Αξιοποιώντας το νέο θεσμικό πλαίσιο στις κατευθύνσεις του ερευνητικού, φαίνεται ότι μπορούν οι νέες προβλέψεις να ενισχυθούν με πρωτοβουλίες του ίδιου του πολιτικο-διοικητικού συστήματος. Έτσι, η Δημοτική Επιτροπή Δημόσιας Διαβούλευσης του νόμου 3852/2010 μπορεί να λειτουργεί καλώντας στις δημόσιες συνεδριάσεις της στελέχη του δήμου, εκπροσώπους των τοπικών συλλόγων, της εκπαιδευτικής κοινότητας, καθώς και των καινοτόμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.

Η νομοθετική υποχρέωση για σύνταξη επιχειρησιακού προγράμματος μπορεί να μετατραπεί σε δυνατότητα διαμόρφωσης της παρακινήτικής αναπτυξιακής αφήγησης. Για το σκοπό αυτό, όπως διαπιστώσαμε, θα χρειαστεί να λάβει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- διάκριση του χώρου σε κόμβους – όπου ο χώρος αρθρώνεται σε ευρύτερη περιοχή, δήμο, δημοτική ενότητα και δημοτική/τοπική κοινότητα,
- κατάταξη δράσεων ανά κόμβο με λογική αλληλουχία,
- δικτύωση εντός και εκτός δήμου, και
- ιεράρχηση των σεναρίων με έμφαση στο συμβολισμό που εμπεριέχουν.

Αξιοποιώντας το νόμο 3882/2010, μέσω του Κομβικού Σημείου Επαφής που συγκροτεί, ο δήμος μπορεί να διαμορφώσει μηχανισμό καταγραφής και παρακολούθησης για ζητήματα όχι μόνο αναπτυξιακών δράσεων αλλά και παρακολούθησης της οικονομικής αυτάρκειας και διοικητικής αποτελεσματικότητας σχηματίζοντας ένα ενιαίο αναπτυξιακό παρατηρητήριο.

Στη σημερινή περίοδο κρίσης, κομβικής σημασίας είναι η ενίσχυση της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας προκειμένου, μέσω των νέων θεσμικών οχημάτων που προβλέπει ο νόμος 4019/2011, να ανταποκριθεί η αυτοδιοίκηση στον νέο της ρόλο. Ένα ρόλο που έχει δύο θεμελιώδη χαρακτηριστικά:

- την κοινωνική αλληλεγγύη και φροντίδα, καθώς και
- την ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας σε τομείς που προνομιακά υπάρχουν σε τοπικό επίπεδο.

Αυτές οι επιχειρηματικές δράσεις είναι σκόπιμο να σχετίζονται οργανικά με τη Δημοτική Επιτροπή Δημόσιας Διαβούλευσης ώστε να συμμετέχουν ενεργά και στην κατάρτιση και υλοποίηση του επιχειρησιακού προγράμματος.

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι σκόπιμο να δίνει μεγαλύτερη έμφαση στη δράση των ίδιων των παιδιών. Δίνοντας χώρο σε περισσότερες πρωτοβουλίες των ίδιων των παιδιών και ανοίγοντάς τα στην κοινωνία, αλλά και ακούγοντας με τη σειρά της η ίδια η κοινωνία τα παιδιά, μπορεί να ενδυναμωθεί ώστε να δρα από κοινού με τις «επόμενες γενιές» για το αύριο.

Τέλος, τα ζητήματα των χαρακτηριστικών της επικοινωνίας και του δημόσιου διαλόγου είναι προφανές ότι δεν νομοθετούνται και δεν περιγράφονται σε διοικητικά έγγραφα. Εδώ σημαντικό ρόλο παίζει η εκπαίδευση, η οποία πρέπει να αγκαλιάσει σταδιακά όλους τους συμμετέχοντες.

Σε αυτό λοιπόν το θεσμικό περιβάλλον που, όπως είδαμε, αναδεικνύονται κεντρικές πρωτοβουλίες στις κατευθύνσεις του ερευνητικού έργου, η πρόκληση είναι ακόμη μεγαλύτερη καθώς αναδύονται νέα ερωτήματα για περαιτέρω διερεύνηση. Για παράδειγμα, πώς εφαρμόζονται τα παραπάνω στον νησιωτικό μας χώρο και ενδεικτικά: πώς νοείται εκεί ο όμορος δήμος και πώς σχεδιάζεται και υλοποιείται η ανάπτυξη σε δήμους που διαθέτουν δύο-τρεις υπαλλήλους⁹²; Σε τέτοιου είδους ερωτήματα, δεν είναι μόνο η νομοθετική πρωτοβουλία που πρέπει να αναπτυχθεί, αλλά και η έρευνα που θα χρειαστεί να προσανατολιστεί για την απάντησή τους. Επίσης η βιωματική εκπαίδευση στελεχών των δήμων σε νέες μορφές αντίληψης ζητημάτων του χώρου και της ανάπτυξης, με την αρωγή των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων της χώρας μας, αποτελεί κρίσιμο θέμα όχι μόνο για την ίδια τη λειτουργία της αυτοδιοίκησης, αλλά και μέρος της ευθύνης και του ρόλου των πανεπιστημίων στην ίδια την κοινωνία. Από τη διαδικασία φανερώθηκε ότι ο πλούτος που υπάρχει μέσα στην τοπική κοινωνία,

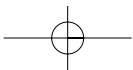
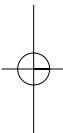
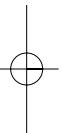
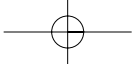
⁹² Για παράδειγμα, οι Δήμοι Γαύδου, Ανάφης, Αγαθονησίου, Κάσου κ.λπ. ανήκουν σε αυτή την κατηγορία.

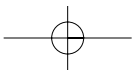
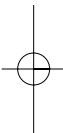
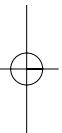
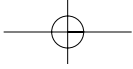
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

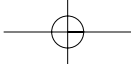
αποτελεί τη βάση για να θεμελιωθεί η συνεργατική τοπική ανάπτυξη. Ο ρόλος των «ειδικών» αναδεικνύεται καθοριστικός στο να στηρίξουν νέες και καινοτόμες προσεγγίσεις στην ανάπτυξη, στην κατεύθυνση της συνεργασίας και της εξωστρέφειας, ενισχύοντας την επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων. Στη διαδικασία αυτή, ο ρόλος των αιρετών αποδεικνύεται καταλυτικός στο να στηρίξουν και να ενισχύσουν το εγχείρημα, μαζί με το συχνά παραγνωρισμένο και παραγκωνισμένο στελεχιακό δυναμικό, που αποτελεί και θεμελιώδες συστατικό για το σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας τέτοιας προσπάθειας.

Τα παραπάνω στις σημερινές συνθήκες της εντεινόμενης κρίσης γίνονται ανοικτές προσκλήσεις – προσκλήσεις ώστε το τοπικό επίπεδο να ανακτήσει σημαντική θέση στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουμε και ερμηνεύουμε το χώρο, για να καθορίσουμε τις επιλογές πολιτικής παρέμβασης και σχεδιασμού. Πιθανόν εδώ, στο τοπικό επίπεδο, να μπορούν να διαμορφωθούν οι συνθήκες ωρίμανσης της συλλογικής μας δράσης⁹³. Σε ένα τέτοιο ταξίδι ωρίμανσης καλεί η προσέγγιση που παρουσιάστηκε, σαν μια πρόταση-πρόσκληση που απευθύνεται στο πολιτικό σύστημα, τα στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τους πολίτες, τις θεσμικές εκφράσεις των συλλογικών φορέων, αλλά και τους «ειδικούς».

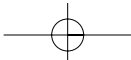
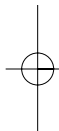
⁹³ Η Ειρήνη Μίχα στο κείμενό της ανέδειξε τη σημασία που έχει η υιοθέτηση τριών ιδεολογικών επιλογών για μια νέα συσχέτιση του δημόσιου λόγου με τον δημόσιο χώρο.

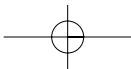
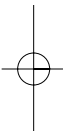
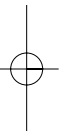
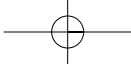

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αβδελά, Έ., και Ψαρρά, Α., *Σιωπηρές ιστορίες. Γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.

Αβδελά, Έ., *Διδάσκοντας ιστορία*, Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων, σειρά «Κλειδιά και Αντικλειδιά», ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2003.

Agamben, G., *Κατάσταση εξαίρεσης: Όταν η έκτακτη ανάγκη μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα*, Πατάκης, Αθήνα 2007.

Βαΐου, Ντ., και Καλαντίδης, Α., «Πόλεις των "άλλων". Καθημερινές πρακτικές και συγκρότηση του δημόσιου χώρου», στο Μ. Σπυριδάκης (επιμ.), *Χωρικοί μετασχηματισμοί και κοινωνική έρευνα*, νήσος, Αθήνα 2009, σελ. 23-47.

Βαλεριάνου, Κ., Παναγιωτάτου Ε., σύμβουλοι: Κλαμπατσέα, Ει., Σαγιάς Ι., *Παρατηρώντας τον Πειραιά...*, Ε.Μ.Π.-Δήμος Πειραιά, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, Αθήνα 2006.

Βαλεριάνου, Κ., Μουκούλης, Π., Σαγιάς Ι., Παναγιωτάτου, Ε., *Παρατηρώντας τον Πειραιά...II*, Ε.Μ.Π.-Δήμος Πειραιά, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, Αθήνα 2008.

Ερευνητικό έργο «Διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του Δήμου Αυλώνας. Δημιουργία μηχανισμού επιλογής/υποστήριξης των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων του Δήμου Αυλώνας», Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, Ε. Παναγιωτάτου et al., Αθήνα 2008.

Καραποστόλης, Β., *Διχασμός και εξιλέωση: Περί πολιτικής ηθικής των Ελλήνων*, Πατάκης, Αθήνα 2010.

—, *Συμβίωση και επικοινωνία στην Ελλάδα*, Γνώση, Αθήνα 1987· Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1999.

Καστοριάδης, Κ., *Χώροι του ανθρώπου*, Ύψιλον, Αθήνα 1995 [1986].

—, *Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα*, Ύψιλον, Αθήνα 1999.

—, *Η άνοδος της ασημαντότητας*, Ύψιλον, Αθήνα 2000 [1996].

Κατούλης, Δ., *Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Η ανεκπλήρωτη μεταρρύθμιση*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 1993.

Κλαμπατσέα, Ει., Παναγιωτάτου, Ε. Σαγιάς, Ι. (σύμβουλος), *Παρατηρώντας το Αιγαίο...*, Ε.Μ.Π., Εργαστήριο Σχεδιαστικής Μεθοδολογίας και Ρύθμισης του Χώρου, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα 2007.

Μενουδάκος, Κ., «Η Σύμβαση του Άαρχους και η Νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας για την πληροφόρηση και συμμετοχή των πολιτών» (Νοέμβριος 2007), διαθέσιμο στο <http://nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3128&lang=1&catid=1>.

Παρίτσης, Ν., *Η νοημοσύνη της ζωής*, Βήτα, Αθήνα 2003.

Πλεξουσάκη, Έ., *Πολιτισμός και σχολείο*, Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων, σειρά «Κλειδιά και Αντικλειδιά», ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2003.

Σαμαρτζής, Π., «Συμμετέχοντας στην ενσωμάτωση της Οδηγίας INSPIRE στην ελληνική πραγματικότητα. Μία διοικητική προσέγγιση», Εργασία που παρουσιάστηκε στο 11ο Χαρτογραφικό Συνέδριο Ελληνικής Χαρτογραφικής Εταιρείας, Ναύπλιο (Δεκέμβριος 2010).

—, «Σχεδιάζοντας βήματα για την ανάπτυξη, δίνοντας βήμα στους πολίτες. Ξεκινώντας ένα πείραμα στο Δήμο Αυλώνος Νομού Ευβοίας», Διδακτορική Διατριβή, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π., Αθήνα (Ιούνιος 2010).

Σπανού, Κ., *Διοίκηση, πολίτες και δημοκρατία*, Παπαζήσης, Αθήνα 2000.

Σπουρδαλάκης, Μ. (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ: κόμμα - κράτος - κοινωνία*, Πατάκης, Αθήνα 1998.

Τσεβρένη, Γ., «Η πόλη μέσα από τα μάτια των παιδιών. Προσεγγίζοντας το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου μέσα από μία εναλλακτική θεώρηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης», Διδακτορική Διατριβή, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π., 2009.

Arendt, H., *Η ανθρώπινη κατάσταση*, Γνώση, Αθήνα 1986 [1958].

Arnstein, Sh.R., «A ladder of citizen participation», *JAIIP*, τόμος 35, τεύχος 4 (Ιούλιος 1969), σελ. 216-224.

Barthes, R., «Sémiologie et urbanisme», *L'architecture d'aujourd'hui*, τεύχος 153 (Δεκέμβριος-Ιανουάριος 1970-71), σελ. 11-13.

Bessette, G., *Involving the community: A guide to participatory development communication*, Southbound Penang Malaysia, International Development Research Centre, 2004.

Bonelli, L., και Pelletier, W., «De l'état-providence à l'état manager», *Le Monde diplomatique* (Δεκέμβριος 2009).

Braudel, F., *Γραμματική των πολιτισμών*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002 [1993].

Chombart de Lauwe, P.-H., *Des hommes et des villes*, Payot, Παρίσι 1965.

Des Torres, L., και Pina, V., «Reshaping public administration: The Spanish experience compared to the UK», *Public Administration*, τόμος 82, τεύχος 2 (Ιούνιος 2004), σελ. 445-464.

Dufaux, Fr., Gervais-Lambony, Ph., Buire, Ch., και Desbois, H., «La justice spatiale et le droit à la ville: un entretien avec Edward Soja», *Justice Spatiale*, www.jssj.org (2010).

Esping-Andersen, G., *Les trois mondes de l'État-providence: Essai sur le capitalisme moderne*, Presses Universitaires de France, Παρίσι 1999.

Forester, J., *Planning in the Face of Power*, University of California Press, Μπέρκλεϊ 1989.

Fung, A., «Varieties of participation in complex governance», *Public Administration Review*, τεύχος 66 (Δεκέμβριος 2006).

—, «Deliberation before the revolution. Toward an ethics of deliberative democracy in an unjust world», *Political Theory*, τόμος 33, τεύχος 2 (Ιούνιος 2005), σελ. 397-419, Sage Publications.

Habermas, J., *L'espace public*, Payot, Παρίσι 1961.

—, *Théorie de l'agir communicationnel*, τόμος 1, Fayard, Παρίσι 1987 [1981].

Hadjimichalis, C., «Uneven geographical development and socio-spatial justice and solidarity: European regions after the 2009 financial crisis», *European Urban and Regional Studies*, τόμος 18, τεύχος 3 (2011), σελ. 254-274.

Jess, P.M., και Massey, D. (επιμ.), *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization*, The Open University, Οξφόρδη 1995.

Ledrut, R., *Les images de la ville*, Anthropos, Παρίσι 1973.

Lefebvre, H., *La production de l'espace*, Anthropos, Παρίσι 1974.

—, *Critique de la vie quotidienne*, L'Arche Editeur, Παρίσι 1981.

Lynch, K., *Growing Up in Cities: Studies of the Spatial Environment of Adolescence in Cracow, Melbourne, Mexico City, Salta and Warszawa*, MIT Press, Κάμπριτζ, Μασ., 1977.

Martin, R., *L'urbanisme dans la Grèce antique*, A. & J. Picard & Cie, Παρίσι 1956.

Massey, D., *Για το χώρο*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2008 [2005].

—, «Geographies of responsibility», *Geografiska Annaler*, τόμος 86B, τεύχος 1 (2008), σελ. 5-18.

Pereira, L.C.B., «Managerial public administration: Strategy and structure for a new state», *Journal of Post Keynesian Economics*, τόμος 20, τεύχος 1 (Φθινόπωρο 1997), σελ. 7-23.

Pinol, J.-L., *Ο κόσμος των πόλεων τον 19ο αιώνα*, Πλέθρον, Αθήνα 2000 [1991].

Samartzis, P., «Inspired by 2020. From local to global through focal and zonal. Creating new paths for spatial planning and development», Poster που παρουσιάστηκε στο INSPIRE Conference 2011, Εδιμβούργο (27 Ιουνίου - 1 Ιουλίου 2011).

Schmidt, M., *Θεωρίες της δημοκρατίας*, Σαββάλας, Αθήνα 2004.

Sennett, R., *Η τυραννία της οικειότητας*, Νεφέλη, Αθήνα 1999 [1978].

Soja, E.W., «Σε διαφορετικούς χώρους: Τι είναι ριζικά νέο στη νέα πολιτισμική πολιτική», *Γεωγραφίες*, τεύχος 1 (2001), σελ. 11-24.

Throgmorton, J., «Planning as persuasive storytelling in a global-scale web of relationships», *Planning Theory*, τεύχος 2 (2003), σελ. 125.

Todorov, T., «Du culte de la différence à la sacralisation de la victime», *Esprit*, τεύχος 212 (Ιούνιος 1995), σελ. 90-102, Παρίσι.

Tsevreni, I., *Implementing and Evaluating Participatory Methods which Encourage Children Activism in Urban Planning and Environmental Care*, 2nd International Conference on Environmental Planning and Management, Βερολίνο (5-10 Αυγούστου 2007).

Χάρβεϊ, Ν., *Νεοφιλελευθερισμός: Ιστορία και παρόν*, Κεφ. III, Καστανιώτης, Αθήνα 2007.

—, *Η κατάσταση της μετανεωτερικότητας: Διερεύνηση των απαρχών της πολιτισμικής μεταβολής*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2009.

Yi-Fu Tuan, *Topophilia. A Study of Environmental Perceptions, Attitudes and Values*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1994.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Ν. 1946/91 (Φ.Ε.Κ. 69/Α/14.5.1991), «Επέκταση περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία της Α/θμιας Εκπαίδευσης».

Ν. 1892/1990, Άρθρο 111 (Φ.Ε.Κ. 101/Α/31.7.1990), «Χρηματοδότηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης».

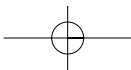
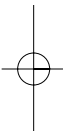
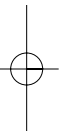
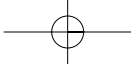
Ν. 3852/2010 (Φ.Ε.Κ. 87/Α/7.6.2010), «Νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης».

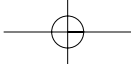
Ν. 3882/2010 (Φ.Ε.Κ. 166/Α/22.9.2010), «Εθνική Υποδομή Γεωχωρικών Πληροφοριών-Εναρμόνιση με την οδηγία 2007/2/Ε.Κ. του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 2007 και άλλες διατάξεις, Τροποποίηση του Ν. 1647/1986, «Οργανισμός Κτηματολογίου και Χαρτογραφήσεων Ελλάδας (Ο.Κ.Χ.Ε.) και άλλες σχετικές διατάξεις» (Φ.Ε.Κ. 141/Α).

Ν. 4019/2011 (Φ.Ε.Κ. 216/Α/30.9.2011), «Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις».

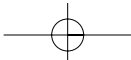
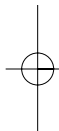
Κοινή Υπουργική Απόφαση 53136/3.12.2010 (Φ.Ε.Κ. 1917/Β/10.12.2010), «Καθορισμός χρονικών προθεσμιών για τη σύσταση Κομβικών Σημείων Επαφής (Κο.Σ.Ε.) στους δήμους, τις περιφέρειες και τις αποκεντρωμένες διοικήσεις της χώρας... κ.λπ.».

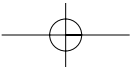
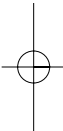
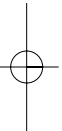
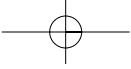
Εγκύκλιος με αριθμό πρωτοκόλλου 118425/Γ7/14.10.2011 (ΑΔΑ: 45Ο79-Σ65) του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων με θέμα «Σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων» (Αγωγής Σταδιοδρομίας, Αγωγής Υγείας, Περιβαλλοντικής Αγωγής, Πολιτιστικών Θεμάτων, Comenius-Leonardo da Vinci και eTwinning) για το σχολικό έτος 2011-2012.

EYPETHPIO

ανάπτυξη ν, vi, 5-11, 15, 16, 18, 19, 21, 23-27, 29, 30, 32, 35, 38-41, 46, 47, 51, 55, 56, 58, 65, 73, 80, 85, 87, 88

αναπτυξιακή διαδικασία/διασυνδέσεις/πορεία 20, 23, 25, 38, 53, 63, 85

αναπτυξιακές δυνατότητες/προοπτικές/προτεραιότητες/παράγοντες/παράμετροι ν-vii, 6, 8, 9, 46, 51, 75, 79

αναπτυξιακές κατευθύνσεις/επιλογές/αναπτυξιακός σχεδιασμός/σχεδιασμός του χώρου/αναπτυξιακά προγράμματα 3, 5, 7, 16, 19, 26, 30, 35, 36, 38, 46, 52, 58, 75, 88

αναπτυξιακή αφήγηση/όραμα/σενάριο ν, 3, 6, 22, 25, 26, 28, 29, 31, 33-35, 41, 47, 51, 58, 63, 86

Αναπτυξιακή Επιχείρηση/Αναπτυξιακό Συμβούλιο 27, 38-41, 45, 47, 51, 58

αξιολόγηση 7, 9, 15, 21, 23, 24, 27, 38, 40, 41, 51, 54, 78

δημόσιος χώρος vi, 7, 10, 30, 31, 64-75, 78, 80, 88

δημόσια διαβούλευση 10, 21, 26, 38, 45, 51, 64, 73, 74

επιτροπή δημόσιας διαβούλευσης 52, 57, 58, 86, 87

δημόσιος διάλογος/δημόσιος λόγος/δημόσια σφαίρα 7-9, 11, 15, 18, 20, 21, 25-27, 38, 45-47, 58, 64-67, 69, 70, 85, 87, 88

ενδιάμεσοι χώροι 69, 70, 75

«κοινός τόπος» 69, 76

κοινωνική αλληλεγγύη/κοινωνική αλληλενέργεια/κοινωνική συνοχή 8, 10, 55, 69, 73, 86

χωρο-κοινωνική δικαιοσύνη 73, 80

διαγωνισμός ιστορίας 20, 28, 47, 58, 77

επικοινωνία ν, 6, 9, 11, 15, 19, 21, 22, 26, 39, 45, 47, 87

δικτύωση 3, 22, 24, 38, 47, 58, 86

Κομβικά Σημεία Επαφής (Κο.Σ.Ε.) 53, 54, 58, 86

συμμετοχική επικοινωνία vi, 9, 46, 47, 51, 58, 63, 85

συμμετοχικό υπόδειγμα 9, 15, 41

συνεντεύξεις/ημερίδες/συναντήσεις εργασίας vi, 16, 18, 19, 20, 37, 38, 40, 41

συνεργασία 8, 11, 16-18, 26, 39-41, 57, 58, 85, 88

σχεδιασμός διαδικασιών επικοινωνίας 26

χαρτογραφική απεικόνιση/ανάδειξη/αποτύπωση 17, 19, 37, 41, 47, 58

χώροι διαβούλευσης 21, 45

θέαση χώρου 16, 47, 58

εξωστρέφεια 16, 25, 51, 54, 85, 88

οικισμοί 16, 18, 23, 24, 29, 73, 74, 76, 79

οικιστική ανάπτυξη/φυσιογνωμία 18, 23

όμοροι δήμοι 16, 17, 22, 41, 47, 52, 58

κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις 54, 55

συνεργατική τοπική ανάπτυξη/δράση/δημόσια διοίκηση 7-9, 16, 51, 54, 85, 88

κόμβοι 9, 22-24, 47, 58, 85, 86

καινοτόμες επιχειρηματικές δραστηριότητες/δράσεις/πρωτοβουλίες vii, 8, 20, 24, 26, 55, 85, 86

κατάταξη δράσεων ανά κόμβο 24, 47, 58, 86

περιβάλλον/κοινωνικό/πολιτισμικό/φυσικό/θεσμικό 18, 20, 23, 24, 27, 29, 30, 37, 55, 58, 64, 87

διαχείριση-προστασία περιβάλλοντος/κοινωνικών πόρων/χώρου 6, 7, 9, 34

περιβαλλοντική εκπαίδευση 10, 30, 56, 64, 87

συμμετοχή 4, 11, 18, 19, 21, 23-28, 30, 35, 36, 38, 40, 41, 45, 47, 52-54, 56-58, 63, 64, 67, 68, 70, 73-75, 80, 85

τουρισμός 16, 19, 24, 27, 40

κρίση 3-8, 11, 40, 51, 86, 88

αιτίες/συνθήκες κρίσης 3, 6, 7

συγκυρία 5, 10, 79

χρηματοπιστωτική κρίση 3

μηχανισμός παρακολούθησης vi, 6, 9, 21, 86

παρατηρητήριο 10, 27, 37, 40, 41, 46, 47, 51, 53, 57, 58, 86

δείκτες 37, 47, 58

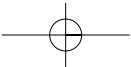
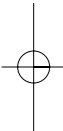
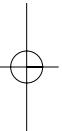
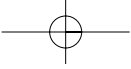
νεοφιλελευθερισμός/νεοφιλελεύθερες/πολιτικές/δόγμα 3, 4, 6, 79

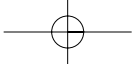
«ξεχασμένη Ελλάδα» v, 6, 17, 78

πολιτικο-διοικητικό σύστημα 9, 16, 17, 19, 21, 78, 86

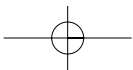
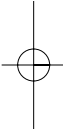
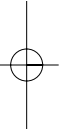
διοικητική μεταρρύθμιση «Καλλικράτης» v, 10, 51, 52

Αυτοδιοίκηση 7, 8, 10, 16, 51-54, 57, 58, 86-88

ΧΑΡΤΕΣ

Χάρτης 1

**Δήμος Αυλώνας - Ευρύτερη περιοχή
Μεταβολή πληθυσμού 0-19 ετών ανά δήμο,
1991-2001**

 Όριο δήμου

Μεταβολή πληθυσμού έως 19 ετών

 -0,1% έως -10%

 -10,1% έως -20%

 -20,1% έως -30%

Δεδομένα: Καταγραφή και επεξεργασία ερευνητικής ομάδας, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2008.

Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ

Δ. ΚΥΜΗΣ

Δ. ΚΟΝΙΣΤΡΩΝ

Δ. ΑΥΛΩΝΟΣ

Δ. ΤΑΜΙΝΑΙΩΝ

Δ. ΔΥΣΤΙΩΝ

ΑΙΓΑΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ

ΝΟΤΙΟΣ ΕΥΒΟΪΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ

0 3000 6000 9000 m

Χάρτης 2

Δήμος Αυλώνας - Ευρύτερη περιοχή
Μεταβολή πληθυσμού 0-19 ετών ανά δημοτικό διαμέρισμα,
1991-2001

- Όριο δήμου
- Όριο δημοτικού διαμερίσματος

Μεταβολή πληθυσμού έως 19 ετών (δημοτικό διαμέρισμα)

- -30,1% και άνω
- -20,1% έως -30%
- -10,1% έως -20%
- -0,1% έως -10%
- 0,1% έως 10%
- 10,1% έως 20%
- 20,1% έως 30%
- 30,1% και άνω

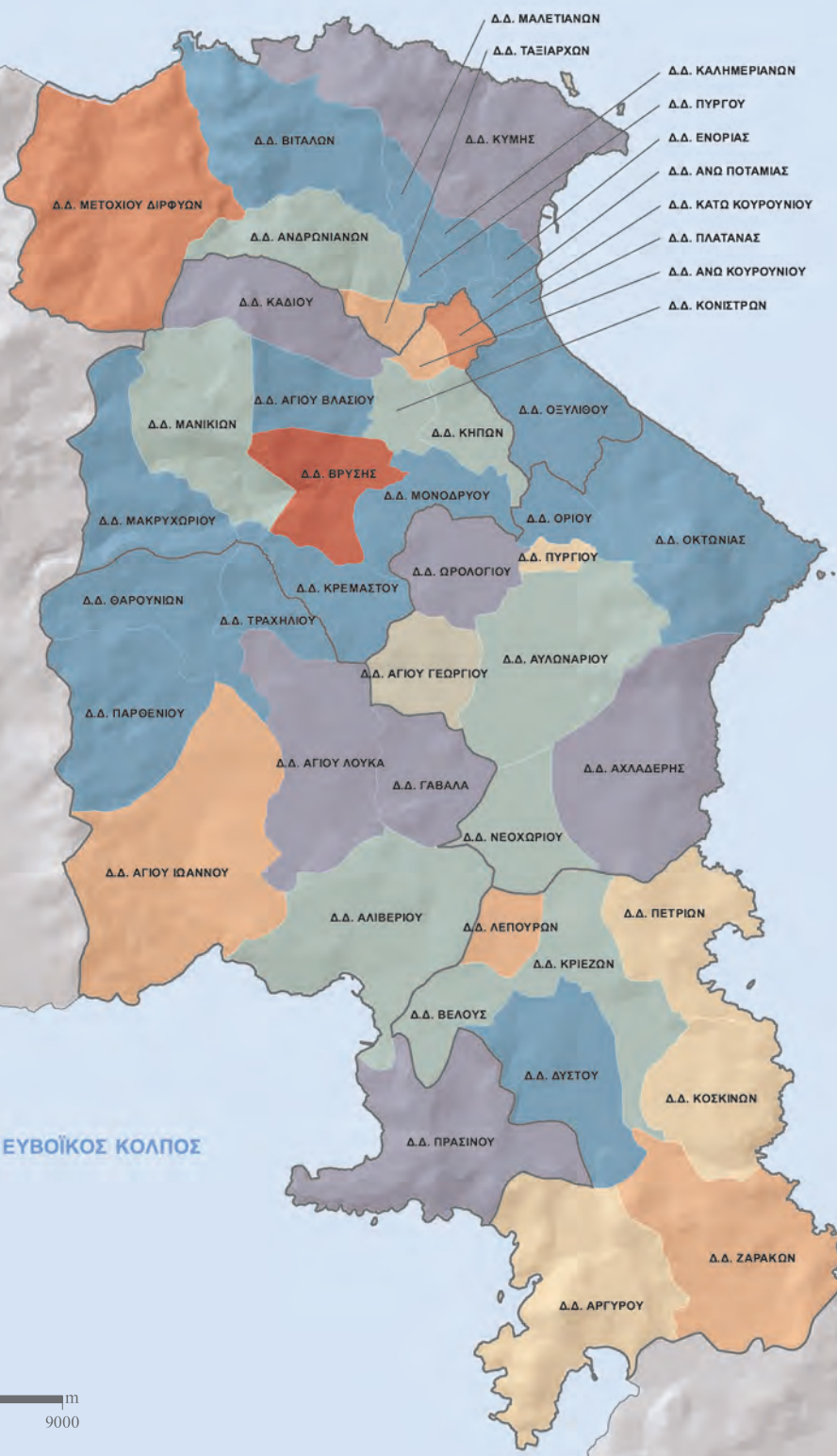
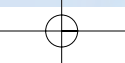
Δεδομένα: Καταγραφή και επεξεργασία ερευνητικής ομάδας, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2008.

Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ

ΑΙΓΑΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ

ΝΟΤΙΟΣ ΕΥΒΟΪΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ

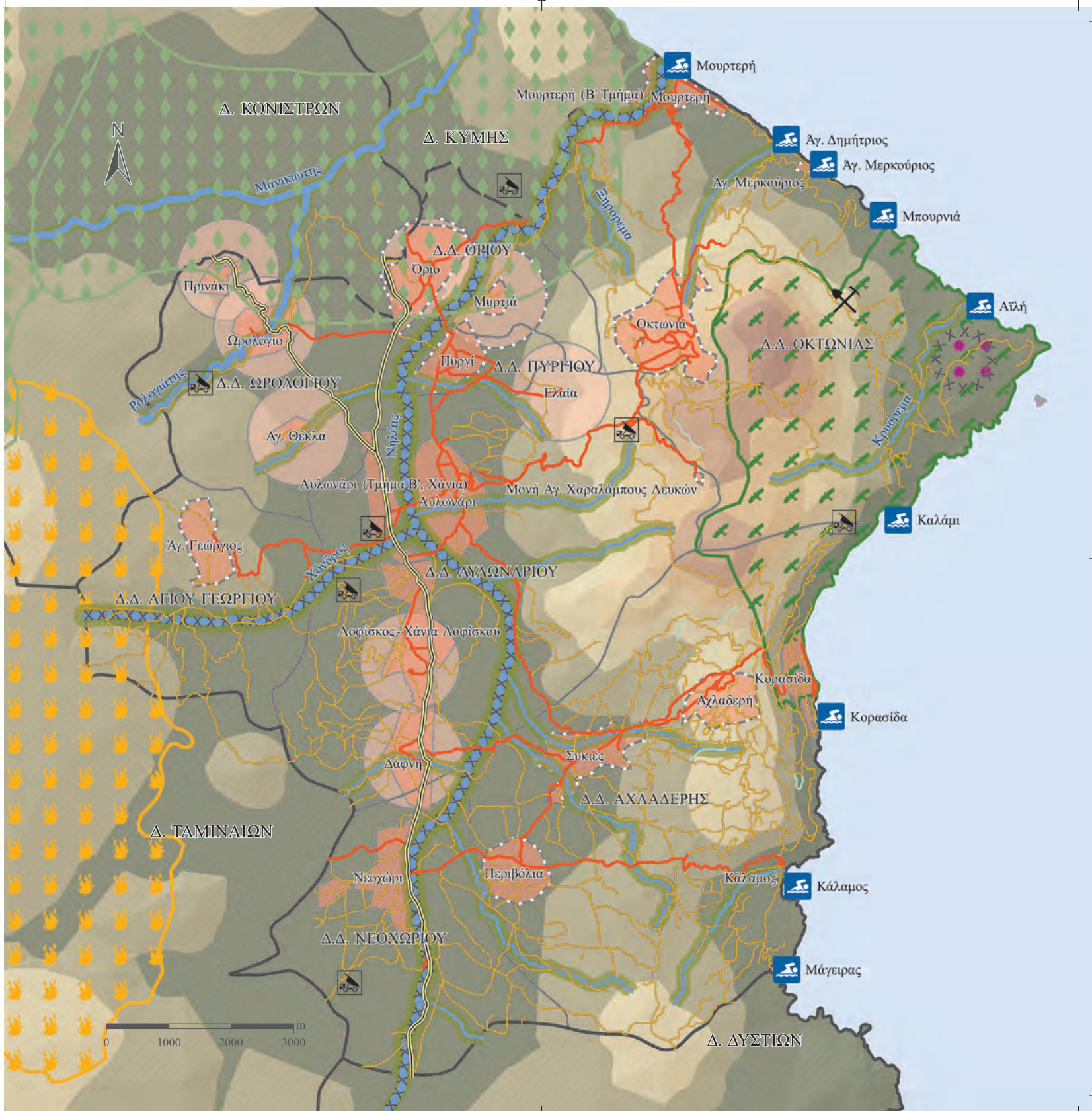

Χάρτης 3

Δήμος Αυλώνας: Φυσικό περιβάλλον Ασύμβατες χρήσεις-συγκρούσεις

	Όριο δήμου	Αξιόλογα περιβαλλοντικά διαθέσιμα
	Όριο δημοτικού διαμερίσματος	Καταφύγιο θηραμάτων
Όριο οικισμού		Τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους
	Θεσμοθετημένο	Αξιόλογο παράχθιο τοπίο
	Υπό θεσμοθέτηση	Παραλία
Οδικό δίκτυο		Παράγοντες περιβαλλοντικής υποβάθμισης/
φυσικές καταστροφές
	Κύριο επαρχιακό δίκτυο	Πυρκαγιές 2007
	Δευτερεύον επαρχιακό δίκτυο	Ανεμογεννήτρια
	Αγροτική οδοποιία-χωματόδρομος	Λατομείο
	Μονοπάτι	ΧΑΔΑ
Υδρογραφικό δίκτυο		XXX Ασύμβατες χρήσεις-συγκρούσεις
	Βασικό	
	Δευτερεύον	

Λεδομένα: Καταγραφή και επεξεργασία ερευνητικής ομάδας, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2008.

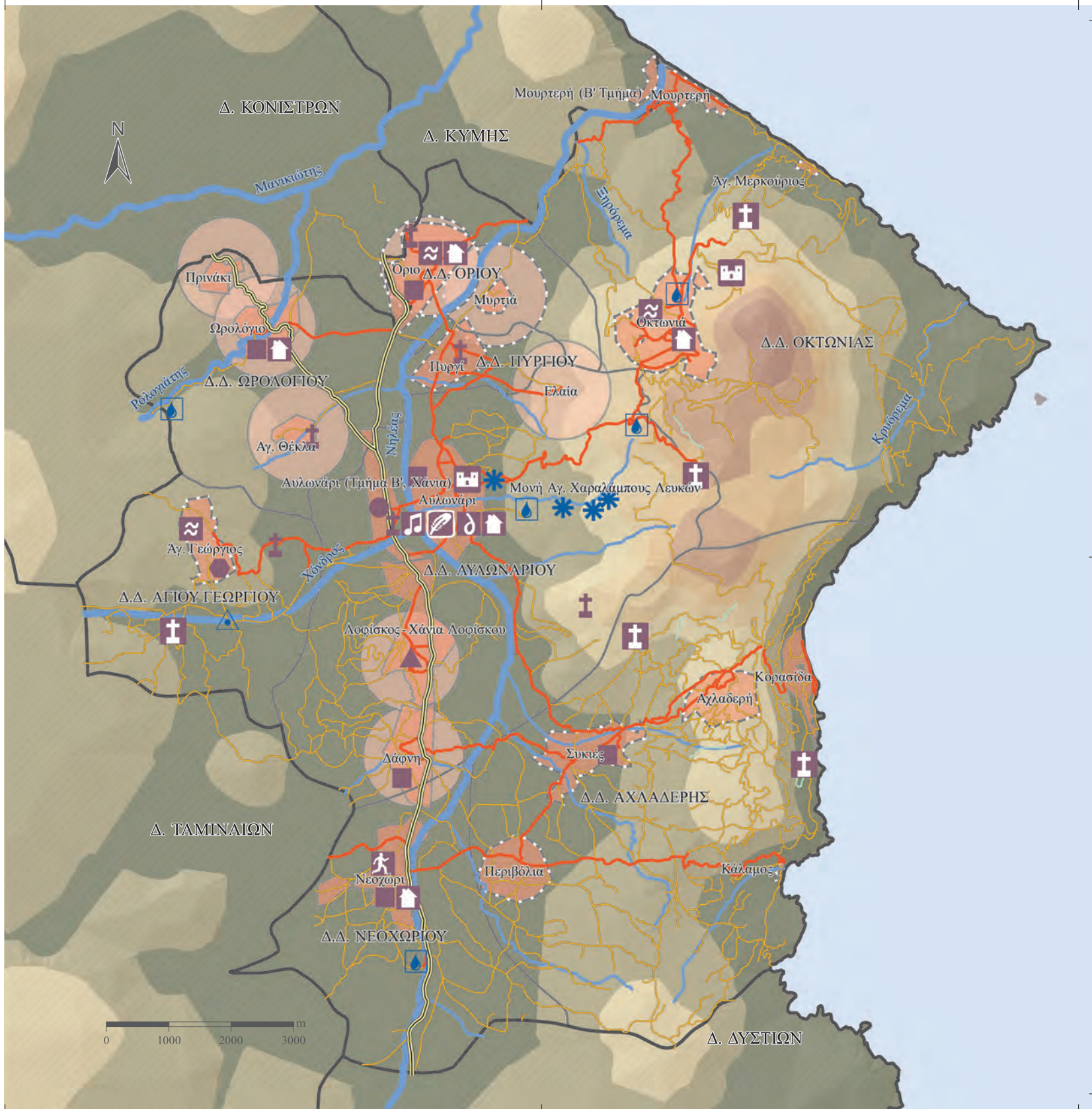

Χάρτης 4

Δήμος Αυλώνος: Πολιτισμικό περιβάλλον

	Όριο δήμου	Πολιτιστικοί κόμβοι
	Όριο δημοτικού διαμερίσματος	 Αξιόλογα οικιστικά σύνολα
Όριο οικισμού		 Κάστρο-πύργος
	Θεσμοθετημένο	 Μονή
	Υπό θεσμοθέτηση	 Ναός
Οδικό δίκτυο		Πολιτιστικές δραστηριότητες
	Κύριο επαρχιακό δίκτυο	 Αθλητικός σύλλογος
	Δευτερεύον επαρχιακό δίκτυο	 Εξωραϊστικός-πολιτιστικός σύλλογος
	Αγροτική οδοποιία-χωματόδρομος	 Εργαστήριο ζωγραφικής
	Μονοπάτι	 Περιοδικό <i>Ρόπτρο</i>
Υδρογραφικό δίκτυο		 Χορωδία Αυλωναρίου
	Βασικό	Πολιτιστικές εκδηλώσεις
	Δευτερεύον	 Αρτεμίσια
Τοπόσημα		 Λαϊκό πανηγύρι
	Ανεμόμυλος-νερόμυλος	 Παζάρι
	Γεφύρι	 Παραδοσιακός γάμος
	Πηγή	

Δεδομένα: Καταγραφή και επεξεργασία ερευνητικής ομάδας, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2008.

Χάρτης 5

Δήμος Αυλώνος: Χαρτογράφηση κτιριακού αποθέματος

- Όριο δήμου
- Όριο δημοτικού διαμερίσματος

Όριο οικισμού

- Θεσμοθετημένο
- Υπό θεσμοθέτηση

Οδικό δίκτυο

- Κύριο επαρχιακό δίκτυο
- Δευτερεύον επαρχιακό δίκτυο
- Αγροτική οδοποιία-χωματόδρομος
- Μονοπάτι

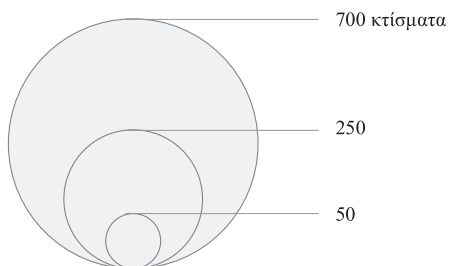
Υδρογραφικό δίκτυο

- Βασικό
- Δευτερεύον

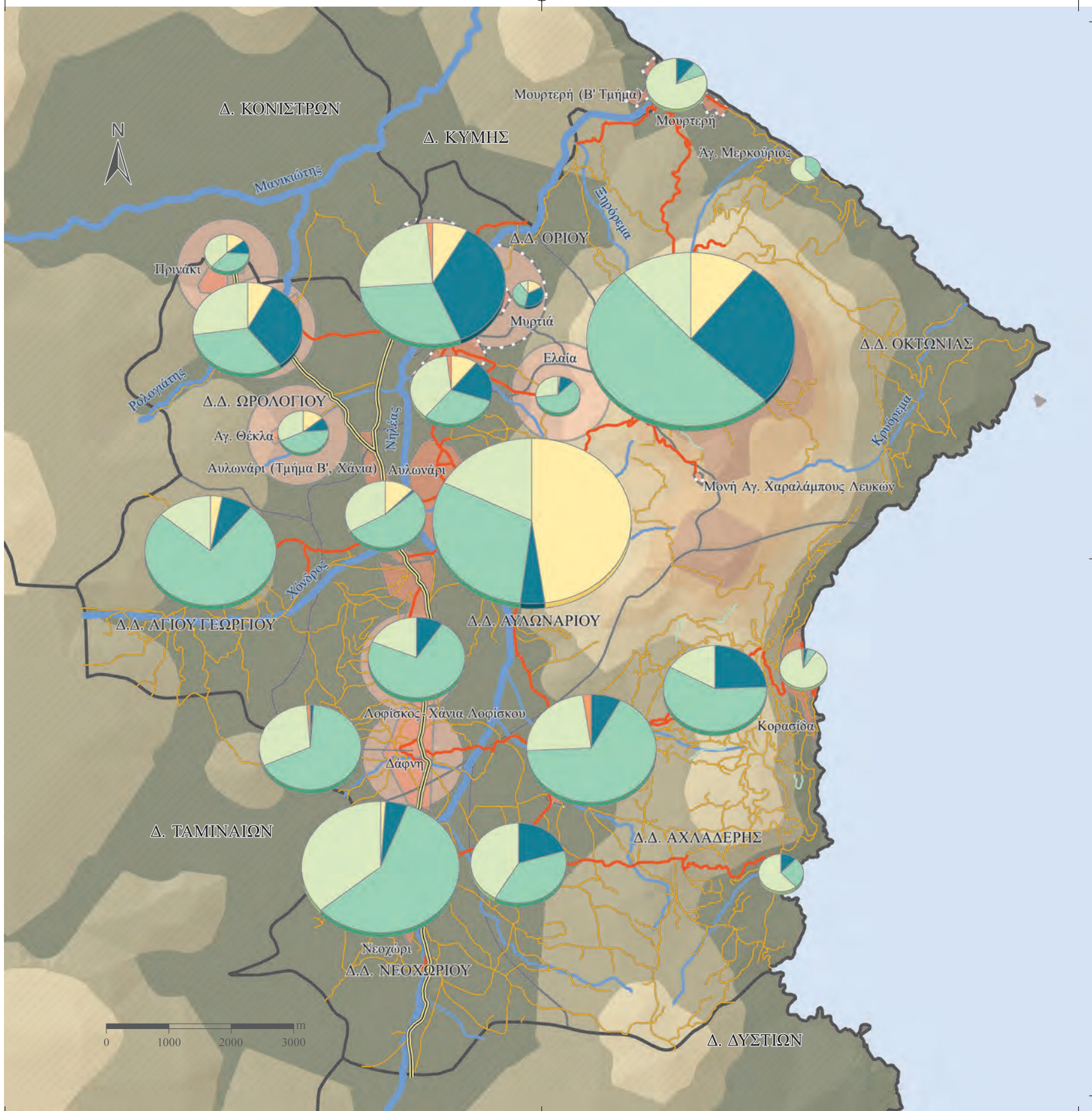
Παλαιότητα κτισμάτων

- Κτίσματα παλαιότερα του 1919
- Κτίσματα από το 1920 έως το 1945
- Κτίσματα από το 1946 έως το 1980
- Κτίσματα από το 1981 έως το 2000
- Κτίσματα νεότερα του 2001

Πλήθος κτισμάτων

Δεδομένα: Καταγραφή και επεξεργασία ερευνητικής ομάδας, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2008.

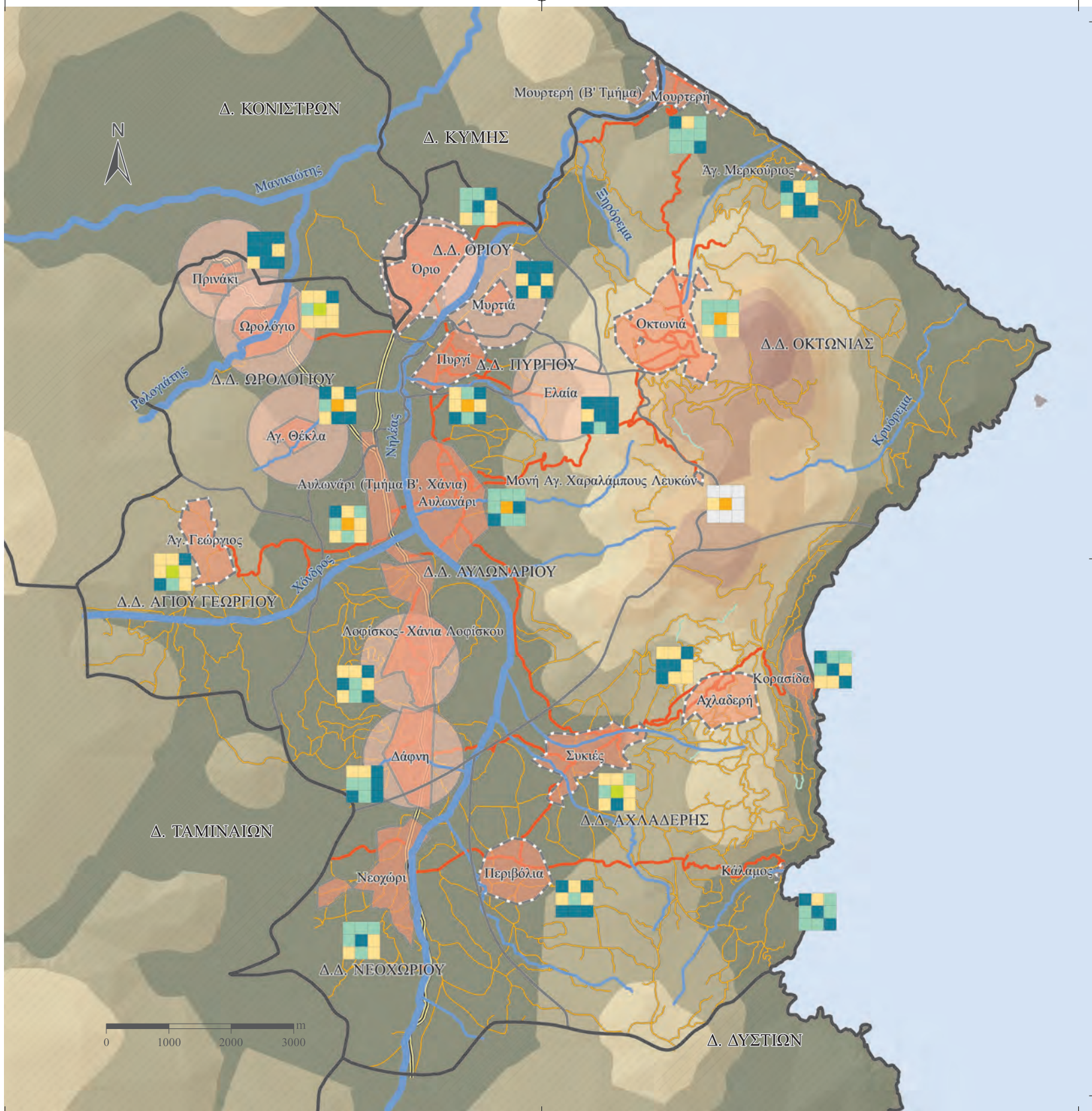

Χάρτης 6

Δήμος Αυλώνος: Τυπολογία οικισμών

Δεδομένα: Καταγραφή και επεξεργασία ερευνητικής ομάδας, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2008.

Χάρτης 7

Δήμος Αυλώνας: Οικονομικές, κοινωνικές-λειτουργικές εξαρτήσεις-δικτυώσεις οικισμών

- Όριο δήμου
- Όριο δημοτικού διαμερίσματος
- Οικισμός-κλειδί
- Οικισμός τύπου Γ
- Οικισμός τύπου Α
- Μη κατατασόμενος οικισμός
- Οικισμός τύπου Β
- Δίπολο Αυλωναρίου-Χανίων

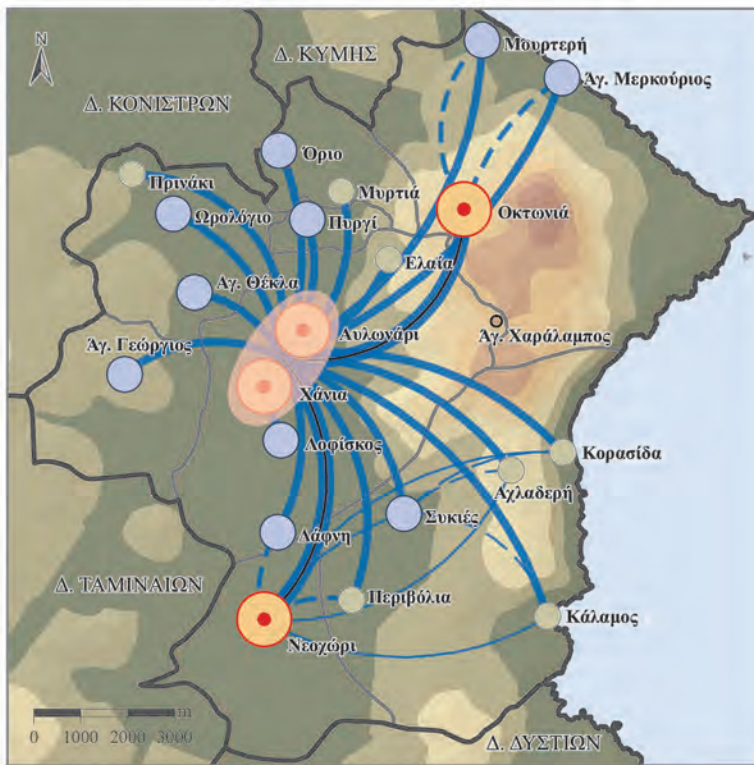
Οικονομικές εξαρτήσεις-δικτυώσεις

- Εξαρτήσεις οικισμών-κλειδί από κόμβο Χανίων
- Εξαρτήσεις υπόλοιπων οικισμών από κόμβο Χανίων
- Εξαρτήσεις οικισμών από κόμβο Νεοχωρίου
- Εξαρτήσεις οικισμών από κόμβο Οκτωνιάς

Κοινωνικές-λειτουργικές εξαρτήσεις-δικτυώσεις

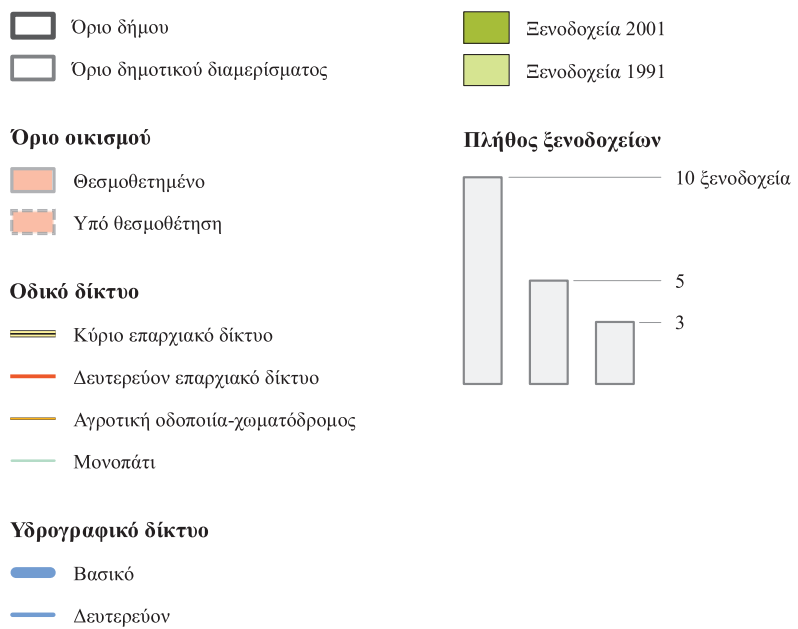
- Εξαρτήσεις οικισμών-κλειδί από δίπολο Αυλωναρίου-Χανίων
- Εξαρτήσεις υπόλοιπων οικισμών από δίπολο Αυλωναρίου-Χανίων
- Εξαρτήσεις οικισμών από λοιπούς οικισμούς-κλειδί
- Εξαρτήσεις από κόμβο Συκεών
- Εναλλακτικές εξαρτήσεις από κόμβο Νεοχωρίου

Δεδομένα: Καταγραφή και επεξεργασία ερευνητικής ομάδας, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2008.

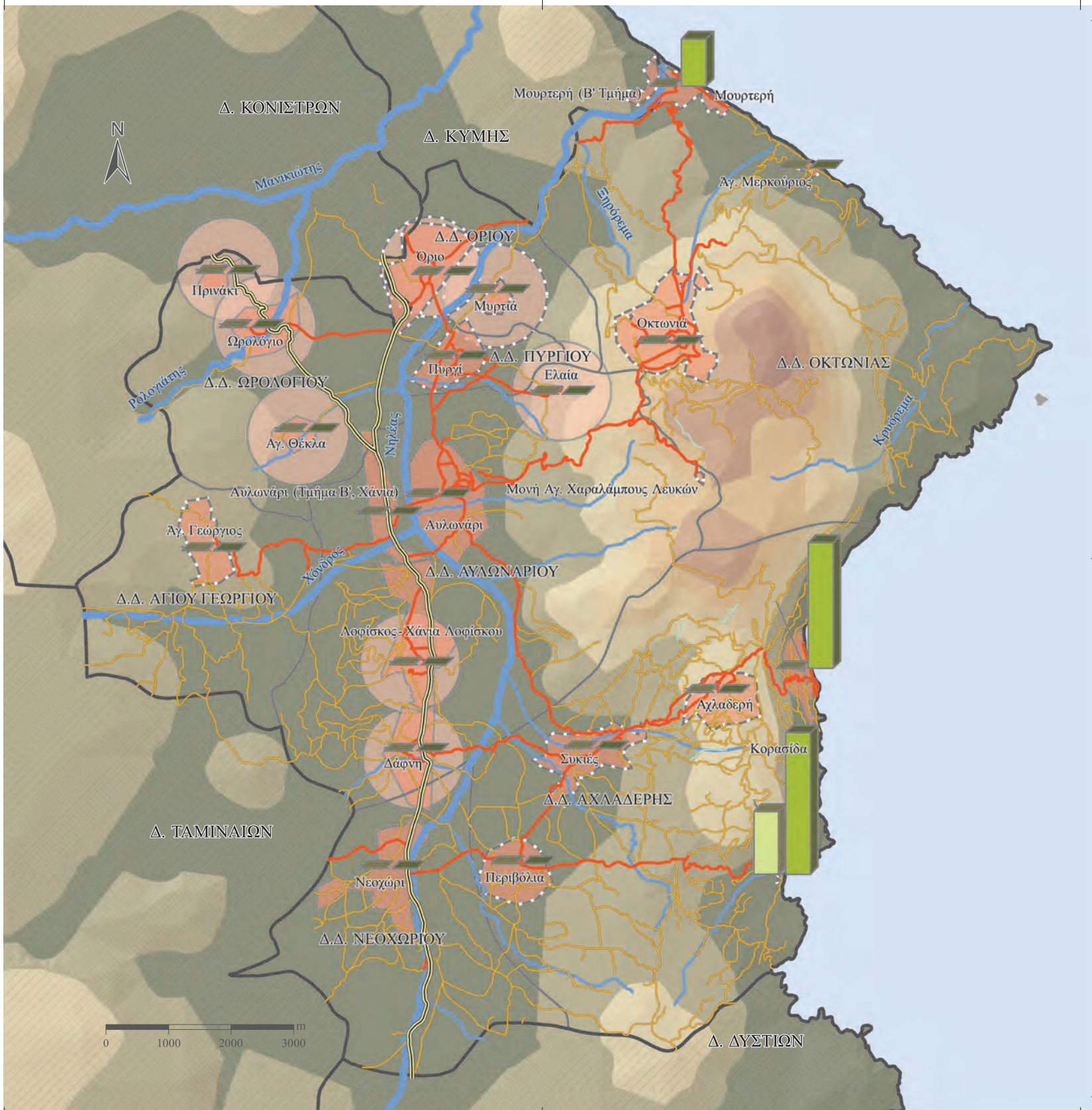
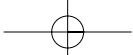

Χάρτης 8

Δήμος Αυλώνας: Συγκεντρώσεις ξενοδοχείων-ενοικιαζόμενων δωματίων

Δεδομένα: Καταγραφή και επεξεργασία ερευνητικής ομάδας, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2008.

Χάρτης 9

Λήμος Αυλώνος: Παρακινήτική αναπτυξιακή αφήγηση

 Όριο δήμου	 Αθλητικός σύλλογος
 Όριο δημοτικού διαμερίσματος	 Εξωραϊστικός-πολιτιστικός σύλλογος
Όριο οικισμού	 Εργαστήριο ζωγραφικής
 Θεσμοθετημένο	 Περιοδικό <i>Ρόπτρο</i>
 Υπό θεσμοθέτηση	 Χορωδία Αυλωναρίου
Οδικό δίκτυο	 Αρτεμίσια
 Κύριο επαρχιακό δίκτυο	 Λαϊκό πανηγύρι
 Δευτερεύον επαρχιακό δίκτυο	 Παζάρι
 Αγροτική οδοποιία-χωματόδρομος	 Παραδοσιακός γάμος
 Μονοπάτι	 Ανεμόμυλος-νερόμυλος
Υδρογραφικό δίκτυο	 Γεφύρι
 Βασικό	 Πηγή
 Δευτερεύον	Αξιόλογα περιβαλλοντικά διαθέσιμα
Αξιόλογα πολιτιστικά διαθέσιμα/ πολιτιστικοί κόμβοι	 Καταφύγιο θηραμάτων
 Αξιόλογα οικιστικά σύνολα	 Τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους
 Κάστρο-πύργος	 Παραλία
 Μονή	Ενδεικτικές αναπτυξιακές διαδρομές
 Ναός	 Ενδεικτικές διαδρομές με άξονα το φυσικό περιβάλλον
	 Ενδεικτική διαδρομή με άξονα τα κάστρα-πύργους
	 Ενδεικτική διαδρομή με άξονα τον θρησκευτικό τουρισμό

Δεδομένα: Καταγραφή και επεξεργασία ερευνητικής ομάδας, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2008.

